

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

Одељење за историју

Мастер рад:

Удружење универзитетски образованих жена 1927-1941. године

Ментор:

Проф. др Александар Животић

Студент:

Тамара Косијер ИС19/41

Београд, септембар 2020.

САДРЖАЈ:

Предговор.....	4
1. Увод.....	8
1.1. Општа слика положаја жене и њена улога у друштву у оквирима 19. века.....	8
1.2. Позиција жена у Кнежевини/Краљевини Србији и Војводини.....	12
1.3. Образовање жена – снага традиционалног и отпор модерном.....	22
1.4. Женска удружења.....	33
1.5. Занимања жена и њихова запосленост почетком двадесетог века.....	41
1.6. Женска штампа.....	45
1.7. Судбина жене у Првом светском рату.....	47
1.8. Жена у међуратном периоду.....	48
1.9. Правни положај жена и женско право гласа.....	51
2. Оснивање Удружења универзитетски образованих жена.....	55
3. Рад Удружења универзитетски образованих жена.....	66
3.1. Апел УУОЖ и приступање чланству Међународној организацији на конгресу у Мадриду-1928. године.....	66
3.2. Прва редовна годишња скупштина, почетак формирања подбора и секција, конгрес у Женеви-1929. године.....	74
3.3. Међународна конференција за држављанство удате жене у Хагу, концил Међународне организације у Прагу, Прва балканска конференција у Атини-1930. године.....	83
3.4. Комитет за интернационалне везе и формирање секције Загреб- 1931. године...99	

3.5. Комитет за балканске везе и конгрес Међународне организације у Единбургу - 1932. године.....	102
3.6. Свечано грчко вече и долазак Бугарки- 1933. године.....	111
3.7. Свечано румунско вече, велики збор женских удружења и заседање у Будимпешти- 1934. године.....	119
3.8. Први конгрес Удружења у Загребу и остале акције - 1935. године.....	133
3.9. Први Интернационални конгрес Женског савеза у Дубровнику и Библиографија женских писаца у Југославији - 1936. године.....	144
3.10. Изложба књига женских писаца у павиљону „Цвијете Зузорић“ – 1937. године.....	157
3.11. Конгрес у Стокхолму - 1938. године.....	165
3.12. Други редовни конгрес у Београду-прослава десетогодишњице Удружења и отцепљење секције Загреб - 1939. године.....	169
3.13. Крај рада Удружења - 1940. и 1941. године.....	176
4. Истакнуте чланице.....	181
Закључак.....	185
Списак извора и литературе.....	191

Предговор

Бити жена у прошлости постојања краљевине Југославије наилазило је на многобројне потешкоће. Иако су имале подршку од стране интелектуалаца и демократских покрета у стварању еманциповане индивидуе, сенка је падала на остатак патријархалног друштва већ наметнутог схватања у чијим мислима није било места за ова напредна промишљања. Упркос свему овоме, јавио се узак круг жена интелектуалки које су ишле неколико корака испред свог времена, не задовољавајући се положајем који им је био наметнут, смело корачајући ка једној бољој будућности уз веру у постизање прогреса.

Кроз овај рад се жели приказати положај образованих жена интелектуалки, које нису припадале својој подозриво настројеној садашњости, у периоду између два светска рата у Краљевини Југославији управо преко тада формираног Удружења универзитетски образованих жена (УУОЖ) 1927. године па све до њиховог расформирања 1941. године уочи избијања Другог светског рата, значајно утичући на друштвене прилике жена. Циљ истраживања је анализирати и представити развој интелектуалне творевине жена, као и њене основне карактеристике обележене кроз повезаност и сарадњу широм тадашње државе и ван њених граница. Шта је то што су оне до тог времена постигле, као и оно на чему су морале још увек радити. Иако су хронолошки оквири јасно одређени постојањем Удружења пуних четрнаест година, закорачићемо и ван тих граница како би у потпуности увидели колико је постојање овог Удружења било од пресудног значаја у историјској борби жене на друштвеним маргинама. Наиме, било је то доба када је жена на позорници живота играла тек мали делић, споредну улогу која јој је била наметнута, делујући да се никад не може заменити неком већом и значајнијом улогом, и управо тада, почело је да се помаља Удружење које је уливало наду да ће се ствари променити и да није све окончано. Жене су кроз историју биле обесправљене, било им је ускраћено готово свако право, све што се тиче политичког и друштвеног живота било је резервисано само за мушкарце, док је њихов положај био готово занемарљив. Жена је била осуђена да цео свој живот проведе крај кућног огњишта подредивши свој живот мушкарцу, само из разлога што је припадала другом роду, што је патријархална средина сматрала да је на много нижој лествици, да њој једноставно не треба дати никаква права. Међутим, у међуратном периоду ствари почињу да се мењају, да бивају боље за жену, а управо томе је у великој мери допринело ово

Удружење. Група интелектуалних жена окупила се око овог друштва чији је циљ био да подржи и окупи жене и пре свега младе девојке у њиховој борби за стицање права на образовање, научни рад и њихово стручно усавршавање, стварајући међу њима пријатељске везе, како у земљи тако и у иностранству, морално и материјално их помажући и ширећи општу просвећеност међу њима.

Женско питање је почело да окупира жене интелектуалке, универзитетски поткрепљене и најбоље у својој струци, пореклом из богатих грађанских породица, које су се увидевши значај образовања, издигле изнад свог порекла и статуса желећи да и други могу добити ово право, не штедећи себе, дајући свој пун допринос и остављајући наслеђе за потоње генерације жена које ће наставити њиховим стопама.

Будући да је ова тема готово непоткрепљена литературом, пресудно у истраживању је било коришћење архивске грађе, на којој се рад и заснива, пратећи хронолошки ток постојања Удружења. Многобројна документација, извештаји, писма, анкете, пријаве за стипендије, записници са седница брижљиво сакупљани годинама од чланица Удружења и њених многобројних огранака, успели су да преживи Други светски рат и постане непресушан извор иноформација за сазнавање о овој неправедно потписнутој организацији, која је дала неизмеран допринос целокупним својим радом. Истраживање је пре свега усмерено на Историјски архив Београда и Архив Југославије где се налази целокупна грађа која је остала иза овог удружења захваљујући чланицама које су успеле да је склоне на сигурно место током ратних дешавања. Следећи велики ослонац поткрепљивању рада била је штампа пружајући драгоцене податке о деловању Удружење, приповедајући како се њихов рад одвијао кроз године постојања. Треба имати у виду да је то било основно средство путем кога се информисала југословенска јавност у међуратном периоду када се прича Удружења и одвијала. Свакако као најважније треба издвојити *Политику*, *Време*, *Правду*, али и часописе чија је тематика била женско питање. Што се тиче литературе, у раду су се нашле књиге и чланци сродни овој теми и који се могу повезати на одговарајући начин са њом, доприносећи целокупној слици женског питања.

Време постојања Удружења смешта се у доба Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (СХС), а затим и Краљевине Југославије. Ова држава је у себи носила велике различитости када су у питању привреда, култура, историјско наслеђе, религија, државно и

правно уређење и политичке институције.¹ Ова заједница хетерогеног састава у себи је имала различите ступњеве националне свести измешаног становништва, подељеног традицијом, степеном просвећености, обичајима и другим неравномерностима који су владали на овим просторима, обухватајући нову државу.² Тек у процесу упијања модернизацијских токова који су долазили из Европе са темељима чврсто укорењеним у патријархалности, жени није пружила повољне тренутке развоја њеног положаја. Стање у новонасталој држави је било поприлично тешко. После немилосрдних ратних разарања која су обележена многобројним људским жртвама, наступиле су прве године мирнодопског периода обележене сиромаштвом и бројним нерешеним националним питањима. Морало се уложити велики напор како би се ухватио корак са Европом.³ Мноштво различитих елемената је одређивало и реални положај жене, али ипак оне су успевале да остваре своју повезаност, прожимајући своје различите животе, сједињене заједничким циљем. Положај жена у југословенском друштву је осликавао и саму развијеност друштва, док је степен еманципације жене био показатељ еманципације целокупног друштва, што говори да је процес модернизације обојен европским духом тек требао наступити.⁴

Чланице Удружења, биле су савременице политичких збивања док су се бориле за поправљање свога положаја и добијање права. Тако их је на самом почетку рада затекао крвави пир у Скупштини од којег су се преко штампе оградиле, молећи да остала национална удружења окупљена око Међународне организације⁵ не схвате ово као неопростиви чин свих припадника народа. Затим су наставиле своје постојање и у држави промењеног назива од 1929. године, као и у економској кризи која је погодила и Југославију. Када је дошло до атентата на краља Александра Карађорђевића у Марсеју, одржана је комеморативна седница у спомен на погинулог владара 11. октобра 1934. године, упућујући краљици Марији Карађорђевић телеграм, у коме су изразиле дубоку тугу услед недокнадивог губитка. Услед стварања Бановине Хрватске 1939. године,

---

¹ Н. Божиновић, „Жена у модернизацијским процесима у Југославији и Србији“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, Београд 1998, 505.

² Љ. Димић, *Културна политика Краљевине Југославије 1918-1941, први део: Друштво и држава*, Београд 1996, 24-25.

³ Б. Поповић, *Мода у Београду 1918-1941*, Београд 2000, 11.

⁴ В. Гудац-Додић, *Жена у социјализму: положај жене у Србији у другој половини 20. века*, Београд 2006, 7.

⁵ Међународна организација универзитетски образованих жена (у даљем тексту и у преводу Интернационална федерација универзитетски образованих жена)

представнице секције Загреб су почеле да инсистирају на реорганизацији Удружења које је требало да буде претворено у самостална друштва повезана у савез у жељи да буде постигнута потпуна децентрализација. Овај потез је имао јасну обојену политичку позадину. И сам крај постојања Удружења имао је везе са политичким збивањима услед избијања Другог светског рата у Југославији 1941. године, када њихово функционисање више није било могуће. После окончања Другог светског рата, нове власти су одбациле институције грађанског друштва, које су постале непопуларне, тако да рад није обновљен, али су резултати које су начиниле жене окупљене око овог Удружења наставили да живе и после њиховог постојања.

1. Увод

1.1. Општа слика положаја жене и њена улога у друштву у оквирима 19. века

Када говоримо о самом пореклу феминизма, корене треба тражити у Француској, његовој постојбини такорећи матица стварања, на самом освиту деветнаестог века када ће ову реч први пут употребити Шарл Фурије, који ће са критичким освртом писати о угњетавању и потчињености женског рода. Дефинише се као доктрина чији је предмет ширење права и улоге жена у друштву. Овај појам ће своју опсежнију примену доживети тек у двадесетом веку.⁶

Нови век, био је весник корених промена у начину производње када се крајем седамнаестог века јављају први знакови индустријализације и промене у друштвеном уређењу, услед чега су настали нови друштвени слојеви и избиле грађанске револуције.⁷ Већина аутора је сагласна да почетак и узроке овог „великог социјалног покрета“ треба тражити у „темељној промени људског духа“ која је била и основа за Француску револуцију и женску критику револуције.⁸ Међутим, иако је деловало да је Француска револуција бар делимично успела да одшкрине врата женској равноправности, будући да су жене у њој узеле учешће једнако као и мушкарци, прве кренувши ка Версају 5. октобра 1789. године и тако постајући „бакље револуције“, овај начињени потез није им донео ни статус грађанина нити статус човека како га је дефинисала *Декларација о правима човека и грађанина*.⁹ Наде је додатно обесхрабрио *Грађански законик* илити *Наполеонов кодекс* из 1804. године, укидајући и последње иоле привидне слободе жена и постављајући се на један изузетно индискриминушући начин према њима, као виду мужевљеве својине, који је у потпуности господарио жениним животом и поседовао сваки његов део. Овај законик ће у великој мери послужити за стварање и *Српског грађанског законика* 1844. године, поготово кад је реч и о самом односу закона према женама.¹⁰ Иако Француска није успела

---

⁶ Н. Божиновић, *Женско питање у Србији у XIX и XX веку*, Београд 1996, 7-10.

⁷ Д. Обренић, „Право гласа жена“, *Неко је рекао феминизам: како је феминизам утицао на жене 21. века*, Београд 2008, 29.

⁸ Г. Бок, *Жена у историји Европе: од средњег века до данас*, Београд 2005, 138-139.

⁹ А. Захаријевић, „Кратка историја спорова: шта је феминизам“, *Неко је рекао феминизам: како је феминизам утицао на жене 21. века*, 389.

¹⁰ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 9.

да оствари женска револуционарна хтења, постала је узор читавом европском континенту, по својим идејама једнакости и слободе обухваћених романтичарским заносом. Ширина домена превазишла је европски континент, обухватајући и Америку, где је борба женске популације уследила одмах након добијања независности, у виду петиције упућене Конгресу. Овај континент био је постојбина најстарије међународне организације за равноправност жена и мушкараца, под именом Међународни савез жена који настаје 1889. године, али убрзо његова борбеност добија обриси хуманитарног карактера.¹¹ Грађанским правом добијеним у периоду 18-19. веку нису биле обухваћене жене, па се сходно са тим могу назвати „четвртим сталежом“.¹² Борбу су повеле сифражетски покрети за чији почетак рада се узима 1791. година када је Олимпија де Гуж објавила Декларацију права жене и грађанке где је смело тврдила да је жена рођена и живи слободна и у својим правима изједначена са мушкарцем. Погубљена је годину дана касније будући да је „заборавила врлине које припадају њеном полу.“¹³ Овај покрет свој највећи домен имао је у Енглеској, где је 1865. године основан први савез за женско право гласа, а то на први поглед не чуди са обзиром да је тадашњи владар ове земље била заправо жена, краљица Викторија, која је носила ореол пожртвоване мајке и супруге, идеал који је требало да њени поданици следе.¹⁴ Али то је било све што се жени у том тренутку могло понудити, једно је био прокламовани идеал, а проживљена реалност је ишла у једну сасвим другу крајност. Иако су се енглеске феминисткиње радо позивале на своју владарку ради легализовања женске способности за управљање политиком, она није пуно држала до женских права и то није било у фокусу њеног интересовања.¹⁵ Како је време одмицало и приближавало се индустријско доба, жена је и даље остајала утамничени припадник свога народа, његов „осакаћени“ део. У капитализму, могла је да постане део фабричког живота, јефтина погонска радна снага са нечовечним условима који су такав рад пратили. Стално истицање да рад жена даје много мање економске резултате допринело је стварању теорије о женској инфериорности.¹⁶ Биле су принуђене да раде од 12 до 16 сати како би зарадиле за егзистенцијални минимум, радећи некада до самог дана или сата порођаја, а након тога

---

¹¹ С. Стефановић, *Женско питање у београдској штампи и периодици 1918-1941*, Београд 2000, 41.

¹² И. Спасовић, *Злата вредне, образовање женске деце у Лужном Банату од 1874. до 1918. године*, Панчево 2014, 30-31.

¹³ А. Захаријевић, *Постојање женом*, Београд 2010, 13.

¹⁴ И. Спасовић, *Нав. дело*, 30-31.

¹⁵ Г. Бок, *Нав. дело*, 154.

¹⁶ Х. Хациомеровић, *Економија женског рада и положај жене у друштву*, Сарајево, 1959, 8.

су могле одсуствовати са свог радног места највише две недеље. Али суштинска можда и најважнија основа поменута револуције била је коршћење најјефтиније радне снаге, а то су у првом реду биле жена и деца. Иако је већина њих обављала неквалификоване послове, при одређивању плате је ипак пол био он квалификован или неквалификован био одлучујући фактор.¹⁷ Борба жена оживљава појавом социјалстичких тежњи, које ће нагнати жене да се удружују у разне радничке покрете тражећи своја права, њихово време је тек долазило. У то време активно учешће за женино ослобађање узима Флора Тристан, позната припадница социјализма, активисткиња задужена за први талас јачања феминизма, која своје идеје излаже у књизи „Радничка унија“ из 1843. године, где се залаже како и сам назив књиге каже у организовање свих радника и радница у једну Унију, јер само тако могу остварити своја права. У свој програм је увела и захтеве за жене чије је би испуњење довело до изједначавања полова, мада је истицала да пре свега мора доћи и до промене менталитета, али и обичаја који владају људима.¹⁸ Револуција 1848-1849. године довела је до оживљавања националних покрета и буђења народа, па ће у складу са тим понети сликовит назив „пролеће народа“, означавајући његово покретање које је почело широм Европе, убрајајући ту и припаднице женског пола. Убрзо након ових превирања, долази до једне врсте експеримента који ће бити извршен у Цириху. Будући да женско право на школовање и образовање није ни мало наликовало ономе што је било предвиђено за мушкарце, имајући у виду да све до половине деветанестог века средње школовање у већини земаља није ни предвиђало укључивање девојака, онда је заправо њихов долазак на факултет био ван сваке расправе, нешто на шта се није ни помишљало. Велико противљење су изражавале и католичка и протестантска црква, а у то време су управо они били ти који су контролисали скоро све европске универзитете. Срамно је било што су научници дуго расправљали о томе да ли су жене уопште умно способне као мушкарци да би им био омогућен искорак ка универзитетском прагу. Тим дискусијама стао је на пут Универзитет у Цириху, одлучивши се да изврши експеримент и по први пут дозволи девојкама да похађају факултет у Европи. Та 1863. година је представљала велику прекретницу. Међу првима на универзитет су ступиле Рускиње, које су у то време важиле за најобразованије жене у Европи, а убрзо је био преплављен девојкама које су долазиле из

---

¹⁷ Г. Бок, *Нав. дело*, 159, 165-166.

¹⁸ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 11-12.

разних крајева Европе. Полако ће ову праксу применити и друге државе, па ће тако бити омогућено студирање на Кембриџу 1870. године и Оксфорду 1878. године у Енглеској. Када је реч о Србији, своју прву студенткињу у земљи добила је 1871. године, међутим следећи упис ће уследити тек 1887. године. Од тада ће уписивање узети већи замањ, највише када је реч о Филозофском факултету. Када је реч о државама ван Европе, САД су још 1850. године дозволиле женама да студирају у држави Јути, а до краја века и у осталим државама. Што се тиче права гласа, то је била ставка која је у скоро свим женским организацијама узимана као прва жеља испуњења, али иза ње је стајала тек предстојећа мукотрпна борба. Нови Зеланд је прва држава која је то право женама омогућила 1886. године, а затим су то десет година касније учиниле и друге аустралијске земље. Ово право оживеће тек после Првог светског рата, а у неким земљама жене ће бити принуђене да чекају завршетак Другог светског рата како би своје право оствариле, такав случај био је и са Југославијом. Како се приближавао двадесети век, жене ће се све више активирати на пољу разних штрајкова, бојкота, зборашких окупљања желећи да на тај начин изразе своје незадовољство, јер су чиниле јефтину радну снагу капитализма и са тим се нису мириле.¹⁹ Још у доба када је индустријски капитализам у успону, 1857. године у Њујорку жене запослене у индустрији одећа и текстила јавно су демонстрирале због лоших радних услова и ниских примања и тог осмог марта је све почело. Две године касније раднице ће основати први женски синдикат, покушавајући да заштите своја основна права у радној средини. Године 1907. Клара Цеткин ће у оквиру Друге интернационале организовати Прву међународну конференцију жена социјалдемократкиња, а већ 1910. године уследиће марш 15000 хиљада жена кроз Њујорк које су тражиле веће плате, скраћивање радног времена, као и оно што их је увек тиштило, слободно право гласа.²⁰ Друга међународна конференција ће се одржати у Копенхагену те године и на њој ће бити усвојен предлог за који се залагала Клара Цеткин, а то је било да се осми март слави као Дан међународне солидарности жена у знак сећања на штрајк текстилних радница из деветнаестог века.²¹

---

¹⁹ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 17-18.

²⁰ М. Периковић, „Још један осми март“, *Неко је рекао феминизам: како је феминизам утицао на жене 21. века*, 51-52.

²¹ Г. Стојковић, *Знамените жене Новог Сада*, Нови Сад 2005, 55.

Борба за остваривање женских права биће пренета и у двадесети век, јер је већина ствари и даље женама остала ван домаћаја, иако су се изједначиле приближно са мушкарцима у школовању и у неким занимањима. Револуције у овом веку довеле су до бољитка, успона четвртог сталежа и самопотврђивања жена после вековног угњетавања.²²

1.2. Позиција жена у Кнежевини/Краљевини Србији и Војводини

Ако феминизам схватимо као излазак жене из традиционалих оквира колективне заједнице и стварање индивидуе, јасно је да то није била најуспешнија могућа мисија у друштву чија је срж била патријархална упорно се одмичући од модернизацијских процеса.²³

Српска породица је обитавала у средини која је била заснована на патријархалним принципима. Било је то доба неприкосновене владавине мушкарца кога су институционално подржавали и држава и црква. Он је био такорећи апсолутистички монарх своје породице, једини који је поседовао грађанска права.²⁴ У складу са овим, вековима се тежило идеалу задржавања жене у кући лишене политичких права како би се бавила домаћинством, тако да је радити одређени посао ван куће значило бити сиротиња достојна презира. Подела улога између супружника означавала је затварање жене унутар породице, док је он имао улогу спољног представника у сферама као што су пословне трансакције и бављење политиком. Кућни простор је био несумљиво територија која је припадала жени и то је једино на шта је у том тренутку могла рачунати. У брак се ступало ради узајамне помоћи и потпоре у животу, љубав скоро да није играла никакву улогу у већини случајева.²⁵

У Кнежевини Србији у деветнаестом веку било је општеприхваћено мишљење да када се говори о човеку заправо се мисли искључиво на мушкарца, док је жена ниже биће. Мушкарац је био господар, поседник свега што је жена имала, па и ње саме, чак ни њена

---

²² Г. Бок, *Нав. дело*, 277.

²³ С. Стефановић, *Нав. дело*, 47.

²⁴ М. Поповић, М. Тимоотијевић, М. Ристовић, *Историја приватног живота у Срба*, Београд 2012, 288.

²⁵ Ф. Аријес, Ж. Диби, *Историја приватног живота*, Београд 2004, 31, 58.

властита деца нису била оно на шта је имала права, она је била имовина свога мужа.²⁶ Он је заштитник, вођа, судија, који попут владара обасипа своју породицу добротворством. Отац породице у свему има право на прву и последњу реч, јер пред друштвом одговара за све чланове породице. Његов ауторитет је био скоро неограничен, а преко тестаментна настављао се и после његове смрти.²⁷ Жена је била ту као слушкиња свога господара, па је тако забележен случај да је и сама кнегиња Љубица, супруга кнеза Милоша Обреновића морала да двори и послужује свога мужа за време сваког оброка, без могућности да му се придружи. Жени је била ограничена свака слобода кретања, физички је кажњавана, а ако би начинила прељубу то је био злочин који је кажњаван каменовањем, дужна је била да се покорава сваком мушком члану породице. Живећи дуги низ столећа под Турцима, српски народ се окренуо мимикрији, преузимајући османско патријархално наслеђе. Жена је покривала главу марамом, а ферецом остатак свог тела, онако како су то чиниле и саме Туркиње, ретко се приказујући у јавности, а ова обавеза ће бити укинута тек 1830. године.²⁸ Забележено је како приликом проглашења Хатишерифа те године није била присутна ниједна жена, иако је било на хиљаде мушких учесника. Уобичајно у турској традицији је било обитавање у браку са две жене или поседовање личних хареме, што се чинило варварски, нецивилизовано, уз одуство просветитељског духа.²⁹ Али не може се занемарити чињеница да је упркос прекривености и повлачењу у кућу, жена уживала одређене слободе-економска сигурност јој је била обезбеђена у случају развода, као и то да је могла имати и власништво над спахијском земљом по турским аграрним законима.³⁰

Време у свету оријента као да је стало, заустављено у вртлогу прошлости, док је простор насељен српским становништвом, северно од Саве и Дунава, на којој је у деветнаестом веку и даље била активна власт Аустријског, а затим и Аустро-Угарског царства од 1867. године, прожиман једном сасвим другачијом културом, захваљујући законодавству ове државе.

---

²⁶ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 21.

²⁷ М. Поповић, М. Тимотијевић, М. Ристовић, *Нав. дело*, 290-291.

²⁸ „Кратки историјски прегледи важних датума за феминизам у Србији и свету“, *Неко је рекао феминизам: како је феминизам утицао на жене 21. века*, 426.

²⁹ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 21.

³⁰ В. Скарпић, „Утицај турског владања на друштвени живот“, *Изабрана дјела*, 2, Сарајево 1985, 271-272, 276.

У овој средини њена слобода кретања била је много већа, није морала бити затворена у простор породичног дома, али наравно то је било условљено самим положајем жене. Треба имати у виду да су најбољи положај имале жене из племићких и богатих градских породица.³¹ На овим просторима школство је било подигнуто на један виши ниво, давајући много веће слободе женском свету, укључивајући га у активан систем образовања. То је пре свега постигнуто Законом о браку Јосифа Другог, објављеном на српском 1786. године, који је жени донео могућност да наследи мужа поред деце, тиме јој обезбеђујући економску сигурност, а не свдећи је само на улогу обезбеђивања законитог наследника своје супружнику. Жене су у угарском свету биле еманципованије, а не само обичне робиње мушкараца. Продире светлост просвећења, градећи мостове који ће прожимати жене и држати их заједно у њиховој борби. Европски утицаји су успели да допру до овог подневља, стварајући плодно тло за јачање женске улоге у друштву. Оно што је додатно допринело овим захватима било је укидање феудализма 1848. године (изузев Русије и крајева под турском влашћу), Војне границе и кућних задруга. Међутим, у монархији је владало мишљење да школе женама омогућавају да буду лепо васпитане, али не и потпуно професионално обучене, како је Васа Стајић забележио „...могла је бити царица и краљица, али у Сабор није могла ућу, нити је могла бити чиновник“.³² Значајно је отварање Прве српске женске основне школе у Земуну 1840. године, чиме ће започети оживљавање таквих установа. О схватањима српске жене међу првима су говорили Захарије Орфелин и Доситеј Обрадовић, рационалисти и просветитељи, дајући жени ореол честитости, али не идеализујући их. Доситеј Обрадовић критикује неке видове понашања жена као што је оговарање, помодарство, претерано сређивање и како каже то не сматра достојним једне жене, оно што њој приличи је право да се образује и на тај начин буде добра супруга и мајка, како би у правом духу васпитала своју децу. Нажалост његове књиге у Србији није имао ко да чита, будући да су биле забрањене, а и ако би нека успела да нађе пут у српске руке, била би непочитана, јер је у тадашње време на тим просторима ретко било писменог живља.³³ Доситеј је рекао да ниједан народ не може уздићи до

---

³¹ М. Поповић, М. Тимотијевић, М. Ристовић, *Нав. дело*, 298.

³² И. Спасовић, *Нав. дело*, 30, 44.

³³ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 24.

културе ако му жена остане у „простоти и варварству“, јер само просвећене мајке могу оплеменити и развијати душу своје деце.³⁴

У време када у јавном животу жена није била присутна, када се њена судбина састојала у томе да проведе цео живот затворена иза врата свога дома, јављају се жене које прве уздижу главе и смело иступају као борци за њихово ослобођење, жене које су важне помена и које у деветанестом веку, веку који није био одлучујући за борбу жена, праве зачетак ка бољем сутра у коме неће бити њихове потлачености.

Доситејеве мисли у деветнаестом веку наследила је Јевстахија от Арсич, прва жена из Србије која је штампала своја дела, жени саветујући пре свега да чита, јер само тако се може отргнути учмалости свога времена.³⁵ Западна култура и обичаји продиру у Србију преко Срба који долазе са простора Војводине, пре свега када је о одевању реч. Тако је Анка Обреновић, ћерка Јеврема Обреновића, брата кнеза Милоша Обреновића прва од жена прихватила европску одећу и одбацила народну ношњу, познавала је неколико језика, па се бавила преводитељством, сматра се првом списатељицом у Србији. Такође важи за прву образовану Српкињу, која је имала клавир и свог приватног учитеља, песника Дамњана Павловића. Међутим ово се завршило трагично, јер се он из љубави према Анки убио.³⁶ Приликом доласка Димитрија Тирола у Србију који је подучавао младе српске кнежеве, она је то искористила и узела његову жену за своју учитељицу. Њен дневник који је водила веома је драгоцен извор за друштвену историју.³⁷ Али до првих покушаја за системтским образованим радом девојака на вишем нивоу морало је проћи још доста.³⁸ Мало је била писмена и сама ћерка кнеза Милоша Обреновића, Петрија, а његова друга ћерка Јелисавета-Савка је ишла у школу у Крагујевцу и учила италијански језик.³⁹ Клеопатра Карађорђевић, кћерка Александра Карађорђевића имала је свог приватног учитеља. Почело је слање девојака из најугледнијих кућа у заводе Панчева, Земуна, Беле Цркве и Вршца, па све до Пеште и Беча. Али све што би понеле са собом било је по мало свирања и играња, прављење модерних ручних радова, приче немачког језика и

---

³⁴ П. Лебл-Албала, *Развој универзитетског образовања наших жена*, Београд 1930, 6.

³⁵ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 25.

³⁶ Нестор, „Почеци вишег образовања женскиња у Србији“, *Жена и свет*, број 8, 1938, 2.

³⁷ С. Рајић, Д. Леовац, *Историја српског народа у 19. и почетком 20. века*, Београд 2018, 398.

³⁸ Нестор, „Почеци вишег образовања женскиња у Србији“, *Жена и свет*, број 8, 1938, 2.

³⁹ С. Рајић, Д. Леовац, *Нав. дело*, 398.

прочитаних романа.⁴⁰ Јављају се и прве глумице, Катарина Јовановић и Софија Анастасијевић 1840. године, будући да су до тада женске улоге у позориштима играли искључиво мушкарци.⁴¹ Прва српска песникиња била је Милица Стојадиновић- Српкиња, која је подржавала идеје Вука Стефановића Караџића и заједно са њим прикупљала народне умотворине, а њена пријатељица и Вукова кћи Мина Караџић-Вукомановић будући да је познавала велики број страних језика преводила је, водила преписку свога оца и сликала портрете својих савременика.⁴² Њена савременица била је Катарина Ивановић, прва сликарка у Војводини.⁴³ Истакла си и жена Симе Милутиновића-Сарајлије, Марија позната под називом „Пунктаторка“, жена која је имала прву пеглу у Београду и залагала се за отварање приватне више женске школе тридесетих година деветнаестог века, коју би она водила. Упркос томе што је изашао и оглас у новинама којим она ово саопштава, тада већ удовица, није имала довољно финансијских средстава да ову своју намеру оствари. Завод који буде отворен 1853. године, прихватиће је као предавача.⁴⁴

Међу њима треба поново споменути и Милицу Стојадиновић-Српкињу, прву српску песникињу у Србији, ћерку свештеника из Врдника која је корстила свој надимак у жељи да нагласи своје превелико родољубље. Водила је дневник као и бројне преписке са књижевницима из којих можемо видети њене погледе према васпитању женске деце, које се према њој требало одигравати пре свега у националном духу. Критиковале је претерано окретање ка Западу и продирање страних речи у српски језик, пре свега немачких. У складу са тим није требало пропагирати ни одлазак девојака у разне стране инернате, где не могу учити о српској историји и слави давних дана. Радовала се да види истакнуту српску жену, као што је било приликом њеног портретисања од стране Мине Караџић, ћерке Вука Караџића . Желела је свету да покаже на свом примеру како жена може имати двојаку улогу, као списатељица и као домаћица, међутим и она сама је признавала да јој доиста ово није сваки пут полазило за руком. Људима тога времена није било схватљиво да

---

⁴⁰ П. Лебл-Албала, *Нав. дело*, 6.

⁴¹ А. Захаријевић, „Кратка историја спорова: шта је феминизам?“, *Неко је рекао феминизам: како је феминизам утицао на жене 21. века*, 413.

⁴² Н. Божиновић, *Нав. дело*, 31.

⁴³ М. Немањић, *На трагу српске интелигенције; топографија и социографија*, Београд 2008, 228.

⁴⁴ Нестор, „Почеци вишег образовања женскиња у Србији“, *Жена и свет*, број 8, 1938, 3.

жена толико чита, мислили су да она једноставно није рођена за књигу. Јавност није подржавала њен начин живота, који је био сувише савремен за то време.⁴⁵

Град у Србији у 19. веку све више је био центар интелектуалног живота, носилац европског духа модернизације. Жена је ту могла наћи потпунију улогу у друштву, јер није била осуђена само на кућне и породичне послове.⁴⁶ Деветнаести век је било време посела у кућама виђенијих и богатијих Срба, које је увео Јеврем Обреновић, али ове врсте забаве и окупљања просветног карактера, одржавале су и Београђанке, међу којима су се истицале Марија Милутиновић-Пунтаторка, супруга Симе Милутиновића-Сарајлије, прва жена која се у Србији успешно бавила адвокатуром⁴⁷ и кнегиња Персида Карађорђевић, супруга кнеза Александра Карађорђевића. Што се тиче самих владарки, оне су својим понашањем и манирима требале да представљају узор женском полу, а будући да су кнегиња Јулија и кнегиња (касније краљица) Наталија, биле странкиње са собом су донеле управо оно што је требало да оживи патријархално српско становништво, то је био модел европских салона, уређење двора, европски начин облачења, исхране, становања и забаве. Ово је било доста прихватљивији модел који је нудила дворска елита, по коме је жена образована само онолико колико јој је било потребно да буде добра мајка и супруга и да зна да води комуникацију на страном језику, остало је сматрало тадашње малобројно грађанство било сувишно.⁴⁸

У то време светлост дана угледао је већ поменути Грађански законик, Јована Хацића из 1844. године, прожет идејом да је човек више биће од жене и да стога мора да има један повлашћен положај какав му у складу са тим приличи⁴⁹, па је читав грађанскоправни положај жене био инфериоран, а неравноправност је највише била изражена у наследном праву.⁵⁰ Закон је жену изједначавао са малолетницом, распикућом и пропалицом, а као такав остаће на снази све до 1945. године.⁵¹ Члан 920 говори о томе: „Малолетнима се уподобљава сви они, који не могу или им је забрањено сопственим

⁴⁵ Р. С. Петровић, „М. С. Српкиња и Драга Дејановић о женама“, *Женски покрет*, број 13-16, 1930, 4-5.

⁴⁶ М. Перишић, „Жена у друштвеном животу у Србији крајем 19. века“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 213.

⁴⁷ П. Д. Димитријевић-Стошић, *Посела у старом Београду*, Београд 1965, 20-23.

⁴⁸ С. Рајић, Д. Леовац, *Нав. дело*, 402.

⁴⁹ А. Божић, *Приказ приватно правног положаја жене у старом и савременом праву*, Београд, 1938, 120.

⁵⁰ М. Драшковић, О. Поповић-Обрадовић, „Правни положај према српском грађанском законнику (1844-1946)“, *Србија у модернизацијским процесима*, Београд, 1998, 15.

⁵¹ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 29.

имањем руковати; такви су; сви ума лишени, распикуће судом оглашене, пропалице, презадуженици, чије је имање под стециштем и удате жене за живота мужевљева“. Видимо да између удатих и ума лишених нема никакве разлике, у складу са тим јој је право управљања имањем ускраћено, а кад се разведе или остане удовица ово право јој се опет враћа. Ово је важило и за неудате пунолетне девојке које могу да располажу својим имањем. Правници су ово правдали да удата жена тражи да кроз живот има заштитника оличеног у свом брачном пратиоцу, па је она у складу са тим малолетна за разлику од оне која одлучи да се не удаје, јер јој није потребна мушка рука да је води кроз живот. У складу са овим удата жена се сматра да нема довољно снаге ни вештине да управља послом око имања.⁵² Члановима Законика 108, 109, 110 установљена је „мужевљева власт“ над женом, он је био „глава и старешина куће и родбине“ у складу са тим му је припада дужност да води кућу и имање, као и да се стара о потребама своје супруге. Али она је морала да „мужа свога слуша, наредбе његове набљудавати, за њим ићи и где он за добро нађе с њим онде живети и „њему по силама својим“ помагати у обављању домаћих послова и око имања. Морала је да одржава „кућевни ред и чистоту“ и да врши дужност према деци. У случају брачног спора, жена је могла децу задржати до њихове четврте године ако је у питању мушко дете, а до седме године ако је у питању женско дете, након тога деца су предавана оцу. Такође била је предвиђена забрана истраживања очинства ако се радило о ванбрачном детету.⁵³ Овим закоником женска деца су остала без права наслеђивања. Међутим, када је реч о кривичном праву жена је потпуно равноправна са мушкарцем и не ужива мужевљеву заштиту, над њом може бити извршена и смртна казна. Члан 288 о томе каже: „Само трудноћа одлаже извршење смртне казне. Над породиљом извршује се смртна казна тек када прођу 40 дана.“⁵⁴ Одредбе Казнителног законика из 1860. године, упућују на то да је жена уживала и мању правну заштиту у односу на мушкарце, а често се у 19. веку среће појава да мушкарци жену третирају као своје дете, односно да кад мушкарац каже моја деца заправо мисли и на своју жену.⁵⁵

---

⁵² Л. Максимовић-Петковић, „Српкиња пред законом“, *Женски покрет*, број 1, 1920, 14-15.

⁵³ С. Стефановић, *Нав. дело*, 80.

⁵⁴ Л. Максимовић-Петковић, „Српска жена пред законом“, *Женски покрет*, број 2, 1920, 13.

⁵⁵ А. Столић, *Сестре Српкиње*, Београд 2015, 35.

Битна појава у деветанестом веку у Војводини било је оснивање Уједињене омладине српске 1866. године у Новом Саду,⁵⁶ која ће се у великој мери заложити за еманципацију жена, у њој ће жене као никада до тада добити потпору и подршку за своје деловање. Неопходно је било за ширење националне свести укључити и супротан пол, тако да ће приступити раду њихових скупштина, као и разним догађајима које је организовало ово удружење. Убрзо након оснивања дато им је право да буду равноправне чланице. То се десило на Другој омладинској скупштини одржаној у Београду 1867. године, на којој се и повела расправа да ли женама треба омогућити равноправност чланства у једној политичкој организацији по први пут. О томе су већали присутни политичари, професори Велике школе, новинари, као и представници омладинаца Србије и Војводине. Лаза Костић, чувени песник био је изразити противник ове идеје. Међутим, на трећој скупштини дошло је до усвајања идеје о равноправном чланству и за женске чланице уводећи термин сестринство као дефинисање односа према женама. Ово ће се касније појављивати и у називу удружење Коло српских сестара, као и у говорима Драге Дејановић. Орган УОС *Млада Србадија* од 1870. године у свом садржају имао је рубрику „Из женског света“ која је доносила вести како о њиховом раду и уопште процесу запошљавања тако и о школовању.⁵⁷ Жене највише истакла у овој организацији била је Драга Дејановић, прва српска феминисткиња, прва српска сифражеткиња, књижевница и глумица. Рођена 1840. године као Драга Димитријевић у Старој Кањижи,⁵⁸ у једној у имућној адвокатској породици, школовала се у Темишвару⁵⁹, али је убрзо прекинула школовање већ у тринаестој години због болести. Године 1861. удаје се за учитеља Дејановића, међутим тај брак не опстаје и бива послата заједно са сестром на школовање у Пешту што је било од пресудног значаја за њен даљи развој. Чим је основано Српско Народно позориште у Новом Саду што се тада сматрало остваривањем једног дела националном програма, напушта Пешту и ступа у чланство 1862. године упркос противљењу породице.⁶⁰ Показала је своју свестрану улогу тако што је поред овог положила и учитељски испит и глумила у Српском Народном позоришту, верујући да оно

---

⁵⁶ В. Вулетић, „Уједињена омладина српска и друштвени положај жене“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 163.

⁵⁷ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 30-31.

⁵⁸ Б. Ж, „Драга Дејановић-прва наша феминисткиња“, *Жена и свет*, број 3, 1933, 3.

⁵⁹ А. Столић, *Нав. дело*, 52.

⁶⁰ Б. Ж, „Драга Дејановић-прва наша феминисткиња“, *Жена и свет*, број 3, 1933, 3.

има и националну и просветитељску улогу.⁶¹ Прећи ће у једном тренутку и у Београд, али без обзира на њену велику жељу коју је исказивала, није имала запаженог успеха у својој глумачкој каријери коју прекида 1864. године након распуштања београдске дружине. Мири се са мужем и постаје узорна мајка и домаћица, али се посвећује и књижевности.⁶² Писала је романтичне и родољубиве песме, позоришне комаде, чланке у новинама о политичким збивањима тога времена - *Еманципација Српкиња, Две три речи Српкињама и Српским мајкама*.⁶³ као и први феминистички манифест у српској јавности.⁶⁴ Њени јавни, дахом феминизма обојени говори остали су као путоказ припадницама женског рода. Пропагирала је слободу жене, говорећи да је она заправо ограничена предрасудама које су укорењене у друштву, које настају за жену још од рођења када се сматра теретом оца, а од удаје теретом мужа, јер у то време још увек за жену не приличи да ради и зарађује за себе, имајући у виду подсмешљивост којој је свет склон за све што је ван традиције, сваком новитету времена. Ако се она економски ослободи и од оца и од мужа, добиће еманципацију коју заслужује, моћи ће интелектуално да буде слободна. Наука је та која треба да буде украс женине душе, тврди Драга Дејановић.⁶⁵ Горко жали што већина жена њеног времена има скучене погледе на своје место у друштву: „код нас су женскиње, још готово у ропском стању, које их тако страшно скучава и понижава, да нису у стању, ништа саме измислити, ништа саме са собом урадити, него гдекоје мисле да су као нека немоћна створења, па ако им ко шта замисли и уради, оне само примају готово да уживају, а гдекоје опет мисле да су нешто још више од људи; оне мисле да су одарене неким чаробним преимућством, па да само дочекају све готово, и опет, као и оне прве да уживају, а то су оне жене, које држе сву своју срећу у својој лепоти“. Она се залаже за постепено еманциповање жене, а не претеривање, па исмева неке жене које су изједначавале своје ослобођење са ношењем мушког одела.⁶⁶ Такође каже да је „судбина наших кћери, будућа судбина нашег народа“.⁶⁷ Оно по чему је била слична још једној великој жени тога доба, Милицы Стојадиновић Српкињи, био је национализам, али занимљиво је да она никада није у својим говорима помињала жену која се међу реткима истицала у својој борби. Али

---

⁶¹ И. Спасовић, *Нав. дело*, 241.

⁶² Б. Ж, „Драга Дејановић-прва наша феминисткиња“, *Жена и свет*, број 3, 1933, 3.

⁶³ А. Столић, *Нав. дело*, 52.

⁶⁴ Б. Ж, „Драга Дејановић-прва наша феминисткиња“, *Жена и свет*, број 3, 1933, 3.

⁶⁵ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 36.

⁶⁶ Р. С. Петровић, „М. С. Српкиња и Драга Дејановић о женама“, *Женски покрет*, број 13-16, 1930, 5.

⁶⁷ А. Столић, *Нав. дело*, 52.

исто тако је мајкама замерала школовање женске деце која су слата у разне стране инернате и након повратка у српски језик убацивале туђице, додатно га кварећи. Нажалост судбина ове велике жене која је истакла у првим редовима борбе за женска права и на њу оставила неизбрисив траг била је трагична, није дочекала познију доб живота. Жена која је величала култ мајке и истицала ову улогу код жена⁶⁸ умрла је са свега тридесет и једном годином и то на свом другом порођају, а дете је изгубила на првом. Њена заоставштина је заправо стварање модерне жене.⁶⁹ Феминизам који је она заступала може се сврстати у национални који је био производ историјских околности. Неки сматрају да није успевала да одвоји родољубље од феминизма. Такође осетно је у њеним говорима припадност имућнијим слојевима тадашње Војводине.⁷⁰

Говорећи о мушким члановима УОС Светозар Милетић, познати политичар ових простора и оснивач Српске народне слободоумне странке, заузима посебно место у борби за еманципацију жена, коју сматра неопходним кораком у демократизацији друштва. Користио је сваку прилику да побије заблуду да жена није равна мушкарцу по својим умним способностима.⁷¹ Овај претеча савременог феминизма је био свестан да су идеје које је пропагирао о женском питању испред његовог времена и да мора још доста проћи да би се оне испуниле, али да је неопходно борбу за остварење започети што пре, јер само ће тако друштво постати потпуно слободно. По његовом мишљењу треба почети од укидања институције формалног брака и базирати се на „супружанству“ ван одредби и закона које би требало да представља везу засновану на обостраној љубави, поштовању и узајамном потпомагању. У складу са тим пропагира економску независност жене, јер јој у том случају није неопходна институција брака како би омогућила свој опстанак и то на тај начин што ће јој бити омогућено право на равноправно образовање као и мушкарцима, јер је доказано да поседује исте умне способности.⁷² Идеје којима се водио потичу од руских и западних социјалистичких и либералних идеја, прилагођавајући их српском друштву, поготово се ослањајући на Џона Стјуарта Мила. Ова Марковићева полазишта касније ће бити идеја водила и Пашићеве Народне радикалне странке, која је у свој програм унела да чланству могу приступити и грађани и грађанке. образовање је представљено као

---

⁶⁸ Р. С. Петровић, „М. С. Српкиња и Драга Дејановић о женама“, *Женски покрет*, број 13-16, 1930, 5.

⁶⁹ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 37.

⁷⁰ А. Столић, *Нав. дело*, 51, 53.

⁷¹ Љ. Марковић, *Почеци феминизма у Србији и Војводини*, Београд 1934, 3-7.

⁷² Н. Божиновић, *Нав. дело*, 40-41.

патриотска обавеза жене у културној репродукцији нације. Зато је идеал материнства заузима високу позицију у тумачењима представника Уједињене омладине српске. Идеали за којима су се водили чланови УОС говорећи о женама су били Косовка девојка, мајке Југовића, жене српских владара и као и јунакиње песама.⁷³

1.3. Образовање жена-снага традиционалног и отпор модерном

Прошло је веома мало времена за које је српско друштво морало да изађе из периода устанака и ратова за ослобођење и пође у корак са главним токовима европске културе.⁷⁴ Подаци који се пружају о школовању женске деце пре 19. века на простору Србије веома су скромни. Србија је у 19. веку је у потпуности занемаривала и игнорисала питање школовања женске деце, упорно пружајући отпор према утицајима из Европе.⁷⁵ Ова појава је била присутна и на самом крају века, када је у Србији обитавао веома мали број високошколских жена, што је била последица потреба друштва обавијеног патријархалним схватањима. Чак и малобројни број девојака које су се отиснуле у свет ради школовања, при повратку кући није могао рачунати ни на какву титулу.⁷⁶ У то доба, одлука о школовању женске деце зависила је од личног става, али пре би се могло рећи да је у много већој мери зависило од става родитеља, а не од потребе друштва и државе у целини, због тога је наглашено морално-религијско васпитање у школама.

Почетак епохе уздицања науке и знања у Србији смешта се у јесен 1808. године, у само време трајања Првог српског устанка, када је по савету Ивана Југовића и Доситеја Обрадовића основана Велика школа у Београду, која је иако кратког даха оставила добар путоказ за касније ширење школства. Како је Вук Караџић, један од првих ђака ове школе забележио, то је била школа какву „Срби никад до онда нигдје нијесу имали“. За време кнеза Милоша Обреновића она је поново отворена 1830. године, али ће три године касније бити премештена у Крагујевац, где је 1838. године кнез уздигао у Лицеј. Тамо су се предавали неки предмети који су одговарали Филозофском факултету, али је тек 1841.

---

⁷³ А. Столић, *Нав. дело*, 60, 65.

⁷⁴ М. Немањић, *Нав. дело*, 217.

⁷⁵ Н. Трнавац, „Индиферентност према школовању женске деце у Србији у 19. веку“, *Србија у модернизацијским процесима у 19. и 20. веку*, 56.

⁷⁶ М. Николова, „Школовање женске младежи у Србији до 1914. године“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 80.

године отворен смер права и враћен је у Београд, да би 1853. године Лицеј добио „јестествословно-техническо одељење“. Тако да су до тог периода ударени темељи три факултета, Филозофском, Правном и Техничком. Жена овај пут, у овом веку, није остала по страни у свом путу ка стицању образовања, 19. век је називан веком почетка ослобођења жена, као и њеним освешћивањем.⁷⁷

Могућност да и жене постану део образовног и школованог света спада у једне од најзначајнијих друштвених феномена савременог доба. Оно што је погодно да и жена почне да се све више укључује у активан систем образовања било је све веће ширење писмености у свету, као и инензивирање како основног тако и средњег образовања жена.⁷⁸ Међутим и даље је постојала одвојеност између ученика и ученица, јер се сматрало да је то основно правило које се мора поштовати, да једноставно није природно да деле исти радни простор приликом учења, али и слободно време између часова. У Сједињеним Америчким Државама се овај поступак правдао тиме да ће држава у једном тренутку пропасти, јер ће заједничким школовањем дечаци и девојчице постати „бесполни“, тако ће се угушити жеља за ступањем у брак и доћи до изумирања нације. Психолози су истицали разлику саме природа мушкарца и жене, њихове различите потребе, наклоности и расположења. Док су други опет тврдили како мешовите школе могу користити допуњавању оба пола, своје недостатке пре свега и уз то додају ако се у породици два детета супротног пола не раздвајају зашто би то онда био случај у учионици.⁷⁹

Када је реч о писмености, која је била потребна да би се уопште образовање започело, забележен је веома мали проценат писменог становништва у Кнежевини односно Краљевини Србији. Треба напоменути да је Србија закорачила у двадесети век са свега 11 процената писменог становништва, што је у односу на неке развијеније европске земље веома мали број. Остало је забележено да је сам кнез Милош Обреновић рекао да жена ни не треба да има потребу за образовањем, јер оне свакако неће водити трговачке послове, па зашто би онда и постојала њена потреба за читањем и писањем, осим када је реч о љубавним писмима.⁸⁰ Ова реченица заправо као да осликава и мишљење већег дела српске

---

⁷⁷ П. Лебл-Албала, *Нав. дело*, 3-5.

⁷⁸ А. Столић, *Нав. дело*, 71.

⁷⁹ Д. Бранковић, „Заједничко школовање мушке и женске деце у средњој школи“, *Женски покрет*, број 6, 1927, 1-2.

⁸⁰ А. Столић, *Нав. дело*, 73.

јавности, па и дела образованих људи, присутна је и код самих педагога за које би се очекивало да имају другачији став по овом питању.

Било је случајева када су и читаве вероисповести, па и народи одбацивали потребу жена за школовањем и образовањем. Такав случај био је и са муслиманманском вером, у којој се изричито захтевало да њихове жене не постану део овог света, сматрајући да је њихово место пре свега крај кућног огњишта. Напредак је учињен у Сарајеву када су муслиманском друштву Гајрет приликом одржавања једног концерта прикључене и муслиманке. За њих је ово заиста представљао велики искорак и излазак у до тада конзервативно друштво.⁸¹

Питање женских школа први је поставио Димитрије Давидовић, један од значајних просветитеља и дипломата, који после Другог српског устанка долази у Србију, залаже се за отварање женских школа и на то ургира код кнеза Милоша Обреновића, који и сам неписмен не види превелику корист од тога, поготово потребу образовања супротног пола. Јован Стерија Поповић, такође пише о „Потреби и ползи женских школа“ 1843. године. Кнез Михаило Обреновић одобрио је прву женску приватну школу 1842. године на простору Кнежевине Србије, које су у Монархији постојале још од пре.⁸²

Тек доласком уставобранитеља на власт ово питање постало је актуелно о чему говори већи број молби за отварање приватних женских школа у којима би девојке поред читања, писања и рачуна, училе и женске ручне радове. Будући да је рад ових школа било тешко контролисати донета је одлука да се отвори женска основна школа у којој би преподне били предавани општеобразовани предмети, а поподне стручни женски предмети.⁸³ У Школском закону Кнежевине Србије из 1844. године, као и у свим каснијим законима предвиђено је школовање женске деце, али ограничено на посебне школе одвојене од мушких, јер после десете године оне се нису смеле школовати заједно са њима. Донета је и посебна Уредба о женским школама из 1846. године којом је прописано шестогодишње школовање девојчица, које су требала поред општеобразовних предмета да се подучавају и вештинама за које се сматрало да су намењене лепом понашању-ручни рад,

---

⁸¹ „Узалуд“, *Женски покрет*, број 1, 1920, 3.

⁸² И. Спасовић, *Нав. дело*, 147-148.

⁸³ М. Николова, „Школовање женске младежи у Србији до 1914. године“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 74.

певање и остало. Тако су прве женске основне школе у Србији установљене су средином деветнаестог века и то захваљујући малобројим припадницима интелектуалних кругова, а не државних власти. Прва женска школа основана је у Параћину 1845. године, а 1846. године у Београду, док ће до 1858. године бити отворено укупно осамнаест женских школа.⁸⁴ Међутим, број се није претерано увећавао. Виђене су као васпитне установе са изразито религиозним карактером. Тежило се да се трајање основног образовања жена изједначи са мушким од шездесетих година деветнаестог века, па се проширивао обим њиховог учења. Тек септембра 1871. године су изједначени наставни планови мушких и женских основних школа.⁸⁵ Оно што је свакако у највећој мери помогло женама био је Закон о основном образовању 1882. године тадашњег министра просвете Стојана Новаковића, чиме је основно школовање постала обавеза и мушког и женског пола. Било је предвиђено да нижа основна школа траје четири године, а виша две године. Поред тога оснивају се трогодишње женске школе као врста ниже занатске школе. Тај закон је и даље задржао правило да се деца морају одвојити до навршене десете године живота. Пред крај деветнаестог века девојчицама је било дозвољено да похађају мештовите школе, уколико не постоје посебне основне женске школе. Међутим, женске основне школе постојале су у много мањој мери, углавном у варошима, као и мали број ученица, које би те школе похађале.⁸⁶

Девојчице су од шесте године похађале троразредну основну школу, која је трајала шест година, јер је сваки разред обухватао две школске године. Пре подне су училе градиво за школу, док би се поподне бавиле кућним пословима, јер су се морали спрематити за будућу улогу добре супруге и домаћице. Идеју о школовању својих кћери, први прихватају чиновници и богати трговци, али своју децу шаљу у стране институте или приватни учитељи долазе у њихове куће. Међутим, оно што је успорило у великој мери ширење овог процеса, било је потреба раздвајања мушке и женске деце, јер су сматрали да то педагошки није подесно. Чак и Закон о обавезном основном школовању из 1882. године, споро се спроводио, јер је недостајало материјалних средстава, па и људи који би били стручни да предају деци. Година 1863. је женама донела нове могућности отварањем

---

⁸⁴ С. Рајић, Д. Леовац, *Нав. дело*, 401.

⁸⁵ М. Николова, „Школовање женске младежи у Србији до 1914. године“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 75.

⁸⁶ С. Рајић, Д. Леовац, *Нав. дело*, 401.

Више женске школе,⁸⁷ која је била прва женска средња школа која је имала три разреда, а касније је достигла и ниво од шест разреда 1888. године. Примане су девојчице узраста од 11 до 13 година старости са завршеном основном школом и положеним пријемним испитом.⁸⁸ За циљ је имала да пружи женско средњошколско образовање као и да школује женски учитељски кадар.⁸⁹ Родитељима је било драго да својим кћерима могу да пруже српску, а не туђинску школу. Међутим, поставило се питање да ли ће се овом новом појавом у српској јавности рушити старе вредности засноване на патријархалним схватањима предака. Посебно од значаја је било што је школа за свој рад добила подршку државе, па чак и владарско покровитељство кнегиње потом и краљице Наталије Обреновић, краљице Драге Обреновић и краљице Јелене Карађорђевић. Изврсно руководство и кадар су такође били од пресудног значаја за добро функционисање школе.⁹⁰ Изузетно залагање да школа буде отворена показао је тадашњи министар просвете и црквених дела Коста Цукић, који је био један од првих државних питомаца школованих на страни,⁹¹ који је у Београду желео да отвори један виши женски завод односно Вишу женску школу, имајући у виду да тад у Београду није било никаквих виших женских школа сем основних, једино су постојали приватни заводи под контролом страних васпитачица коју су били намењени за школовање деце из виших друштвених слојева отмених београдских породица, али и то образовање је било ограничено.⁹² Такође, за њено оснивање дугује се и књижевнику Љубомиру Ненадовићу, који је код кнеза Михаила Обреновића био начелник министарства просвете. Уведено на крају школе обавезно полагање учитељског испита, после чега су ученице могле постати учитељице основних школа или напредовати до положаја наставнице у Вишој женској школи. Иако су стекле највише могуће образовање, пред собом су имале само наставничку каријеру, коју су носиле са пуно части.⁹³ У школи су се предавали следећи предмети: историја, земљопис, јестаственица, математика, физика, хемија, српски језик дијалектика, руски језик, француски језик, немачки језик, наука хришћанска, педагогика, методика, цртање, лепо

---

⁸⁷ Л. Перовић, „Модерност и патријархалност кроз призму државних женских институција: Виша женска школа (1863-1913)“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 141.

⁸⁸ М. Николова, „Школовање женске младежи у Србији до 1914. године“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 76.

⁸⁹ *Зборник закона и уредаба издани у Књажевству Србије*, 15, Београд 1863, 26-28.

⁹⁰ А. Столић, *Нав. дело*, 75.

⁹¹ *Виша женска школа, Педесето-годишњица 1863-1913*, 1.

⁹² В. Друш, „Катарина Миловуковица-она је створила нову српску жену“, *Жена и свет*, број 8, 1925, 9.

⁹³ П. Лебл-Албала, *Нав. дело*, 8.

писање, певање, ручни рад, гимнастика. Гледало се да постоји равнотежа између природних и друштвених наука, али да се да шанса и уметничким предметима. Када је реч о историји сматрало се да су девојчице у прва два разреда премладе да би је разумеле, па се тада учило о историји Европе и света, а националној историји своје државе приступало се тек у трећем разреду, што је опет могло да допринесе и збуњујућем карактеру.⁹⁴ У периоду постојања школе од 1863. године, па до 1913. године кроз зграду која се налазила преко пута Државног савета, који се противио школовању девојака бојећи се да ће тако доћи до разорног утицаја на патријархалност породица и уништавања традиције,⁹⁵ прошло је око двадесет и три хиљаде девојака, које су потицале из чиновничких, трговачких, занатлијских, свештеничких и учитељских породица, а веома мали број из лекарских и земљорадничких. То су углавном била београдска деца, јер је идеја о отварању интерната оставарена тек у двадесетом веку. Имена која ће остати урезана у српској јавности, биле су ученице ове школе Драга Љочић, Мага Магазиновић, Милица Јанковић, Надежда Петровић и многе друге. За време трајања наставе у дворишту школе које нису смели да напуштају изграђена је црква свете Наталије 1880. године, како би наставнице и ученице имале сопствену цркву и избегле гужве у околним. Кнегиња Наталија је спонзорисала изградњу цркве, као и израду живописа на иконостасу, који је осликала Полексија Тодоровић, чије је муж био сликар Стева Тодоровић. Од 1894. године постојало је и Друштво ученица, које је требало да обезбеди помоћ ученицима уколико је она била потребна. Управа Друштва се састојала од управнице школе, наставница и ученица.⁹⁶ Место управнице школе најпре је понуђено ћерки Вука Караџића, Мини Вукомановић, али она је ово због породичне ситуације одбила.⁹⁷ Директорка односно управница школе Катарина Ђорђевић (касније удата Миловук, за правника и професора, касније и управника једне реалке у Београду Милана Миловука) која је на том месту остала пуних тридесет година, а у том тренутку је имала свега деветнаест година и вероватно била једина тадашња жена са вишим образовањем у Србији, која је своју диплому стекла на Универзитету у Одеси.⁹⁸ Поред тога што је вршила функцију управнице женске школе,

---

⁹⁴ И. Спасовић, *Нав. дело*, 149.

⁹⁵ Л. Перовић, *Модерност и патријархалност кроз призму државних женских институција: Виша женска школа (1863-1913), Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 144.

⁹⁶ А. Столић, *Нав. дело*, 76-79.

⁹⁷ „Отварање женских школа“, *Жена и свет*, број 6, 1926, 6.

⁹⁸ А. Столић, *Нав. дело*, 79-80.

била је на челу Београдског женског друштва, покренула је Радничку школу и Пазар Женског друштва. Будући да је била убеђени пацифиста превела је роман Сулнерове „Доле оружје“ 1899. године.⁹⁹ Она је такође управљала и Српском вишом женском школом у Солуну, водила је Српски народни женски савез, бавећи се хуманитарним радом и борећи се за права жена. Године 1897. прва је јавно иступила у борби за добијање права гласа жена¹⁰⁰ када је еволуција из патријархалног у модерно, тек је била у зачетку. Тада је преовлађивала мисао да је жена пре свега створена да буде добра домаћица, супруга и мајка.¹⁰¹ У борби за еманципацију жена и појаву раног феминизма, Виша женска школа је одиграла пресудну улогу и носи немерљив значај.¹⁰² Ово оснивање Више женске школе, подстакло је даља отварања истих у Крагујевцу, Крушевцу, Шапцу и Ваљеву,¹⁰³ уз могућност да девојке могу затражити да буду примљене и у гимназије, уз изричито одобрење, у случају да су удаљене од женских школа или да изразито желе да их похађају, али су седење одвојено у учионици како на часовима тако и на одмору од мушке деце,¹⁰⁴ ово било тешко оствариво, будући да су директори гимназија нерадо примали девојке међу своје ђаке. Све до 1905. године није постојала женска гимназија, а проблем је био што је гимназијалско образовање било услов за наставак школовања, односно одлазак на факултет.¹⁰⁵ Прва која је завршила гимназију у Крагујевцу била је Софија Ђорђевић. Упоредо са њом или у временима која су уследила јављају се по гимназијама и друге ученице, којих је некада било и пет-шест у једном разреду.¹⁰⁶ Прва девојка која је уписала Прву београдску гимназију била је Лепосава Бошковић, рођака министра, која је једина од својих колегиница успела да стигне до петог разреда и успешно заврши седми разред уз полагање матуре. Јединствена слика која је настала на крају овога 1887. године показују тридесетпеторицу дечака матураната и једну девојку, у то време доиста невероватан приказ за памћење.¹⁰⁷ Убрзо је дошло до забране похађања гимназије за девојке од стране министра Андре Ђорђевића 1894. године, јер је сматрао да је присуство девојака у овим школама непристојно, неприродно и да излази из оквира моралних граница. У београдским

---

⁹⁹ „Заслужне жене Б. Ж. Д.“, *Жена и свет*, број 6, 1926, 8.

¹⁰⁰ А. Столић, *Нав. дело*, 80.

¹⁰¹ В. Друш, „Катарина Миловукица-она је створила нову српску жену“, *Жена и свет*, број 8, 1925, 9.

¹⁰² А. Столић, *Нав. дело*, 81.

¹⁰³ С. Рајић, Д. Леовац, *Нав. дело*, 399.

¹⁰⁴ И. Спасовић, *Нав. дело*, 148-150.

¹⁰⁵ С. Рајић, Д. Леовац, *Нав. дело*, 399.

¹⁰⁶ П. Лебл-Албала, *Нав. дело*, 9.

¹⁰⁷ П. Лебл-Албала, *Нав. дело*, 10.

гимназијама и реалкама више није било девојака. Како би се додатно спречио упис, почеле су да се отварају више женске школе по градовима. Касније ће ова мера бити ублажена и упис ученицама ће бити дозвољен за ниже разреде гимназије и реалке.¹⁰⁸ Тек ће оснивањем Женске учитељске гимназије 1900. године ова школа изгубити свој пређашњи значај. Ипак и поред законске обавезе, број женске деце која су се школовала је остао мали, износећи свега 17 посто, док је писменост жена била 6-7 процената и од тога је већина била житељки града.¹⁰⁹

Године 1863, Лицеј је постао Велика школа. Уписивање је било могуће једино са навршеном гимназијом, у чему видимо да се хтело стати на пут студирању девојака, будући да тамо нису биле добродошле по законским одредбама.¹¹⁰ У годинама када девојкама није било забрањено да уписују гимназије, ученице су даље могле кренути на Велику школу, али само као ванредне студенткиње.¹¹¹ Године 1871. ову школу је похађала Драга Љочић, након завршене Више женске школе, долазећи у пратњи професора, као услов који је морала поштовати. Та ограниченост средине је можда утицала да наредну годину своје школовање настави на Универзитету у Цириху где је могла да упише студије медицине као редовна студенткиња. Требало је да прође још доста времена да би се следеће студенткиње уписале и то је било тек 1887. године када су Велику школу уписале Круна Драгојловић, која је положила матуру у Русији и Лепосава Бошковић, која је завршила Прву београдску гимназију. Њих две су биле прве редовне студенткиње Велике школе.¹¹²

Круна Аћимовић, родом из Босне је трајању Српско-турског рата пребегла је у Србију 1877. године, одакле ће са још пар девојака бити послата као државна питомица у Русију. Тамо ће завршити женску гимназију у Москви. При повратку у Београд почела је да студира на Великој школи, филозофско-историјски факултет. Ово јој је успело захваљујући залагању, тадашњег министра просвете, Алимпија Васиљевића. Тиме је постала прва редовна студенткиња Велике школе, коју је успешно окончала 1891.

---

¹⁰⁸ А. Столић, *Нав. дело*, 82-83.

¹⁰⁹ С. Рајић, Д. Леовац, *Нав. дело*, 399.

¹¹⁰ А. Столић, *Нав. дело*, 83.

¹¹¹ М. Николова, „Школовање женске младежи у Србији до 1914. године“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 80.

¹¹² Н. Божиновић, *Нав. дело*, 58.

године.¹¹³ Те године постаје наставница Више женске школе у Београду. Априла 1894. године постаје прва Српкиња која је положила професорски испит, а исте те године постаје управитељица Више женске школе у Пожаревцу, али после годину дана је ова школа затворена, па је премештена за управитељицу Више женске школе у Крагујевцу где ће остати све до 1898. године. Добија Орден Светог Саве V степена. Године 1898. донесен је закон да управитељи школа морају бити искључиво мушкарци, па је смењена. Постала класна учитељица Више женске школе у Београду, а њен статус ће 1914. бити промењен у редовна наставница, да би тек 1920. могла бити професорка у Првој женској гимназији у Београду до септембра 1924. године када је пензионисана. Године 1910. добила је Орден Светог Саве IV степена. Радила је у листу *Коло* и *Босанска вила*, превodeћи са руског језика.¹¹⁴

Њена вршњакиња, Лепосава Бошковић, похађала је мушку гимназију заједно са још тридесет шесторицом својих другова коју успешно завршава 1887. године, настављајући своје школовање у Великој школи, на историјском-филолошком факултету, који окончава 1891. године и заједно са својом колегиницом Круном Аћимовић постаје прва девојка у српској историји која је то учинила, правећи велики помак када је у питању даље школовање девојака. Године 1893, постаје учитељица језика, а титулу професорке ће добити тек 1920. године. Бавила се и социјалним радом, па је тако била и пословођа Женског друштва, члан управе Професорског друштва, као и члан Просветног савета. Године 1928, била је једна од првих жена министарских изасланика на матури у Женској гимназији у Скопљу.¹¹⁵

Прави пример неправде који говори о томе шта је чекало жене иако успеју да заврше факултет уз немилосрдно противљење великог дела средине у којој су одрасле и живеле, била је Драга Љочић, која важи за прву лекарку у Србији која је своје студије окончала 1878, а оно што је посебно било похвално је што је као студенткиња учествовала у Српско-турским ратовима, као помоћница лекара. Приликом њеног повратка у Србију, у својој рођеној земљи, наишла је на потпуно неразумевање.¹¹⁶ Државни испит јој влада није

---

¹¹³ В. Јовановић, „Прва жена професор у Србији“, *Женски покрет*, број 8, 1924, 308.

¹¹⁴ Историјски архив Београда, Ф. 1024, Удружење универзитетски образованих жена, кутија број 1

¹¹⁵ „Прослава 40-годишњице госпођа Лепосаве Бошковић и Круне Аћимовић“, *Женски покрет*, број 7-8, 1931, 3.

¹¹⁶ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 63.

дозвољавала да положи, као ни право да обавља приватну праксу. Тек интервенцијом краљице Наталије добила је право да пред посебном комисијом полаже стручни испит тако што је велико залагање за њу код краљице Наталије начинио Владан Ђорђевић, па је краљица својеручно потписала да испитну комисију сачињава и он. Коначно је успела у својој намери да овај стручни испит положи, али је добила право само на приватну праксу, а нешто касније се запослила у болници, али само као лекарска помоћница, послове је једва добила, јер нико није желео да запосли жену као лекара.¹¹⁷ Њена плата била мања од оне коју су добијали мушкарци и није имала права на пензију, нити права да напредује у својој служби.¹¹⁸ И за време Српско-бугарског рата свесрдно је помагала рањенике и деловала у више болница, а своју пожртвованост ће поново исказати за време Балканских ратова и током Првог светског рата.¹¹⁹

Прва жена која је стекла диплому Велике школе била је Јелисавета Начић, која је 1900. године дипломирала архитектуру и постала прва жена архитекта у Србији. Након окончања студија сусрела се са мање препрека на путу грађења своје каријере, па је тако постављена за цртача, а после полагања стручног испита две године касније постаје архитекта Београдске општине. До Првог светског рата успела је да оствари запажене успехе тако што је пројектовала неколико значајних објеката у Београду-основну школу Краљ Петар која је завршена 1906. године у улици истог имена, затим цркву Александар Невски у Душановој улици, Теразијски плато који је био централно место Београда у међуратном периоду, барокне степенице које се са Калемегдана спуштају ка Француској амбасади и многе друге објекте, од којих се већина и данас може видети у престоници.¹²⁰

Прва девојка која је завршила Правни факултет била је Зорка Рокнић која је дипломирала 1911. године. У то време је било у великој мери осуђивано студирање девојака како архитектуре, тако и права, јер су се питали како ће девојка да се пење по скелама са радницама, а што се тиче права како ће да брани или напада лопове и разбојнике.¹²¹

---

¹¹⁷ „Др Драга Љочић“, *Жена и свет*, број 3, 1925, 7.

¹¹⁸ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 63.

¹¹⁹ Ј. Нешковић-Вучетић, „Др Драга Љочић-Милошевић“, *Женски покрет*, број 9/10, 1926, 443.

¹²⁰ С. Рајић, Д. Леовац, *Нав. дело*, 401.

¹²¹ П. Лебл-Албала, *Нав. дело*, 15.

Године 1905. Велика школа је прешла на виши степен постојања и постала Универзитет, приклањајући се европским стандардима. До Балканских ратова на Београдском универзитету студирало је 117 девојака. Међутим, њихов пут до ове лествице није био ни мало лак и носио је пуно искушења и препрека за собом. Њихово студирање није давало могућност да буду део студентских удружења и значило је одвајање од њихових мушких колега.¹²²

После Првог светског рата положај универзитетски образованих жена почиње да се мења на боље. Најпре је порастао њихов број, јер су се широм Србије отварале женске гимназије или су девојке могле несметано похађати мушке гимназије. Исто тако се повећао и број факултета на Београдском универзитету, којих је пре рата било три, а у 1930. години шест, па су чак и на Богословском забележене прве слушатељке. У земљу је пристигао велики број жена које су у време рата у Европи завршавале факултет, што је додатно употпунило слику образованих жена. Однос на факултетима који је забележен у школској 1929-1930. години био је 5593 студенета према 1564 студенткиње и тај број наставио је да расте.¹²³

Када су девојке похађале школу или универзитет са својим мушким колегама није се осетило да професори праве разлику међу њима. Међутим, када би оне овај период живота успешно окончале, осетиле би сву суровост коју је доносио свет одраслих, правила неједнакости су била на сваком кораку. Прва у низу је била економска неједнакост. Било је случајева када би девојка положила дипломски испит боље од десет њених колега, али је њена плата била много мања него што је била од свих њих и то само што је била жена.¹²⁴

Године 1923, први пут се догодило да је универзитетска катедра препуштена једној жени, др Ксенији Анастасијевић, која је изабрана за доцента на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Филозофију је студирала код чувеног професора Бранислава Петронијевића.¹²⁵ У свом чланку у *Друштвеном покрету* износи своје мишљење о феминизму за који каже да представља „једну тесну целину, једну јаку везу уједињења и удруживања свих појединачних извојеваних тежњи за ослобођење жене“. Сматра да су „на

---

¹²² А. Столић, *Нав. дело*, 83-84.

¹²³ П. Лебл-Албала, *Нав. дело*, 19-21.

¹²⁴ П. Лебл-Албала, „Могу ли жене доћи на универзитетску катедру“, *Женски покрет*, број 4, 1921, 107.

¹²⁵ „Прво уступање наше универзитетске катедре жени“, *Женски покрет*, број 8, 1923, 337.

дубоко моралним темељима назидани феминистички захтеви и тежње. У том смилу може се рећи да је феминизам један еминентно идеалистички правац. Полазна тачка његова јесте веровање у неприкосновеност личности, у њено апсолутно право на слободу и обезбеђење свих потреба за њено развијање...највећа препрека ослобођењу жена долази од непробуђених жена, од оних које су индиференте према подизању сопственог духа и положаја“.¹²⁶ Године 1928. изабрана је за ванредног професора.¹²⁷

1.4. Женска удружења

Женска удружења су у великој мери помогла борби жена за стицање равноправности међу половима, јер је на тај начин њихова борба добијала на масовности и организованости, а штитила су се и претходно стечена права, за које је постојала велика вероватноћа брзог губитка ако се не делује на адекватан начин.

У Европи се сматрало да жене из привилегованих друштвених слојева имају моралну обавезу да шире своје хуманитарне делатности. До тада је овај вид активности обављан под окриљем цркве збрињавањем најсиромашнијих. Социјални проблеми који су били све већи изменили су помагање у друштвену потребу. Флоренс Најтингејл и Хана Мур поставиле су темеље овом организовању жена, говорећи како добротинство треба чинити болеснима, сиромашнима, као и необразованим припадницима друштва. Жене су постале веома сналажљиве како би обезбедиле новац за своје активности-организовале су добротворне забаве, базаре, шиле одећу, све што би помогло да њихова мисија успе. Суочене са тешким приликама које су погађале жене, код већине припадница јавила се мисао да жене морају имати много већу улогу у друштву. Ови покрети ширили су се у Европи у току деветнаестог века, посебно у време ратова, епидемија и економских криза, добијајући друштвени значај. Јавна улога жена се мењала. И средњи слојеви жена почели су да се организују, промовишући моралне идеале и вредности. Иако су ово испочетка били нефеминистички покрети, где је постојао углавном само њихов хуманитарни рад, без феминистичких захтева за добијањем политичких и грађанских права, ипак њихов рад је

---

¹²⁶ К. Анастасијевић, „Етичка подлога феминизма“, *Женски покрет*, број 3, 1927, 1.

¹²⁷ „Прва жена професор Универзитета“, *Женски покрет*, број 7, 1928, 4; „Прва дама професор Универзитета“, *Политика*, 30. март 1928, 5.

утицао на стварање феминистичке самосвети и зато не сме бити занемарен.¹²⁸ Не смемо скрајнути ни другачије погледа на питање сиромашних и незбринутих жена, које су имале припаднице више класе, иако су учествовале у хуманитарним збрињавањима. Оне су сиромаштво виделе као слабост и пут у неморал, уверене да жене једино као слушкиње могу да зараде поштен новац.¹²⁹

У деветанестом веку шездесетих година трајно је организован женски покрет у Европи у којој је почео да се шири, почевши од Западне Европе, јер су тамо друштвено-економске промене биле најбрже. Појава индустријског и грађанског друштва, утицала је на појаву средње класе и радништва, услед ширења капиталистичких односа.¹³⁰ Крајем 19. века долази до интернационализације женског покрета, да би почетком 20. века започела њихова национализација, а опет са друге стране је примењена и феминизација национализма.¹³¹

Најмоћнија феминистичка организација била је Интернационална алијанса за право гласа жене у Берлину основана 1904. године која је отпочела борба за политичку равноправност жена, поготово првенствено за добијање права гласа како је и име организације наводило. И поред великог степена ангажованости у већини земаља то право ће бити остварено након Великог рата-Русија 1917, Канада-1918, Немачка, Аустрија, Пољска, Чехословачка- 1919, САД, Мађарска-1920, Велика Британија-1918, 1928. године. У Женеви ће 1930. године бити основано Удружење за међународну једанкост и равноправност које је тражило да се правна једнакост полова призна у Друштву народа, међународној организацији чији је задатак да очува мир и спречи појаву ратног стања.

---

¹²⁸ А. Столић, *Нав. дело*, 103-105.

¹²⁹ Istorijski Institut, Portal za žensku i rodnu istoriju, „DRŽAVA I BEOGRADSKO ŽENSKO DRUŠTVO: (RE)PRODUKCIJA RODNIH ULOGA I DRUŠTVENIH POZICIJA ŽENA KAO DEO STRATEGIJA UPRAVLJANJA (1875–1914)“ <https://zrstorija.iib.ac.rs/istrazivanje/drzava-i-beogradsko-zensko-drustvo-reprodukcija-rodnih-uloga-i-drustvenih-pozicija-zena-kao-deo-strategija-upravljanja-1875%e2%80%921914/> (09. април 2020)

¹³⁰ А. Столић, *Нав. дело*, 197.

¹³¹ Istorijski Institut, Portal za žensku i rodnu istoriju, „Od politike ka novim naučnim disciplinama: ženska i rodna istorija. Koncepti o ženskoj emancipaciji krajem 19. i početkom 20. veka u srpskoj historiografiji“ <https://zrstorija.iib.ac.rs/istrazivanje/od-politike-ka-novim-naucnim-disciplinama-zenska-i-rodna-istorija-koncepti-o-zenskoj-emancipaciji-krajem-19-i-pocetkom-20-veka-u-srpskoj-istoriografiji/> (9. април 2020)

Поред правне једнакости, један од циљева је било остварити и економску једнакост за шта се залагало Друштво „Отворена врата“.¹³²

Пре него што ће се појавити партијски организоване раднице, Србија ће добити женска удружења виших друштвених слојева која су од почетка била на раскрсници између тежњи ка феминизму и тежњи ка испуњењу своје хуманитарно-патриотске мисије. Морало је још времена протећи да би еманципизам проширио.¹³³ Прва женска организација јавила се у Војводини у Новом Саду 1864. године, док се у Великој Кикинди оснива Женско друштво 1873. године, а 1874. године у Старом Бечеју. Године 1880. у Новом Саду се оснива Добротворна задруга Српкиња Новосадкиња, која ће имати и свој лист Женски свет од 1886. године.¹³⁴

Јеврејско женско друштво било је прво женско друштво основано у Београду 1874. године од стране Естер Пинто, која је била запањена неписменошћу јеврејских жена, као и њиховим непрекидним боравком у кући ван контакта са светом, па је покренула борбу за њихово школовање, оснивајући и прву јеврејску женску школу на Дорћолу у оквиру свог друштва. Ово удружење добијало је помоћ Јеврејске општине са циљем да се брине о сиромашним породиљама, припреми девојака за удају и болеснима.¹³⁵

Српкиње су се угледале на ову организацију и већ годину дана касније основале своје Женско друштво 1875. године¹³⁶ на иницијативу помињане Катарине Миловук, директорке Више женске школе, која је постала председница, а чланице су биле учитељице, као и жене професора, чиновника, трговаца и официра.¹³⁷ Њихова народност, вероисповест и брачни статус нису били предуслов за приступање чланству, једино је било потребно да је девојка навршила седамнаесту годину живота. Коначни суд о примању чланства вршила је Управа тајним гласањем и било је потребно сакупити просту већину гласова и припремити суму у износу од шест динара на шестомесечном нивоу за редовно

---

¹³² С. Стефановић, *Нав. дело*, 41-42.

¹³³ А. Столић, *Нав. дело*, 197.

¹³⁴ Ј. Кецман, *Жене у Југославији у радничком покрету и женским организацијама 1918-1941*, Београд 1978, б.

¹³⁵ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 66.

¹³⁶ М. Николова, „Школовање женске младежи у Србији до 1914. године“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 81.

¹³⁷ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 66- 67.

чланство.¹³⁸ Њихова прва делатност је игром судбине довела до хуманитарног рада, јер је управо у то време дошло до избијања устанка у Херцеговини јула 1875. године и до његовог проширења ка Босни августа месеца, па су своју првенствену делатност свеле на пружање помоћи у виду прикупљања ствари и новца за устанике, саме правећи потребну одећу,¹³⁹ оснивајући болницу у Београду за време српско-турских ратова који су избили наредне 1876. године, негујући рањенике, остварујући сарадњу са Црвеним крстом, набављајући лекове и потребан болнички материјал.¹⁴⁰ Када се рат окончао радиле су на санирању последица рата, тачније њихове подружнице чија су седишта била широм Србије, али на свој хуманитарни позив нису заборавиле и наставиле су да помажу шкловање сиромашне српске деце. Њихов добротворни рад ће се поново указати за време Српско-бугарског рата 1885. године. Такође, поред тога требало је и просвећивати женску омладину.¹⁴¹ Након завршетка рата њиховог рад поприме све више одлике социјалног.¹⁴² Покровитељица овог друштва била је испочетка краљица Наталија Обреновић, па је краљица Драга Обреновић преузела ту улогу, тако да је и Женска радничка школа названа њеним именом што ће остати све до 1903. године уклањањем њеног имена, после немилог развоја догађаја. Управо ову школу основало је друштво 1879. године, у којој се учило кројење, шивење, вез, требало је заправо да припреми сиромашне девојке за различите врсте заната као и послове у кући.¹⁴³ Када би завршиле школу сиромашне ученице одличног успеха су на поклон добијале шиваћу машину. У почетку је приоритет био на ручном везу, а касније је дошло до усклађивања теоријских и практичних предмета. Када би завршиле ову школу која се називала још и Женска занатска од 1919. године, ученице су добијале диплому са којом су могле бити учитељице ручног рада у државним и у приватним школама.¹⁴⁴ Примане су девојке старости од 13 до 17 година на двогодишње школовање.¹⁴⁵ Ово је била једина женска радничка школа све до 1907. године када ће бити основана Женска ћилимарска школа у Пироту исто од стране овог Друштва. Године 1887.

---

¹³⁸ А. Столић, *Нав. дело*, 109.

¹³⁹ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 67.

¹⁴⁰ А. Столић, *Нав. дело*, 109-110.

¹⁴¹ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 68.

¹⁴² А. Столић, *Нав. дело*, 127.

¹⁴³ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 68.

¹⁴⁴ И. Спасовић, *Нав. дело*, 150-151.

¹⁴⁵ М. Николова, „Школовање женске младежи у Србији до 1914. године“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 77.

основаће и своју библиотеку која је бројала око 400 књига.¹⁴⁶ Чланице овог удружења добиле су и бројне медаље за своје свесрдно учешће у ратовима - Златна и Сребрна медаља кнегиње Наталије додељена је председници као и чланицама Друштва за помоћ које су исказале у току трајања српско-туских ратова. Историја се поновила и након завршетка Српско-бугарског рата када је додељено одличје Друштва Црвеног крста. Пракса је настављена и у време мира, па је тако 1896. године и сам краљ Александар Обреновић тадашњој председници Сари Карамарковић доделио Орден Светог Саве трећег степена.¹⁴⁷ Своју делатност ће нарочито развијати између два светска рата.¹⁴⁸ Ово Удружење било је у епицентру друштвених дешавања, обезбеђујући свој легитимитет у јавности. Чланице су биле присутне на свим већим државним догађајима, светковинама, комеморацијама.¹⁴⁹ Друштво је основало и Пазар Женског друштва у Београду 1882. године како би се домаћа индустрија додатно усавршила, а свој рад су излагали на светским изложбама и ту остварујући запажене успехе.¹⁵⁰ Друштво је основало је и Тачку трпезу за сиромашне ђаке мушког рода 1899. године који су храну овде добијали бесплатно, затим и Дом старица 1900. године. Кроз ово Удружење није промењен положај жена, али оне су изашле на јавну сцену уобличавајући своје политичке захтеве-право на образовање, једнаке услове рада, добијање права гласа.¹⁵¹ Био је ово први организовани наступ жена у Србији, такорећи родоначелник женског покрета. Велики допринос даће на пољу просвећивања жена, што је био сигуран корак ка економском осамостаљивању жена, иако се није залагало за женско добијање права гласа, држећи се традиционализма и конзервативизма.¹⁵²

Убрзо ничу нова женска друштва, па тако настаје и једно од најпознатијих, ал свакако и најдуговечнијих Коло српских сестара половином августа 1903. године¹⁵³ на иницијативу сликарке Надежде Петровић, која је основала удружење заједно са Делфом Иванић.¹⁵⁴ Надежда Петровић је често путовала у тада још увек неослобођене крајеве, из периода пре Балканских ратова, проповедајући ослобођење, преносећи поверљива писма и

¹⁴⁶ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 68.

¹⁴⁷ А. Столић, *Нав. дело*, 120.

¹⁴⁸ Ј. Кеџман, *Нав. дело*, 7.

¹⁴⁹ А. Столић, *Нав. дело*, 120, 125.

¹⁵⁰ „Београдско Женско Друштво“, *Жена и свет*, број 6, 1925, 7.

¹⁵¹ А. Столић, *Нав. дело*, 118.

¹⁵² С. Стефановић, *Нав. дело*, 59.

¹⁵³ М. Николова, „Школовање женске младежи у Србији до 1914. године“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 81.

¹⁵⁴ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 69.

састајући се са револуционарним вођама. Када је Први светски рат почео оставила је своју палете и кичице и стала у прве борбене редове, у само жариште епидемије пегавог тифуса, страдајући за свој народ и тако постајући нова Косовка девојка.¹⁵⁵ Организација је представљала заправо одговор на турске репресалије у Македонији, па је друштво материјално и морално помагало српске добровољачке и комитске чете у тим крајевима, као и тамошње становништво.¹⁵⁶ Требало је обновити цркве и школе на тим просторима, ширити родољубље, оплемењивати народ, вршити поред хуманитарне и културно-просветну мисију.¹⁵⁷ Ово Друштво је од превасходног значаја, јер је прво у себи носило елементе политичке организације.¹⁵⁸ Прва председница овог друштва била је Савка Суботић, истакнута феминисткиња у Војводини, сестра Михаила Полит Десанчића и жена Јована Суботића.¹⁵⁹ Овим је направљен мудар тактички потез, јер је истакнута тежња народа за уједињењем са обе стране Саве и Дунава.¹⁶⁰ Чланице су углавном биле угледније и богатије припаднице женског рода, жене лекара, официра, трговаца. Ово друштво је формирало своје одборе широм земље, чиме је покрет додатно добио на јачини. Имали су истакнуту улогу за време Балканских ратова и Првог светског рата.¹⁶¹ Године 1906. издавали су илустровани календар *Вардар* у коме су поред питања везаних за рад друштва, били објављени и чланци из области домаћинства, економије и других области.

Исте године када је основано и Коло српских сестара, дошло је до оснивања Женског радничког друштва које је радило на умном, материјалном и моралном унапређењу жена. Организовало је сакупљање добротворних прилога, разна предавања као и протесне зборове на којима су се тражиле исте наднице за мушкарце и жене.¹⁶²

Прва женска организација чисто социјалног карактера,¹⁶³ било је Материнско удружење основано на иницијативу Драге Љочић¹⁶⁴ у Београду 1904. године, који је подразумевао бригу о напуштеној деци без родитеља до треће године и одојчад болесних

---

¹⁵⁵ „Надежда Петровић“, *Жена и свет*, 1925, број 4, 6.

¹⁵⁶ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 69.

¹⁵⁷ И. Спасовић, *Нав. дело*, 301.

¹⁵⁸ А. Столић, *Нав. дело*, 153.

¹⁵⁹ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 70.

¹⁶⁰ А. Столић, *Нав. дело*, 155.

¹⁶¹ Ј. Кеџман, *Нав. дело*, 7.

¹⁶² М. Николова, „Школовање женске младежи у Србији до 1914. године“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 81.

¹⁶³ Ј. Кеџман, *Нав. дело*, 9.

¹⁶⁴ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 70.

мајки, као и помагање сиромашним мајкама пружајући им привремено склониште. Средства су се обезбеђивала од чланарина, помоћи државе, као и разних других добротвора.¹⁶⁵ Под својим окриљем однеговали су велики број деце која су потом дата на старање приватним кућама. Захваљујући њиховом раду подигнут је Дом Одојчади, у коме је могло бити смештено 200 деце и то не ограничавајући се само на Београд, већ обухватајући целу земљу.¹⁶⁶ Ово друштво наишло на неодобравање и напада, јер су штићеници овог друштва углавном била ванбрачна деца, па су оптуживани да штите неоморал. Већ следеће, 1905. године ово удружење подићи ће Дом ученица, интернат за девојке које су долазиле и разних крајева Београда.¹⁶⁷ У то време широм Европе ничу идеје о материнству као патриотској дужности сваке жене, ради очувања нације којој је припадала.¹⁶⁸

Године 1899. у Београду, од најугледнијих Српкиња, основано је друштво Кнегиње Љубице, које је морално и материјално помагало просветне установе и цркве под турском влашћу на Косову и Метохији и Македонији и тако ширило националну и патриотску свест, радећи илегално до 1912. године из политичких разлога, како би помоћ била достављена на прави начин.¹⁶⁹ Само име Друштва требало је да упућује на патријархалне вредности које је поседовала некадашња владарка Србије, кнегиња Љубица, жена кнеза Милоша Обреновића. Забележен је велики утицај спољнополитичких тежњи тадашње Србије на рад који је оствариван преко овог удружења. Чланице су се истакле као болничарке водећи бригу о рањеницима током Балканских ратова, често вршећи мисије на Косову и Метохији преношењем разних пошти, ризикујући свој сопствени живот, али су стицале и велики друштвени углед и велику друштвену моћ, делујући до 1941. године. Прва председница и иницијаторка за оснивање овог друштва била је Милка (Милева) Вуловић. И сама је ризиковала свој живот једном приликом када је путовала у колима пуним сене преносећи оружје и муницију, док су Турци забадали своје бајонете у сено.¹⁷⁰ А Љубица Луковић, председница Кола пуних дванаест година, у својој жртви је и страдала,

---

¹⁶⁵ И. Спасовић, *Нав. дело*, 303.

¹⁶⁶ „Материнско удружење“, *Жена и свет*, број 2, 1925, 6.

¹⁶⁷ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 70.

¹⁶⁸ А. Столић, *Нав. дело*, 147.

¹⁶⁹ Ј. Кеџман, *Нав. дело*, 7.

¹⁷⁰ А. Столић, *Нав. дело*, 148-151.

за време епидемије пегавог тифуса одлазећи у епицентар дешавања, Ваљево, да подели потребно рубље зараженим.¹⁷¹

Женске организације су узеле учешће у националним питањима, у политичким борбама народа, водећи рачуна о привредним, просветним и здравственим потребама земље, упијајући феминистичке идеје покрета за права жена. Своју највећу активност изражавају на социјалном пољу било да се ради о земљама у којима су жене оствариле право гласа било да су земље у којима борба за женска права тек треба отпочети.¹⁷²

Након доласка на власт краља Петра I Карађорђевића, друштво почиње да се демократизује и ослобађа, таква ситуација се јавља и међу женама, па Женско друштво 1906. године успоставља контакте са Међународним женским савезом основаним у Вашингтону 1888. године, прихватајући идеје Флоре Тристан са почетка деветнаестог века. Оно што је био услов приступа у овај савез било је стапање свих женских организација у земљи у један национални савез, што је и учињено исте те године упркос бројним противљењима оснивањем Српског народног женског савеза од Београдског женског друштва, Крагујевачког женског друштва, Кола српских сестара, Друштва Кнегиње Љубице, Српског-јеврејског женског друштва и Материнског удружења и многих других,¹⁷³ укупно 12, а до почетка Првог светског рата бројећи 32 друштва.¹⁷⁴ Када се погледају главни чиниоци овог новоформираног савеза лако је уочити да су управо то били најугледнији виши слојеви.¹⁷⁵ Прва председница овог савеза била је Савка Суботић, убрзо због болести замењена Катарином Миловук.¹⁷⁶ Овај савез је био такође и део Интернационалне алијансе за женско право гласа основане 1904. године, па је и са овим друштвом дошло до усклађивања програма. После завршетка Првог светског рата дали су иницијативу за оснивање Југословенског женског савеза. Изузетно значајно и вредно помена је да ова организација прва добија обресе покрета за еманципацију жена и феминистичку опредељеност, иако је испочетка њен циљ дефинисан у виду хуманитарне помоћи и акције у циљу ширења патриотских тежњи. Поред рада на националном пољу и

---

¹⁷¹ „Љубица Луковић“, *Жена и свет*, број 3, 1925, 6.

¹⁷² З. Јанковић, „Етика као основ наших женских организација“, *Жена и свет*, број 1, 1925, 7.

¹⁷³ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 73, 74.

¹⁷⁴ Ј. Кеџман, *Нав. дело*, 8.

¹⁷⁵ А. Столић, *Нав. дело*, 167.

¹⁷⁶ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 74.

побољшања друштвеног положаја жена, као други циљ је постављена борба за добијање женског права гласа. Увид у то како је размишљала оновремена српска јавност по питању овог савеза пружа нам тадашњи министар финансија Вукашин Петровић, за кога је битно истаћи да је припадао групацији која је благонаклоно гледала на ширење еманципације и потребе које је она носила са собом, гледајући на савез као срж решавања питања женског покрета. Присуствовао је конференцијама, а и сам одржао значајно предавање: „Положај женскиња у држави и друштву сада и од сада.”¹⁷⁷

Већина ових друштава имала је национални и хуманитарни карактер са тек пробијајућим слојевима феминизма у складу са ратном ситуацијом Србије која је кулминирала управо у време развоја друштава крајем 19. и почетком 20. века обухватајући Херцеговачки устанак 1875, Српско-турске ратове 1876-1878, Српско-бугарски рат 1885, Балканске ратове 1912-1913. и Први светски рат 1914-1918. године. Ова многобројна ратна ангажованост, утицаће и на жене да дају свој допринос.¹⁷⁸

1.5. Занимања жена и њихова запосленост почетком двадесетог века

Жена јесте важила за превасходни стуб породице, али то не значи да је њена судбина требало бити да цео свој животни век проведе као заточеница своје сопствене куће. Њој су преко потребна политичка права и погрешно је мислити да она не би знала да их употреби на прави начин, јер ако може гласати човек који не познаје ниједно слово азбуке што то не би могла и једна жена. Култура и наука су до тог времена биле сфере мушкарца, жена је била његова сенка. Политичка права су требала да буду средство потпуног ослобођења жене.¹⁷⁹

Капитализам се све више ширио Европом, па је тако захватио и поднебље Србије. (међутим, морамо имати на уму када говоримо о самом почетку двадесетог века развијеност радништва и индустријализације у Србији је била тек у повоју).¹⁸⁰ Индустријализацијом друштва, услед потреба за новом радном снагом, жене у градовима су почеле да излазе из оквира своје куће, постепено напуштајући традиционалну сферу

---

¹⁷⁷ А. Столић, *Нав. дело*, 165-169.

¹⁷⁸ С. Стефановић, *Нав. дело*, 45.

¹⁷⁹ Л. М. Петковић, „Српкиња пред законом“, *Женски покрет*, број 1, 1920, 14.

¹⁸⁰ А. Столић, *Нав. дело*, 87.

мајке и домаћице. Најпре су кренуле од слабо плаћених послова, најчешће боравећи у текстилним индустријама.¹⁸¹ За жене раднице подразумевало се да буду много мање плаћене од мушкараца, тако што су њихове наднице биле су за 20 до 30 посто ниже него наднице мушкараца, приликом радног времена које је трајалао између девет и тринаест часова. Управо то је наводило капиталисте да омогуће женама рад у индустрији, јер за њихов положај нису морали обезбедити пуно новчаних средстава.¹⁸² Прве квалификације за занимања стичу у оквиру својих женских улога као што су биле болничарке и учитељице. Такође развојем грађанства потирале су се класне разлике, што је омогућило женама да потраже своје место у систему образовању додатно поспешене постепеним смањивањем полне неједнакости.¹⁸³ Жене су у више наврата покушавале да апелују у Народној скупштини за поправљање свог положаја у државним службама, међутим то им није полазило за руком.¹⁸⁴ Учителице су биле прве жене са државном службом. Долазак до овог занимања у Србији значио је завршетак Више женске школе, а касније је издвојена Женска учитељска школа, чији је Закон о устројству донет 1897. године, а свечано отварање је било 1900. године. Имала је циљ да стручно оспособљава учителице основних школа.¹⁸⁵ Законом о народним школама 1898. године било је предвиђено да учителице могу бити само младе девојке или оне жене које су удате за учитеља и као такав остао је на снази све до 1941. године, што је веома реметило учитељски позив, а њихова плата је била за 15 до 20 посто нижа од учитеља.¹⁸⁶ Сматрало се да би удаја штетила учитељском позиву жена, једино ако се не ради о супружницима који обављају иста занимања, а насупрот томе женидба учитеља је подстицана, јер се сматрало да породични живот даје добар пример. Међутим, у пракси није увек било тако, било је примера када су учителице иако удате и даље вршиле свој позив, што указује да су потребе државе биле испред закона.¹⁸⁷ И када би девојке завршиле факултет њихово звање није могло да прерасте у професорско, као што је то био случај са мушкарцима, оне су носиле само скромну титулу учителице језика, иако су имали исту стручну спрему као и њихове мушке колеге. Тек 1912. године жене су

---

¹⁸¹ Љ. Трговчевић, „О студенткињама из Србије на страним универзитетима до 1914. године“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 83.

¹⁸² Н. Божиновић, *Нав. дело*, 79.

¹⁸³ Љ. Трговчевић, *Нав. дело*, 83.

¹⁸⁴ А. Столић, *Нав. дело*, 85-86.

¹⁸⁵ М. Николова, „Школовање женске младежи у Србији до 1914. године“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 78.

¹⁸⁶ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 80.

¹⁸⁷ А. Столић, *Нав. дело*, 97-99.

добиле право да полажу професорски испит ако би завршиле Филозофски факултет, на тај начин су могле бити постављене за професорке, али само када су у питању нижи разреди гимназије. А потпуно право да предају свим разредима оствариће тек после Првог светског рата.¹⁸⁸ Године 1920, априла месеца у званичним новинама објављена је уредба којом су наставнице средњих школа у својим правима, као и титули и плати изједначене са мушким професорима. На ово су наставнице са положеним професорским испитом чекале пуних двадесет пет година. Али још увек нису биле у могућности да се постављају за школске надзорнике, управитеље ни директоре. Није им припадало ни право на универзитетску катедру, не сматрајући их способним научним радницима.¹⁸⁹

За разлику од жена у градовима, живот жена на селу био је додатно отежан, јер су се оне поред радова који су се тамо одвијали, требале и да брину о деци, кући, па и саме да праве потребне производе за живот као што су одећа и обућа. Већина ствари била је на њима, а била је раширена и велика неписменост, која се само продубљивала. Углавном се све сводило на обавезну четворогодишњу школу и тада би се у већини случајева окончавало њихово даље школовање.¹⁹⁰ Заправо углавном женска деца нису ни похађала школу. Уместо школе од седме године женско дете, такорећи недорасла девојчица, оспособљавала се за рад на пољским пословима. И тако је из године у годину уместо у више разреде прелазила на све теже и теже послове, поготово ако у породици није било способне радне снаге. Женска деца су била у сенци своје браће, чак се дешавало да храна која им је давана буде лошија.¹⁹¹ У кући сељака жена је била прави роб. Роб свога мужа, своје деце и своје куће.¹⁹² На селу је била породична катастрофа добити женско дете, јер оно није имало наследна права, није могло наставити породично презиме, било је то љага за сеоско имање, беспотребни трошак. Жена је била ту само да рађа мушку децу, њен порођај није био посебан догађај за породицу и често би прошао незапажено, па чак и у току самог рада.¹⁹³ Битно је нагласити да је и дошло до усвајања нацрта новог *Грађанског законика* после Првог светског рата, који је планиран да поништи важење оног из 1844.

---

¹⁸⁸ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 80.

¹⁸⁹ „Најзад“, *Женски покрет*, број 1, 1920, 4.

¹⁹⁰ Ј. Кеџман, *Нав. дело*, 24-25.

¹⁹¹ М. Исић, „Жена у сеоској породици у Србији између два рата“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 183.

¹⁹² Н. Зега, „Наша сељанка“, *Жена и свет*, број 1, 1928, 13.

¹⁹³ С. Стефановић, *Нав. дело*, 197-198.

године, живот жене са села би остао непромењен, будући да овим није била предвиђена и реформа на селу, у коме се задруге нису смеле уништавати и земља распарчавати. Овим је линија раздора две друштвене групације још више уобличена.¹⁹⁴

Женска удружења се нису бавила питањем запошљавања жена, већ је њихов фокус био на хуманитарним акцијама. Женско радничко друштво касније названо Женско радничко друштво Свест, основано 1903. године на иницијативу Стојанке Јовановић-Цанке, почело је прво да се залаже за побољшање положаја радница, као први организовани женски покрет, захтевајући забрану ноћног рада за жене и децу, забрану рада на пословима штетним по здравље и да деца не смеју радити пре 12. године, као и да раде до шест часова дневно и да морају похађати зантаску школу, да недеља буде нерадан дан, као и да радни дан буде највише осам часова, да се уведе осигурање радника, да женске и мушке плате буду изједначене.¹⁹⁵ Убрзо је дошло до гашења овог Друштва услед личних и идеолошких сукоба у тек основаној Српској социјалдемократској странци, у чији рад су могле бити укључене и жене, али је то био мали број у односу на њену свеукупност чланства. У периоду од неколико година које су уследиле није запажен неки значајан помак у синдикалним и партијским организацијама.¹⁹⁶ До њега ће доћи тек 1910. године, када је основан Секретаријат жена социјалдемократа за који је Димитрије Туцовић, секретар Српске социјалдемократске партије дао иницијативу, након што се вратио са конгреса у Копенхагену, залажући се за изједначавање жена у приватном и политичком праву.¹⁹⁷ Уз ово се пратио и политички контекст ослобађања од капитализма и успостављање социјализма. Рад је био изражен преко штрајкова, скупова и сарадњом са међународним социјалистичким покретом. Странка је захтевала опште, тајно и непосредно гласање за оба пола, што би значило промену изборног закона. Сарадња између Српског народног женског савеза и Секретаријта никада није оставарена. Тај модел је преузет са европског становишта где је постојало неуважавање између грађанског и социјалистичког женског

---

¹⁹⁴ Istorijски Institut, Portal za žensku i rodnu istoriju, „GRAĐANKE I SELJANKE: STAVOVI PREDSTAVNICA POKRETA ZA EMANCIPACIJU ŽENA O ŽENAMA NA SELU POČETKOM 20. VEKA“ <https://zistorija.iib.ac.rs/istrazivanja/gradjanke-i-seljanke-stavovi-predstavnica-pokreta-za-emancipaciju-zena-o-zenama-na-selu-pocetkom-20-veka/> (8. април 2020)

¹⁹⁵ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 82-83.

¹⁹⁶ А. Столић, *Нав. дело*, 182-183.

¹⁹⁷ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 83.

покрета, чије су раднице одбацивале „буржоаски феминизам“.¹⁹⁸ Овај Секретаријат је постојао до почетка Првог светског рата до када је излазио и њихов лист Једнакост.¹⁹⁹

1.6. Женска штампа

Штампа је била најраспрострањенији вид информисања прохујалих времена српске и југословенске јавности, па чак и у неким случајевима једини начин. Проблем је био што је већина људи била неписмена, поготово када је реч о женама, што је отежавало информисање преко новина и кочило њихово образовање, јер је и сама штампа могла бити сазнајно средство разних научних предмета.

Иако је у часописима ове врсте било предвиђено да жене у њему пишу, да га уређују и обезбеђују новчана средства за његово издавање, Закон о штампи је јасно стваљао до знања да званични одговорни уредник мора бити мушкарац и против тога се није могло. У члану 9 овог закона стоји да то мора бити српски грађанин који ужива политичка и грађанска права, а њих је могао добити сваки пунолетни мушкарац без обзира на то да ли чак и поседује писменост и распознавање иједног слова азбуке.²⁰⁰

Први женски часопис у Србији појавио се још давне 1847. године, *Vospitatel ženskii*, који је покренуо Матија Бан, васпитач деце тадашњег кнеза Александра Карађорђевића, са намером да се покрене просвећење жена и њихово културно оспособљавање, па је и сам садржај часописа био разноврстан, ту су се нашле теме из књижевности, медицине, историје, географије, о вођењу домаћинства, као и акцијама жена широм света. За тадашње време био је веома револуционаран и на народном језику, па је убрзо забрањен. Свакако часопис који у српској историје борбе за права жена заузима посебно место био је часопис *Домаћица*, чије је излагање започело 1879. године²⁰¹ услед одлагања поводом избијања Српско-турских ратова²⁰², будући наследник *Vospitatela*, међу сарадницима су нашли људи из овог часописа, чак и сам Матија Бан, а покренут је од стране Женског друштва. Дозволу је дала Управа града Београда, а подршку је пружила и краљица Наталија. Циљ који је

¹⁹⁸ А. Столић, *Нав. дело*, 183-184, 186, 196.

¹⁹⁹ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 84.

²⁰⁰ „Закон о штампи“, *Женски покрет*, број 1, 1920, 3.

²⁰¹ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 85-86.

²⁰² *Домаћица*, број 1, 1879, 1.

имала *Домаћица* јесте пре свега да ради на општем образовању жена, али и да даје савете у вези домаћинства, како је и само име говорило негујући култ мајке-учитељице и васпитачице као идеални лик жене, пропагирајући умерени феминизам.²⁰³ Требало је такође да преноси вести везане за рад Друштва и његових подружина, будући да је то био њихов часопис, али како наводе њихов циљ није да отвори борбу за добијање женских права.²⁰⁴ Тираж часописа је успео да достигне чак 2600 примерака, а излазио је једном месечно изузимајући 1882. и 1884. годину када је излазио два пута месечно. Вишак који не би био продат или раздељен, откупљивало је Министарство просвете и црквених дела и поклањало их одличним ученицама Више женске школе. Такође часопис се бесплатно слао и српским школама у Новом Пазару, Пећи и Призрену. Жена није могла заузимати место управнице, то је морало бити искључиво мушко лице, али оно што је било у њиховој моћи јесте да се увек водило рачуна да управник не буде неко ко је имао било какве везе са политиком или политичким новинама. Жене су биле администраторке часописа, бринуле су се о приходима и расходима и другим техничким пословима у оквиру свог часописа. Ово је све до Првог светског рата био једини женски часопис у Србији.²⁰⁵ А тек 1937. године, први пут после толиких година издавања, жена ће заузети место уредника, а то ће бити професорка Вера Николић Богдановић.

Године 1925, у Београду, почео је да излази часопис *Жена и свет*. Ово није био орган ниједног женског друштва, већ је био замишљен као гласило женског покрета уопште и место где ће жене имати свој кутак. Овај часопис је забележио континуираност изласка до 1941. године, а његова цена је свих петнаест година излажења остала 12 динара што наводи чињеницу да је био намењен имућнијем слоју читатељки, будући да је на пример *Политика* коштала 1 динар.²⁰⁶

Такође, јављају се и књижевнице чија ће слава тек доћи као што су биле Исидора Секулић, Даница Марковић, Милица Јанковић, Милева Алимпић, супруга генерала Ранка

---

²⁰³ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 86-87.

²⁰⁴ *Домаћица*, број 1, 1879, 1.

²⁰⁵ А. Столић, *Нав. дело*, 110.

²⁰⁶ С. Стефановић, „Женска штампа: Жена и свет 1925-1941“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 408.

Алирпића написала је биографију свога мужа дајући и политички и историјски контекст од абдикације кнеза Милоша, па све до краја деветнаестог века.²⁰⁷

1.7. Судбина жене у Првом светском рату

Дванаест милиона жена у Европи покушало да одигра улогу у спречавању Великог рата тако што су потписале Манифест жена против рата.²⁰⁸ Нажалост ово није био ни делић потребан да заустави громаду која се котрљала ка беспућу ратне равнице која се протезала у недолгод. Таман кад је жена била на корак ка даљем остваривању својих права и еманципације, њено напредовање омео је почетак бурних ратова који ће променити ток српске историје. Њиме су борбе жена потиснуте, морала се спасавати држава, све је било подређено национализму. Избијањем Балканских ратова и Првог светског рата, привремено је прекинут редовни рад свих женских удружења, јер су у први план стављене њихове хуманитарне делатности, као што је свесрдно помагање војника, избеглица, ратне сирочади, као и рањенике, замењујући лекаре и болничаре који су отишли на ратишта. Требало је надокнадити недостатак санитарног материјала, али и борити се против епидемије пегавог тифуса. На жени је било да у мужевљеве руке при повратку преда неговану кућу и остатак домаћинства. Оне су биле чуварке свог дома, преузимајући на себе мушку улогу главе породице и радећи мушке послове како би опстале и прехраниле себе и своју децу. Тиме ће дати велики допринос у ратно време, највише као болничарке, а оно што је било задивљујуће да је један број жена узео учешће у рату раме уз раме са својим мушким друговима, као ратнице и комите. И жене високог друштвеног положаја и угледа су се ангажовале прикупљањем потребних новчаних средства у иностранству за рањенике. Многе жене нашле су смрт за време трајања Првог светског рата од стране окупатора, који није имао милости ни према њима, поготово после Топличког устанка, па је и један део жена је послат у логоре.²⁰⁹ Иако је женама запао целокупан терет, Први светски рат је убрзао процес изласка жена на јавну сцену, који је обухватао низ појава као

---

²⁰⁷ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 88.

²⁰⁸ И. Спасовић, *Нав. дело*, 36.

²⁰⁹ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 89.

што су веће образовање и запошљавање жена. У рату се показала сва апсурдност положаја жена на којима је био сав терет привреде.²¹⁰

1.8. Жена у међуратном периоду

После Првог светског рата и уједињења, чиме је створена Краљевина СХС, жене *Законом о заштити радника* из 1922. године добијају нека тражена права као што је била забрана ноћног рада у индустрији и рударству, забрана обављања тешких послова као и право на плаћено породилско одсуство и забрана рада два месеца пре и два месеца после порођаја, мада су ова права спорије испуњавана и нису одмах почела да важе у свим крајевима земље.²¹¹ Послодавци су по свом нахођењу одређивали у већини случајева дужину радног времена и нису плаћали прековремени рад. Наднице су биле међу најнижим у Европи и нису могле да задовоље породични минимум. Такође нехигијенски услови били су предуслов за чест развој болести. Радници су почели да захтевају своја права кроз многобројне штрајкове који су нарочито учестали 1936. године, па је влада донела 13. фебруара 1937. године Уредбу о утвђивању минималних надница, закључивању колективних уговора, помирењу и арбитражи, међутим уредба се није односила на раднице у пољопривреди као ни на кућне помоћнице где је био ангажован највећи број жена, минимална надница требало је да буде иста и за мушкарце и за жене али у пракси то обично није било тако, експлоатисање радница настављено је истим интезитетом.²¹²

Управни одбор Српског народног женског савеза дао је иницијативу за стварање свеобухватног женског савеза. У складу са тим у Београду ће се септембра 1919. године одржати Први конгрес представница женских друштава и удружења читаве државе.²¹³ Било је речи о стварању женског савеза који би обухватио читаву новостворену државу Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, међутим проблем је настао око самог имена организације. Српкиње су се залагале да име остане непромењено, јер су сматрале да је Краљевина СХС само географски појам, док су се Хрватице томе противиле и исказивале

---

²¹⁰ П. Марковић, „Место жене у јавном мњењу Београда 1918-1965. године“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 373.

²¹¹ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 100.

²¹² Ј. Кеџман, *Нав. дело*, 46, 51, 54- 55.

²¹³ С. Стефановић, *Нав. дело*, 51.

жељу да нови назив буде Женски југословенски савез како би се нагласило јединство. После расправа одлучено је да се у називу задржи Србија и дода Хрватска и Словенија, па је име гласило Народни женски савез Србије, Хрватске и Словеније, чиме се нашло решење које је задовољило обе стране. Председница овог савеза била је Лепосава Петковић. Када је дошло до промене имена државе у Краљевина Југославије, у складу са идејом интегралног југословенства и оне мењају назив у Југословенски женски савез.²¹⁴ Ово је обухватило сва национална, хуманитарна и верска женска друштва и удружења, међутим један део верских женских организација остаће ван граница Савеза. Ово стапање могло је допринети даљем побољшању њиховог рада и залагања. На трећој Скупштини Савеза у Љубљани 1922. године установљен је њихов програм рада - 1) рад на народном јединству, 2) изједначавање жене са мушкарцем у јавном и приватном праву, 3) једнак рад, једнака звања, једнаку награду, 4) заштита женске снаге, као и 5) заштита деце и омладине, 6) једнаки услови за васпитање мушке и женске деце у кући и школи, 7) једнак морал за мушкарца и жену, 8) борба против проституције и 9) борба против алкохола. Како би се ово остварило, било је неопходно да се све чланице овог савеза ангажују, али ово сједињавање жена је било праћено великим несугласицама, које ће довести до једног дела раскида 1926. године када ће бити издвојено из савеза десет женских београдских друштава који ће формирати Народну женску заједницу. Говорећи о свом оснивању поменуле су како су одувек у Савезу постојале две струје, једна од њих је желела решавање искључиво социјалних питања и управо тој струји је припадала и ова новостворена заједница док се друга струја залагала за борбу за женско право гласа. Али ово је био само површински проблем, заправо је сукоб избио око Београдског женског друштва и Кола српских сестара око избора председнице Савеза, оба претендујући да поставе своју чланицу.²¹⁵ Створену Заједницу кртиковала је и председница Савеза Лепосава Петковић, говорећи како је овим дошло до посрнућа и раздора јединства које је требало да оличава став жена.²¹⁶ Часопис *Жена и свет* доноси чланак Ксеније Анастасијевић, која управо поводом тренутне кулминирајуће ситуације у организацији жена каже како оне морају остати јединствене, да је сепаратизам тај који нагриза оно све за

---

²¹⁴ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 105.

²¹⁵ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 108.

²¹⁶ „Председница Народног женског савеза оптужује“, *Жена и свет*, број 4, 1927, 5.

шта су се жене до данашњих дана бориле.²¹⁷ Спор је трајао до јуна 1929. године када су се Београдско женско друштво и Српска мајка вратили у првобитно окриље. Од 1935. године овај Савез имаће и свој *Гласник* који је требало да представља повезаност између Управе и секције Савеза које је су биле развијене по бановинама, на које је држава била подељена, као и на везу са друштвима у целој земљи. То је био период кад је овај Савез у својим редовима бројао чак 400 женских друштава, што је свакако био изванредан број.²¹⁸

Априла 1919. године, формирано једно нестраначко и феминистичко удружење интелектуалног набоја, Друштво за просвећивање жена и заштиту њених права.²¹⁹ Циљ нису биле хуманитарне активности, већ остварење права жена и њихово просвећивање. У њиховим редовима нашле су се Паулина Лебл-Албала, Зорка Каснар, Исидора Секулић, Ксенија Анастасијевић и многе друге значајне интелектуалке. Имале су свој лист *Женски покрет* од 1920. године. У својим редовима друштво је желело да има што више запослених жена средњег слоја без обзира на њихову националну припадност или политичку опредељеност, па је било присутан велики број учитељица, професорки, лекарки и осталих службеница. Раднице нису узеле учешће будући да су говориле да се удружење бави проблемима којих се њих не тичу.

Године 1922. основано је Удржење студенткиња Београдског Универзитета, које се бринуло у смештају сиромашних студенткиња па је тако основан и Дом студенткиња, залагале су се за политичку неутралност, као и еманципацију жена. Године 1923. у Риму основана је Мала женска антанга, чије чланице су обухватале више држава - Југославија, Румунија, Грчка, Бугарска, Чехословачка, у циљу заједничког деловања и богате размене искуства, залажући се за општи пацифизам. Године 1928. настала је Лига жена за мир и слободу са циљем спречавања даљих ратовања и општег разоружавања, што је требало да уједини жене у тој борби за постигнуће задатих циљева.²²⁰

---

²¹⁷ К. Анастасијевић, „Организација женског савеза“, *Жена и свет*, број 1, 1928, 6

²¹⁸ С. Стефановић, *Нав. дело*, 52-54.

²¹⁹ Г. Кривокапић-Јовић, „Друштво за просвећивање жена и заштиту њених права-радикали и женско право гласа после Првог светског рата“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 299.

²²⁰ Н. Божиновић, *Нав. дело*, 115.

1.9. Правни положај жена и женско право гласа

Бирачко право је било намењено само мушкарцима, жене су из сваког вида политичког живота биле искључене. Нису имале право да бирају нити да буду биране на јавне функције, иако је то спадало у ред основних људских права. Захтеве за правом гласа организовано су почеле да износе у другој половини деветнаестог века. Борба је била веома мукотрпна и плодови рада почели су да пристижу тек почетком двадесетог века, када су жене у неколицини држава оствариле ово право. Прави крај борбе уследио је после Другог светског рата када су у већини држава жене добиле право гласа, а у неким борбе трају и данас. Ово се сматра карактеристиком модерног демократског друштва. Жене су оствариле своја права појавом сифражетских покрета који су покренули борбу, која се одвијала веома дуго, у фазама и неуједначеним темпом.²²¹

Морамо имати у виду да је приликом формирања нове државе постојала велика правна неједнакост шест подручја, важило је више грађанских законика из деветнаестог века (у свакој покрајини се примењивало законодавство које је важило пре формирања нове заједничке државе) где су још увек делимично постојали феудални и полуфеудални односи и тиме давали улогу жени коју је тада имала, отежавајући њихово изједначавање са мушкарцима. Свакако један од најреакционарнијих закона био је *Грађански законик* из 1844. године.²²²

Жене су повеле велику пропаганду како би се исправиле неправде учињене Грађанским закоником из 1844. године услед најаве новог законика. Јавни зборови и конференције уприличене су од стране Женског покрета и Народног женског савеза како би се утицало на јавно мњење и законодавце да овај пут буду на њиховој страни. Иако су за нацрт новог законика имали идеју да се угледају на Аустријски законик који би био узет као подлога како би се изједначили мушкарци и жене у наследном праву, то се ипак сматрало веома револуционарним за сеоска поднебље, па је за њих направљен изузетак.²²³ Међутим, планирана реформа није уследила услед садејства више непремостивих фактора. Неки би то приписали искључиво мушком шовинизму, али у виду морамо имати и сву

---

²²¹ Д. Обренић, *Право гласа жена*, 24, 30.

²²² Ј. Кеџман, *Нав. дело*, 56.

²²³ М. Атанацковић, „Положај наше жене у новом пројекту Грађанског законика-побољшан је“, *Жена и свет*, број 3, 1928, 7.

хетерогеност закона у Краљевини Југославији, за које је се водила непрестана борба интеграције. Поред тога постојао је сукоб између новог и старог, односно између продирања покрета за еманципацију жена и патријархалне средине која је обитвала на југословенским просторима. Једноставно није било ни довољно времена у кратком даху постојања ове ентитетски различите државе. Ова творевина морала се позабавити многим другим проблемима који су је прожимали и откидали њене саставне делове, као што су пре свега национална и верска питања, као и сам облик уређења државе. Једини помак који би се могао узети у обзир је *Кривични законик Срба, Хрвата и Словенаца* из 1929. године којим је побољшан кривичноправни положај жене, упостављањем формалноправне једнакости. Такође, женске активности су остале на нивоу писања петиција, упућивања захтева, резолуција, меморандума и осталог за шта су сматрале да би погодовало њиховом агитовању. Једноставно своје питање нису наметале као једно од горућих ствари, неодлучне да ступе у акцију која би све променила, чекајући погодан политички тренутак. Треба се сетити и тога да разна женска друштва и удружења нису пред собом имала јасан примарни циљ пред собом.²²⁴

Након завршетка Првог светског рата, зарад одгиране велике улоге у рату и показане свестраности, у већини земаља жене су добиле право које су најгласније захтевале, право гласа. О овоме је било речи и у новоствореном Краљевству Срба, Хрвата и Словенаца, када је Видовданским уставом од 1921. године и Септембарским уставом 1931. године речено да ће се женско питање тек решавати иако се ово основно политичко и грађанско право гарантовало сваком грађанину који је навршио 21. годину живота. Поставило се питање, чему онда прекомерно саможртвовање жена током рата. Изградиле су око себе ореол „мајки Југовића и Милоша Обилића“, показале храброст, честитост, пожртвованост, а шта су добиле заузврат, која је била њихова награда за све што су учиниле у том периоду? Противници овог основног говорили су да жена никада није испољила своју радозналост за политичким животом, па су се у складу са тим и питали шта ће јој онда и политичка права, ако није довољно упућена у политичке ковитлаце свога времена, а још је притом и неписмена. Што се тиче присталица, њихово мишљење је да би

---

²²⁴ С. Стефановић, *Нав. дело*, 211-212.

жена своје знање изградила и даље ширила управо ако добије могућност за политичким деловањем и расуђивањем.²²⁵

Почетком двадесетих година у београдској културној средини појавио се до тада невиђени феномен на овим просторима, феминизам. Поборнице овог покрета су биле те које су захтевале женско право гласа и за то нису биле спремне ни на какве изговоре државних власти и осталих њима блиских људи који су могли да утичу на судбину обичног човека. Феминизам је у свету имао две фазе. Прва је била у оквиру борбе за добијање политичких права, а њихов примарни циљ је био добијање права гласа. Ако би реч сифражеткиња превели на српски језик, ова припадница би означила поборницу за женско право гласа. А друга фаза је била резервисана за социјалну борбу у којој су захтевале једнака права за све, њихов равноправни положај, да саме могу да одлучују о свом животу како ће га водити. Будући да је у већини земаља дошло да усвајања права гласа за жена, све се окренуло тој другој фази. Женски покрети који су оснивани у Краљевини СХС, удружени у Феминистичку алијансу (касније Алијансу женских покрета) обједињавали су и једне и друге поменуте захтеве. Управо ово је био проблем код појединих аутора да означе који су били њихови примарни циљеви, оно што је лежало у сржи југословенског феминизма. Највећи проблем је представљало што се већини женских покрета на простору Краљевине Југославије задовољила хуманом ангажованошћу, олако одбацујући бирачку борбу. Међутим, отпочињањем диктатуре 1929. године, економска криза која је уследила после диктатуре и дошла са закашњењем на простор Европе и југословенске границе као и надолazeћи фашизам, су били битни фактори који су утицали да феминистичку заокупљеност поприме социјални проблеми, док је борба за женско право гласа остављена по страни да сачека нека боља времена.²²⁶

Међутим, оно што је уследило после Првог светског рата била је и криза либерализма и успон низа диктатура, чија су моћ, као и терор обележили двадесети век. Историја жене се у овом раздобљу мање него икада може писати без историје мушкараца. Свака диктатура ма у којој држави да је била успостављана, осуђивала је феминизам претходних генерација. У Италији је Мусолини наглашавао да „жена треба да буде послушна“. Што се њене улоге у држави тиче рекао је „противник сам сваког феминизма“.

---

²²⁵ С. Стефановић, *Нав. дело*, 100-101.

²²⁶ С. Стефановић, *Нав. дело*, 101, 105, 132.

У Немачкој су осудили женски покрет који је по њиховом схватању био повезан са јеврејством.²²⁷

---

²²⁷ Г. Бок, *Нав. дело*, 300-301.

2. Оснивање Удружења универзитетски образованих жена

Народни женски савез покренуо је иницијативу за оснивање Удружења универзитетски образованих жена у Краљевини СХС, по угледу на многа тада већ постојећа у другим земљама.²²⁸ Ово је покренуто и на конгресу Алијансе за право гласа. Сама идеја води порекло неколико година уназад када је приликом једног конгреса у Варшави, Елен Гледић, доцент Универзитета у Ослу и председница Међународне организације универзитетски образованих жена преко југословенског делегата на том конгресу, Николе Вулића, ступила у везу са југословенским женама и тако дала идеју за оснивање ове врсте удружења у Југославији. И сама је уприличила долазак у Београд лета 1927. године заједно са госпођицом Клен, професорком из Осла и госпођицом Беч из Аустралије, које су заједно са Ксенијом Анастасијевић и Исидором Секулић започеле акцију радећи на формирању.²²⁹ Елен Гледић је сазвала скуп универзитетски образованих жена на коме је говорила о циљевима ове организације као и начину њеног рада позивајући жене са факултетском спремом да се окупе и приступе Организацији помажући јој у остварењу њених циљева.²³⁰ Госпођица Гледић била је на врховном месту већ поменуте Међународна организација универзитетски образованих жена, предводнице свих удружења ове врсте, која је основана у Лондону 1920. године са задатаком да их држи на окупу, помаже и даље подстиче њихов рад и ангажованост. Поводом ове иницијативе у Београду је одржано неколико састанака и изабран је акциони одбор коме је стављено у задатак да изради правила и све припреми како би се у септембру могла одржати уставотворна скупштина која би усвојила правила и изабрала Управу. До тада се по покрајинама у земљи подизала свест за што већи одзив жена да приступе овој организацији, који је у то време на прилично завидном нивоу. Деловало је да заиста ово Удружење може бележити успешан рад и доприносити ојачавању феминистичког покрета у Краљевини СХС. За акциони одбор су изабране: правница Радмила Атанацковић, лекарка Божана Бартош, професорка Катарина Богдановић, правница Даница Влајић-Замбони, биолог Мара Илић, бактериолог Вера Петровић Кићевац, архитекта Милица Крстић, лекарка Олга Максимовић, правница Десанка Мурић, лекарка Олга Палић, лекарка

²²⁸ „Удружење универзитетски образованих жена“, *Женски покрет*, број 12, 1927, 3.

²²⁹ „Организовање универзитетски образованих жена“, *Време*, 12. 12. 1927, 5.

²³⁰ М. Обрадовић, „УУОЖ У Југославији 1927-1941. године“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 254-255.

Јелица Петровић, лекарка Братислава Пешић, лекторка енглеског језика Марија Стенсфилд-Поповић, зубна лекарка Стана Стојановић.²³¹

У згради Новог Универзитета, 11. децембра 1927. године, окупиле су се универзитетски образоване жене у једној од слушаоница како би основале Удружење универзитетски образованих жена, управо га називајући према ономе шта су оне биле. После поздравног говора Лепосаве Петковић, професорке и председнице Народног женског савеза, која је уједно једногласно изабрана и за председницу збора, истичући потребу образованих жена да буду уједињене, а оно што ће додатно допринети јачини биће подршка студентске омладине.²³² Напомињући да је женама тог времена прокрчен пут на самом Универзитету, али да им у животу још увек предстоји огромно поље рада, као и потреба за сталним научним усавршавањем.²³³ Предавање је одржала Паулина Лебл Албала о *Развоју универзитетског образовања жена*, говорећи како треба проширити акцију кроз читаву земљу. Приповедајући о развоју интелектуалки помиње Анку Обреновић, говори о оснивању првог васпитног женског завода 1863. године, о првим матуранткињама Велике школе Лепосави Бошковић и Круни Аћимовић 1887. године, као и првом дозвољеном професорском испиту женама 1912. године, о све већем одзиву жена на факултетима, које су до њиховог времена присутне на сваком и у свакој грани људске делатности. Говорила је о томе како је генерацијама рођеним после рата припада у великој мери мањи терет борбе, јер су жене почеле још пре са прокрчавањем пута, завршавајући изношењем статистике уписаних жена на факултетима. После Паулине Лебл Албале, Јелица Петровић је поднела реферат о раду акционог одбора, који је имао задатак да пре свега простудира правила и организацију оваквих удружења у иностранству, говорила је о статутима Међународне организације универзитетски образованих жена, а затим изнела и Правила УУОЖ, која су прихваћена.²³⁴ Дошло је до избора 22 члана управе и 3 члана Надзорног одбора на чијем челу се нашла Паулина Лебл Албала, која је постала председница Удружења.²³⁵ Поред ње у управу су ушле Милена Атанцковић, дипломирана

---

²³¹ „Удружење универзитетски образованих жена“, *Женски покрет*, број 12, 1927, 3.

²³² „Организовање универзитетски образованих жена“, *Време*, 12. 12. 1927, 5.

²³³ „Скупштина жена са факултетском спремом“, *Политика*, 12. 12. 1927, 5.

²³⁴ „Организовање универзитетски образованих жена“, *Време*, година, 12. 12. 1927, 5.

²³⁵ „Удружење универзитетски образованих жена“, *Женски покрет*, број 22, 1927, 4.

правница, Зора Влајић правница, Десанка Мародић наставница и друге.²³⁶ Задатак овог Удружења, како је било предвиђено, састојао се пре свега од борбе за постизање равноправности у напредовању жена са највишим образовањем. Чињеница је била да и у оним земљама у којима су жене де јуре биле политички изједначене са мушкарцима, де факто није било тако. Велики део положаја женама је и даље био недостижан, али и награде за рад нису биле исте за оба пола. У већини случајева проблем су представљале усађене предрасуде према женском свету, па су тако оне биле спречене да обављају одређене послове иако су за то показивале способност која се бележила како у стручној спреми тако и у практичном раду.²³⁷ За управне чланице изабране су: Анђа Бунушевић-дипломирана правница, Аница Савић-Ребац-професорка, Босиљка Михајловић-секретарка Министарства просвете, Вера Кићевац-бактериолог, Даница Влајић-Замони-дипломирана правница, Даница Јанковић-професорка, Даринка Мародић-професорка, Даринка Стојановић-професорка, Десанка Мурић-дипломирана правница, Јелена Минић-архитекта, Јелица Петровић-лекарка, Катарина Богдановић-професорка, Марија Вучић-професорка, Марија Шокорац-професорка, Марија Стенсфилд-Поповић-лекторка Универзитета, Милена Атанацковић-секретарка Министарства за социјалну политику, Милица Крстић-архитекта, Неда Јовановић-лекарка, Олга Јосиповић-дипломирани филозоф, Радмила Јовановић-професорка, Радмила Чолаковић-библиотекарка Народне библиотеке, Ружица Стефановић-професорка, Славка Бањац-професорка и Стана Стојановић-Поповић-стоматолог.²³⁸

Прва редовна седница Управног одбора УУОЖ одржана је на дан 16. децембра 1927. године у просторијама Женског клуба у 18 и 15 часова. Председница Паулина Лебл-Албала је закључила да је потребно пре свега правила Удружења потврдити у Министарству унутрашњих дела како би добили признање од стране управних власти и могли постојати. Одбор је решио да сазове редовну чланску седницу за 30. децембар 1927. године на којој ће се детаљно утврдити програм рада. Правила Удружења је Министарство коначно потврдило и та вест је стигла на шестој редовној седници 9. марта 1928. године.²³⁹

---

²³⁶ Скупштина жена са факултетском спремом“, *Политика*, 12. 12. 1927, 5.

²³⁷ „Удружење универзитетски образованих жена“, *Женски покрет*, број 12, 1927, 3.

²³⁸ М. Обрадовић, *УУОЖ У Југославији 1927-1941. године, Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 255.

²³⁹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, *Записник седница Управног одбора УУОЖ*, књига бр 1, 2- 3, 14.

Правила Удружења

I

Име и циљ

Чл.1. Име : Удружење Универзитетски Образованих Жена у Југославији

Чл.2. Удружење је састављено из секција и пододбора. Секцију чини сваки скуп чланица са најмањим бројем 30. Пододбор је скуп чланица са најмањим бројем од 10. Ако се број чланица у пододбору повећа на 30, постаје секција.

Чл.3. Сваки пододбор има сам да се определи којој ће секцији припасти, о чему се извештава. У местима где нема организованих пододбора и секција, поједине чланице определиће се по свом нахођењу коме ће пододбору или секцији припасти.

Чл.4. Седиште Главне Управе Удружења је у Београду. Међутим, свака секција и сваки пододбор имају своју посебну управу.

II

Циљ Удружења

Чл.5. Удружењу је циљ:

- а) да организује универзитетски образоване жене свих професија, и да им омогући да заједнички иступају кад год то захтевају њихови интереси у јавном и приватном животу
- б) да зближи универзитетски образоване жене у Југославији, а да у исти мах, ствара пријатељске везе и са интелектуалкама у иностранству
- в) да омогући универзитетски образованим женама научни рад
- г) да пробуди интересовање универзитетски образованих жена за јавни рад, а првенствено за идеју међународне интелектуалне сарадње
- д) да одржава тесан контакт са студенткињама, и да их потпомаже колико год је то могуће

ђ) да подиже у свакој прилици културни, морални и социјални ниво у народу и да помаже сва друштва и установе које раде на истом послу

Чл.6. Дужност је Удружења да буде члан Интернационалне федерације универзитетски образованих жена као и Југословенског женског савеза.

III

Средства

Чл.7. Материјална средства Удружење добија:

- а) чланских улога,
- б) добротворних прилога и завештања,
- б) прихода од конференција, литерарних и уметничких приређивања, и издавања књига и публикација

IV

Чланови

Чл.8. Чланови могу бити редовни, ванредни, помажући, добротвори и почасни.

а) Редовни чланови могу бити само жене које имају свршене универзитетске студије, или студије са рангом Универзитета (Академија Уметности, Конзерваторијум итд.).

Редовни чланови плаћају улог од 25 дин.годишње.

Чл.9. Права редовних чланова су:

- а) да могу присуствовати седницама Управног Одбора, на којима имају право дискутовања, само не право гласања.
- б) да у току године могу тражити од Управе извештај о раду у појединим питањима
- в) да шаљу Управи предлог о каквом актуелном питању и да траже обавештење о донетој одлуци по тој ствари

г) да могу учествовати у конкурсима које расписује било Удружење било Интернационална федерација

д) да могу бити изабране за извршиоце или делегате Удружења по разним пословима који се указују било у земљи било у иностранству

ђ) да приликом одласка у иностранство могу тражити од друштвене комисије за интернационалне везе препоруку за УУОЖ у оној земљи куда полазе

е) да могу бити позване за чланове разних комисија које ће се формирати при управи Удружења

Чл.10.Дужности редовних чланова су:

а) да раде на пропагирању циљева Удружења

б) да се одазивају позивима Управе и да врше поверене им задатке

в) да редовно уплаћују свој годишњи улог и то најдаље на месец дана пред Скупштину

Чл.11.Ванредни чланови могу бити студенткиње после прве довршене године на Универзитету

Ванредни чланови плаћају годишњи улог од 10 динара годишње.

Чл.12. Помажући чланови су пријатељи ове организације, са годишњим улогом од 100 динара.

Чл.13. Добротвори су чланови који полажу 500 динара једном за свагда.

Чл.14. Почасни чланови постају сва лица која имају особитих заслуга за Удружење или за идеје на чијем пропагирају оно ради.

Почасне чланове бира конгрес на предлог Главне Управе.

Чл.15. Чланом Удружења престаје бити:

а) Ко да оставку на чланство

б) Ко не плати чланарину за годину дана

Организација Пододбора и Секција

Чл.16. Сваки пододбор има своју управу. Број управних чланица одређује сам пододбор. Управу бирају чланице дотичног места. Управа подноси два пута годишње извештај о своме раду секцији којој је пододбор приододат.

Чл.17. Свака секција има свој Управни и Надзорни Одбор. Она сама одређује број управних чланица, али овај не може бити већи од половине броја редовних чланица. Надзорни одбор сачињавају три члана.

Чл.18. Управни и Надзорни одбор појединих секција бирају се на редовној Скупштини на три године, акламацијом или јавним или тајним гласањем. Исти чланови могу бити поново изабрани. Скупштина одређује, такође, и по пет заменица.

Чл.19. Управни Одбор секције сачињавају: председница, потпредседница, 2 секретара, благajник и све остале чланице изабране у Управни Одбор. Управни Одбор конституише се на првој седници после Скупштине, изузевши председнице, коју бира скупштина.

Чл.20. У случају да чланица Управног Одбора промени место становања или поднесе оставку чланство у управи, на њено место позива се наредна чланица заменица, или, ако је листа заменица исцрпљена, може Управа позвати из редова редовних чланица личност која је показала велико интересовање за рад Удружења. То замењивања чланица има се извршити и у случају њиног недолажења на више од три узаступне Управне седнице, сем у случају ако дотична чланица пошаље Управи о томе извињење.

Чл.21. Дужност секције је да ради на јачању Удружења у своме месту, да оснива подоборе у мањим околним местима, да одржава везу са подређеним јој подоборима у с једне стране, и с друге стране с Главном Управом у Београду, да доприноси извођењу задатака Удружења и програма његовог рада, да подноси шестомесечни извештај о своме раду и својим пододборима као и Главној Управи, и да плаћа Главној Управи по 10 динара годишње од сваког члана секције и пододбора. Унутрашњи рад секције утврђује свака секција за себе, формирајући по потреби, разне комисије за специјална питања.

Чл.22. Права секција су: да шаље предлоге на рад Главној Управи у Београду и да тражи извештаје шта је под тим предлозима учињено, затим, да сваки члан Управног Одбора секције, у случају свог доласка у Београд, може присуствовати седницама Главне Управе као пуноправни члан.

VI

Скупштина Секција

Чл.23. Скупштина је редовна и ванредна.

Чл.24. Редовне скупштине секције одржавају се сваке године најдаље до краја фебруара. На скупштини се подноси извештај о раду дотичне секције и њених пододбора, о раду Главне Управе и о раду Интернационале федерације. Дневни ред скупштине утврђује Управни Одбор дотичне секције. На свакој трећој редовној скупштини бира се Управни и Надзорни одбор. Скупштини секције могу присуствовати сви чланови Удружења, с правом дискутовања и гласа.

Чл.25. Ванредна скупштина одржава се кад то нађе за потребно управа секције или на захтев Надзорног одбора или половине редовних чланова дотичне секције.

VII

Главна управа и Конгрес

Чл.26. Главну Управу сачињавају: председнице свих секција у земљи, три члана Комисије за међународне везе, један главни благајник и два генерална секретара.

Председница секције Београд је у исти мах и председница Главне управе, председнице свих секција ван Београда јесу уједно потпредседнице Главне управе. Надзорног одбор секције Београд је у исти мах и Надзорни одбор Главне управе.

Сви чланови Главне управе, изузев председница секција, морају становати у Београду, Земуну и Панчеву.

Чл.27. Дужности Главне управе јесу: да ради на остварењу циљева Удружења, да заступа и представља Удружење пред надлежним властима, да одржаве везе са свима својим

секцијама, да им шаље извештаје о своме раду свих шест месеци, да преко комисије за међународне везе одржава везу са Централом и појединим члановима Федерације и да јој шаље годишњи извештај о своме раду, да подноси извештај о своме раду Конгресу Удружења, да припрема рад за Конгрес и да располаже имовином и приходима удружења.

Чл.28. Конгрес Удружења одржава се сваке треће године у месту које одреди Главна управа у споразуму са секцијама, односно у месту које одреди сам Конгрес.

Чл.29. На конгресу могу учествовати сви чланови Удружења, а право гласа имају: чланови Главне управе, председнице и потпредседнице свих секција, председнице свих подбора, као и по један делегат на сваких десет чланова из једног места, до броја десет делегата.

Чл.30. Поред Конгреса може Главна управа сазвати, у случају потребе, и Радне Седнице, на којима учествују, поред чланова Главне управе из Београда, још и председнице и потпредседнице свих секција

Чл.31. Измене и допуне у правилима Удружења вршиће се или на Конгресу или на Радним Седницама.

Чл.32. У случају да рад у Удружењу буде обустављен, целокупна имовина архива Удружења припашће Југословенском женском савезу.²⁴⁰

Председница: Паулина Лебл Албала, професорка

Потпредседнице: Јелица Петровић, лекарка и Јелена Минић, архив.

Секретар: Ружица Стефановић, професорка и Радмила Атанацковић, дипломирани правник

Благајник: Стана Стојановић, зубни лекар

Број управних чланова: 26²⁴¹

---

²⁴⁰ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр. 2/28

²⁴¹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр. 22/29

Програм рада УУОЖ

Сходно чл.3 Правила УУОЖ, Управни одбор Удружења израдиће програм рада за наредне године, који се евентуално може и проширити. Тај програм гласи:

- 1) Организовати одборе Удружења у свима областима наше државе, и прикупити што већи број чланова
- 2) Постати члан Међународне организације и учествовати активно у њеном раду
- 3) Сарађивати на интелектуалном зближавању свих народа, исто тако, припомоћи својом сарадњом свима друштвима која пропагирају мир међу народима.
- 4) Настојати да се подигне културни, морални и социјални ниво народа, тога ради, обратити највећу пажњу на грађанско и морално васпитање омладине.
- 5) Солидарност са феминистичким удружењима
- 6) Интервенција Удружења у свима питањима које интересују универзитетски образоване жене, као и заштита и подупирање њиних оправданих тражњи и захтева у погледу разних звања, положаја и законских одредаба.
- 7) Расписати конкурсе за научне радове из свих научних струка. Конкуренти могу бити само универзитетски образоване жене из наше земље.
- 8) Расписивати конкурс за научне радове из националне историје, књижевности, језика, обичајног права, историје националног права, етнографије, фолклора. Конкуренти могу бити само чланице ма које гране Интернационалне федерације УОЖ које нису држављанке СХС
- 9) Одашиљање факултетски образованих жена у иностранство, ради усавршавања у научним студијама.
- 10) Одржавати разна научна или популарна предавања, као и предавања која ће пропагирати идеје и циљеве Удружења. Приходи са предавања намењени су Удружењу и увек резервисани за научне конкурсе.
- 11) Учествовати живо у раду Народног Универзитета
- 12) Указивати моралну потпору студенткињама
- 13) Израдити статистику стручног, културног и социјалног рада универзитетски образованих жена у нашој земљи.

- 14) Израдити каталог и библиографију свих књига, чланака и других публикација на нашем језику које су написале жене или које се тичу женског проблема.
- 15) Ради моралне и материјалне потпоре чланица Удружења, Управа ће радити на подизању Дома у Београду, који би био не само клуб, место састанка и узајамног упознавања и зближавања, него где би нашле удобно и пријатно уточиште чланице Удружења које се ради својих стручних послова ту привремено баве. Ту би, такође, одседале и странкиње, чланице Интернационалне федерације УОЖ, које долазе у Београд ради упознавања наше земље и прилика. У дому би чланице давале и хигијенске, правне и друге научне консултације.²⁴²

---

²⁴² ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр. 14/29

3. Рад Удружења универзитетски образованих жена

3.1. Апел УУОЖ и приступање чланству Међународној организацији на конгресу у Мадриду-1928. године

Године 1928, осмог фебруара уприличена је прослава председнице Народног женског савеза, као и председнице многих словеначких савезних удружења и највеће социјалне и националне раднице у Словенији, Фрање Тавчар. Прослава је приређена поводом шездесетогодишњице њеног рођења и тридесет пет година преданог рада. Сва словеначка удружења сложено су прославила рад једне од њихових најзаслужнијих жена. НЖС је позвао и чланице УУОЖ, као и остале жене из свих крајева Југославије да пошаљу своје делегате на ову свечаност и на тај начин дају свој допринос. Поводом тога одржана је 30. јануара седница Ширег Одбора Управе НЖС где је ово била и главна тема, ради договора како да јој београдска друштва укажу своје поштовање и пажњу. Словеначка друштва су одлучила да у знак захвалности и признања госпођи Тавчар подигну један дечији дом на Мору, који ће носити њено име. У ту сврху су продаване њене слике по цени по педесет динара, а прикупљени новац је послужио као прилог за грађење установе посвећене овој великој словеначкој жени.²⁴³

Народна Одбрана је у име своје председнице Лепосаве Петковић, позвала да се притекне у помоћ гладнима, говорећи да тај вапај једино могу разумети жене и мајке. Па је сходно са тим Народни женски савез упутио апел свим женама укључујући и УУОЖ да покажу да су достојне великих жртава које су пале за народно уједињење и пруже адекватну помоћ угроженима. Требало је пре свега прикупити новчану помоћ, а у местима где је то тешко изводљиво сакупити новац, дати изношену одећу, обућу, као и животне намирнице: пшеницу, кукуруз, брашно, пасуљ, кромпир, сланину, шећер, сапун итд. Прикупљена помоћ се слала Женском савезу у Београду, а за прилоге у природи се ступало у везу са најближим одбором Црвеног крста и њима су предавани сви пакете, али о свим прилозима је морала бити извештена Управа Народног женског савеза.²⁴⁴

---

²⁴³ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр. 6/28

²⁴⁴ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр.7/28

На самом почетку рада Удружење је почело просвећивање предавањем 20. марта 1928. године²⁴⁵ у Женском клубу о „Жени у дипломатији“. Гост, уједно и предавач био је Стеван Ћирковић, писар Министарства иностраних послова. Он је са гледишта позитивног законодавства, природе дипломатске службе и нових погледа савремене дипломатије нарочито третирао питање: Да ли женама треба допустити ступање у дипломатску каријеру? Одзив женске публике био је задовољавајући.²⁴⁶

Да би проценили колика је била дотадашња делатност жена са највишим образовањем, Удружење је у складу са тим желело да прикупи што више података о њиховим активностима и о њиховом учешћу у јавном животу, па је упутило Апел са питањима на које је било потребно што пре одговорити, у коме су позване све жене са завршеним Универзитетом да пошаљу податке како би се израдила потребна статистика, која је до тада била непозната и која је укључивала следећа питања: име и презиме, када је и где положила виши течајни испит, на ком је универзитету студирала, коју научну грану, када и где је положила дипломски испит или докторски испит, да ли је по завршетку студија ступила у државну службу, ако јесте, какве је службе и послове вршила, колико времена и на ком положају се тада налазила, да ли је била у приватној или државној служби, ако је пензионисана, када и зашто је ступила у пензију, ако је објављивала научне радове, требало је јавити потпуну библиографију радова, ако је учествовала у јавно хуманитарно-културним и научним радовима, или социјалним покретима, требало је јавити детаљне податке. Такође, била је замољена и родбина преминулих универзитетски образованих жена које су живеле и радиле у земљи, да јаве податке о њима уколико су им они познати, како би стекле и слику из претходних година.²⁴⁷ Овај Апел објављен је у фебруарском броју *Женског покрета*. Из приложених пријава у Историјском архиву Београда видимо да је велика већина жена одговорила на конкурс, говорећи о подацима за које су упитани. Податке је дала и Вера Петровић-Кићевац, једна од значајних интелектуалки и чланица Удружења, а сам апел је упућен свим познатим женама у

---

²⁴⁵ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, *Записник са седница Управног одбора УУОЖ*, 15.

²⁴⁶ ИАБ, Ф.1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр.18/28

²⁴⁷ „Прослава Фрање Тавчарева“, *Женски покрет*, број 4, 1928, 4.

унутрашњости земље са завршеним факултетом, као и директорима гимназија и шефовима установа у којима су запослене наведене жене.²⁴⁸

Поред Апела, расписан је и конкурс УУОЖ за најбољи научни рад на тему „Наше знамените жене деветнаестог века“. Предвиђена је била награда од 3000 динара. Могле су учествовати све жене које живе у Краљевини СХС, а рок пријаве на конкурс је био 30. септембар 1928. године. Коначну одлуку о победници дала су стручна научна лица. Рукопис који је приложен остајао је у власништву аутора.²⁴⁹ Удружење је изнело да би то требало да буде скуп монографија знаменитих жена, које су се истакле у историји, политици, књижевности или културном и социјалном животу. Претпостављало се да један рад неће обухватити све и да ће за почетак бити довољно да се изнесу и најрепрезентативнији представнице. Наводе примере кнегиње Љубице, Анке Обреновић, Милице Стојадиновић, сестара Нинковић, Катарине Миловук, Савке Суботић и многих других, које су нарочито биле окупљене око женских организација.²⁵⁰ Кроз овакве конкурсе који ће у наредним годинама постати чести, УУОЖ је желело да подстиче на научни рад женску популацију успешно градећи од њих интелектуалке и на тај начин омогућавајући им да се кроз образовање боре за своја права.

Такође, у овој години забележена је настављена активност жена која је исто за циљ имала подстицање интелектуализма код жена у виду предавања која су држали на београдском Народном универзитету, што је свакако доприносило акцији женског покрета у држави.²⁵¹

Удружење универзитетски образованих жена је након неколико месеци свога рада тражило пријем у чланство Међународне организације универзитетски образованих жена. Тадашња председница Елен Гледић и секретарка Теодора Босанкет примиле су њихов захтев након повратка из Северне Британије у Лондон маја 1928. године и у одговору, у писму упућеном УУОЖ, изражавале своје жеље и надање да ће они приступити њима септембра месеца у Мадриду, када је било планирано одржавање конгреса Федерације. Морао је уследити корак који је подразумевао контролу да ли Удружење има одговарајуће

---

²⁴⁸ ИАБ, Ф.1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр. 63/28

²⁴⁹ „Активност Удружења Универзитетски Образованих жена“, *Женски покрет*, број 5, 1928, 4.

²⁵⁰ ИАБ, Ф.1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр. 65/28

²⁵¹ Активност Удружења Универзитетски Образованих жена“, *Женски покрет*, број 5, 1928, 4.

академске стандарде који су могли да задовоље приступање у чланство. Наглашавали су да ако све протекне по плану о посети Југославије на лето 1929. године представника Федерације.²⁵² Након одговора Централе да је Удружење примљено за члана, послат је улог од 25 швајцарских франака.²⁵³

Удружење се обраћало 30. маја 1928. године Министарству просвете поводом заказаног конгреса у Мадриду, на коме ће учешће узети делегати из 27 земаља, а како је био обичај да се шаљу по два делегата из сваке земље и то један из самог удружења, а други од Министарства просвете дотичне земље, Удружење је изразило молбу Министарству да им припомогне у слању делегата, тако што ће им одобрити кредит у износу од 5000 динара, будући да су у то време располагали веома малим приходима који су једино проишћали из чланских улога. Удружење је на седници од маја делегирало Јелицу Петровић за свог представника на овом конгресу.²⁵⁴ Постојало је мишљење да никако не треба послати Марију Стенсфилд на конгрес, јер је странкиња, а Даница Влајић-Замбони није била на последњој седници. На тој истој седници донета је одлука о образовању одбора, који је требало да одговори на сва питања, која је поставља Интернационална федерација о просветним приликама у земљи. Удружење је од својих чланица образовало комитет у које су ушле: Катарина Богдановић, Аница Ребац, Даринка Стојановић и Радмила Јовановић, којима је стављено у дужност, да на сва ова питања одговоре што је могуће потпуније.²⁵⁵

У јуну 1928. године Међународна организација се распитивала за одређене чланове Програма Удружења као на пример да ли је „обука“ која се стиче на Академији или Конзерваторијуму „научна“, у европском значењу речи или је та „обука“ углавном практична, као и које су пријемне квалификације? Морали су бити сигурни да ли се то стварно може назвати универзитет или је више техничке природе. Затим да ли присуствовање седницама управног одбора важи за све чланове? На све ово је одговарала Марија Стенсфилд-Поповић.

---

²⁵² Архив Југославије, Ф. 158, Удружење универзитетски образованих жена, кутија 1

²⁵³ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр. 22/29

²⁵⁴ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр. 37/28

²⁵⁵ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр. 40/28

Међународна организација је послала циркуларни упитник земљама које желе да приступе њиховом чланству уз захтев да се на њега одговори до краја 1928. године како би све било спремно за конгрес у Женеви. Распитивали су се за систем школовања: када се креће у основну и средњу школу, као и на факултет и колика је просечна дужина студирања. Тражили су од њих имена завршних школских испита или диплома које омогућавају пријем на универзитет, као и имена свих степена различитих универзитета. Број мушких и женских студената и из којих класа они најчешће потичу.

За период од шест месеци број чланица је порастао. Лета 1928. године, тачније 1. јула 1928. године, Удружење је према списку чланица бројало 54 чланице међу којима су најзначајније: Паулина Лебл-Албала-професорка, Јелица Петровић-лекарка, Даница Влајић-Замбони-дипломирана правница, Марија Стенсфилд-Поповић-лектор енглеског језика, Аница Савић-Ребац, професорка.²⁵⁶

Удружење је 2. јула 1928. године након шест месеци, саставило свој извештај о протеклом раду што ће бити пракса коју ће примењивати и када су у питању шестомесечни извештаји, али и годишњи. Већ првих дана по оснивању започела је жива акција прикупљања нових чланица како у Београду тако и у унутрашњости. Требало је такође и да се инострана публика упозна са новонасталим Удружењем. Радило се на оснивању нових обласних одбора широм земље, Што се тиче упућеног Апела у вези са стањем и бројем образованих жена у земљи, одзив је био добар, а одговори су у време састављања извештаја и даље пристизали, тако да нису у том тренутку имали тачан број. Женама које су послале свој одговор, упућена је молба да се ангажују у раду Удружења и да прикупе што већи број чланица, да изложе локалне прилике свога краја и дају своје мишљење о могућностима оснивања обласних одбора. Да би се пробудила научна заинтересованост код жена, чланице су отпочеле са одржавањем разних конференција на Народном универзитету, при чему су илустровале свој циљ: Паулина Лебл Албала „Развој универзитетског образовања наших жена“, Стана Стојановић „О болестима зуба и уста“, Драга Илић „Елен Вакареско, француска и румунска списатељица“, Радунка Чубриловић „Улога жене у нашој историји“, Марија Стенсфилд-Поповић „О настави у Енглеској“, Јелица Поповић „Уметност и медицина“, Јелена Минић „О модерној кући“. Нека од ових

---

²⁵⁶ АЈ, Ф. 158, УУОЖ, кутија 1

предавања су већ била одржана, а нека су остављена за месец септембар. Наводили су у извештају да ће Удружење радити и на феминистичком и социолошком пољу што је подразумевало такорећи умну борбу за изједначавање права и дужности мушкараца и жена, одржавање предавања у циљу еманципације жена, учествовање у раду удружења за интелектуалну сарадњу, као и пропагирање светског мира, организовање поучних курсева за народ, потпомагање свих удружења са сличним циљевима. Удружење је на себе узело задатак да привуче што већи број чланица, да их заинтересује радом свог удружења, да их међусобно што више зближи, па је решено да се сазивају шире седнице, на којима би се водила дискусија о разним занимљивим питањима, нарочито она која тангирају интересе жена. У складу са тим, прва таква седница одржана је 20. марта 1928. године, а предмет дискусије је био „Какве положаје жене теже да заузимају?“ забележена је велика посећеност и заинтересованост жена. Удружење је тада почело да ради на подизању свога дома у Београду у коме би нашле уточиште све интелектуалне раднице из Југославије, али би могле одседати и и чланице Међународне организације када посете Београд. Пре свега је било намењено да средства буду налажена преко донација чланица Удружења, а затим од добродостојећих људи. Молба за добијање бесплатног плаца од београдске општине је била упућена надлежним органима. У извештају су навеле да је једина сметња у њиховом раду што су универзитетски образоване жене заморене инензивним радом у својој професији или су заузеле послом у својим професионалним удружењима²⁵⁷

Удружење је 5. јула 1928. године тражило од Женског савеза да буде примљено у њихово редовно чланство и у то име шаљу прилог од 80 динара на име чланарине, будући да како кажу сада их има 80 у Удружењу.²⁵⁸

Јелица Петровић извештава да су од Министарства иностраних дела успели да добију 5000 динара што сматра да ће бити сасвим довољно за пут у Мадрид поводом конгреса.²⁵⁹

---

²⁵⁷ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр. 49/28

²⁵⁸ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр. 50/28

²⁵⁹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр. 54/28, ин. бр. 55/28

После крвавог пира у Скупштини 1928. године, Удружење универзитетски образованих жена пише Међународној организацији називајући их сестрама по интелекту за које су се надали да ће бити спремне да разумеју сву трагедију која је у тим несрећним тренуцима снашла српски народ. „Овај гнусни злочин није растужио и ужаснуо само нас интелектуалке, него је у револту заталасао целокупан наш народ, који је у току целе своје историје дао безброј доказа витештва и великодушности. Познавајући вашу далековидост и способност да правилно оцењујете догађаје као и вашу жељу да радите на споразумевању свих народа и на сејању слоге и љубави-ми вас молимо да ову несрећу која нас је задесила тачно разумете и да од своје стране ако нађете за потребно упутите једном циркуларном нотом, код свих чланица и националних удружења у Међународној федерацији да злочин једног избезумљеног напрасног човека не припишу некој већој нашој заједници нити да њега идентификују са целим народом. Тиме бисте нам много помогли да сузбијете гласове које нека злонамерна штампа шири о нашој земљи, чиме само доприноси повећању неравнина међу народима. Надајући се да ћете нам тиме дати највеће доказе свог пријатељства, поздрављамо вас са поштовањем.“ Ова писма заједно са извештајима са седнице на којој је одлучено да се исти упуту, штампан је у свим дневним листовима као што је *Време, Политика* 13. јула 1928. године.²⁶⁰

На јесен 1928. године у септембру месецу одржана је пленарна седница Управног одбора Међународне организације универзитетски образованих жена у Мадриду. Били су присутни делегати из 24 земље. Управо међу њима нашла се и представница Удружења универзитетски образованих жена, Јелица Петровић, која је срдечно поздрављена као делегаткиња новог Удружења које је ушло у чланство Федерације, говорећи како се нада да ће својим чланством УУОЖ допринети даљем ангажовању и раду. Као основа дневног реда узето је разматрање поправљања интелектуалног положаја жена којима треба омогућити даље студијско усавршавање. Међународна организација је желела да омогући зближавање ових жена, па у ту сврху у договору са националним удружењима гледала да олакша њихова путовања у друге земље како би биле што више подстицане у свом научном раду. У складу са тим је речено да ће се национална удружења потрудити да обезбеде јефтине путне трошкове за своје колегинице из иностранства и остале материјалне погодности, као и да им омогуће приступ свим установама у њиховој земљи

---

²⁶⁰ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр. 22/29

која су им потребна у истраживању, као што су музеји, библиотеке и архиви. Такође, требало је организовати и путовања ради упознавања лепота других земаља. У ту сврху и УУОЖ је припремило извештај о знаменитостима које употпуњују земљу. Како би женама које желе да се усавршавају у другим земљама било омогућено да се боље упознају са свим интернационалним стипендијама за које могу конкурисати, Међународна организација је спремала једну брошуру у којој су управо све оне биле побројане са детаљним упутствима ко све може конкурисати као и до кад се на конкурс треба пријавити. Међународна организација је такође изабрала комисију која је надгледала припреме за организацију једног Бироа, чија би се активност састојала у томе да преко националних удружења прима обавештења о новим публикованим научним радовима, које би препоручила за превођење на стране језике. Организација је ради овога сарађивала са Комисијом за интелектуалну сарадњу при Друштву народа. На ред су дошла још нека питања у вези са радом и напретком жена у службама, а Међународна организација је препоручила сарадњу националних удружења са феминистичким друштвима у њиховим земљама, како би се још више радило на поправљању положаја жена. Састанак је завршен израдом програма за следећи конгрес који је заказан за идуће лето у Женеви.²⁶¹ Исцрпни извештај о конгресу Удружењу на годишњој скупштини поднела је Јелена Минић Големовић.²⁶²

Децембра 27, приређено је високо интелектуално вече УУОЖ у згради Народног универзитета, које је требало да прикаже један део рада и вредности које Удружење носи са собом. Дружење је отворила председница Паулина Лебл-Албала, говорећи о путу које је Удружење изабрало, правилном путу са добрим циљевима судећи према великом одзиву које је уприличено те вечери, како је закључила, затим је Мага Магазиновић са својом темом „Телесна култура савремене жене“ говорила о лепоти женског тела и наглашеној телесности које је у то време постајала све више актуелна говорећи да она не сме постати средство за добијање новца и да буде коришћена у сврху надриументности. Аница Ђукић, читала је пет својих песама, која иако позната по својој интелектуалности до сад није имала прилику да говори на Народног универзитету. Архитекта Јелена Големовић-Минић предавала је о „Будућности модерног дома“, показујући практични и реално радни део

---

²⁶¹ „Рад Интернационалне федерације универзитетски образованих жена“, *Женски покрет*, број 6, 1929, 3.

²⁶² „Скупштина Удружења универзитетски образованих жена“, *Женски покрет*, број 5, 1929, 4.

образоване жене, као и о стамбеним приликама у држави и уређењу дома.²⁶³ Десанка Максимовић је читала као и Аница Ђукић пет својих песама и на крају је Паулина Лебл-Албала предавала о Јовану Дучићу као путописцу („Путописи Јована Дучића“).²⁶⁴ Председница је са поштовањем и одушевљењем према великим песницима, покушала да изнесе личност Јована Дучића, задржавајући се на прози (његовим писмима) овог великог лирика о којој се до сада мало говорило.²⁶⁵ Приход те вечери је износио 1600 динара.

Удружење је узело учешће у свим акцијама и манифестацијама југословенских културних и јавних радница. Тако је подржало жене правнице у акцији за добијање судијских положаја. Заузело се да се женама удатим за државне чиновнике додели пун додатак на скупоћу као и неодатим чиновницама, учествовало је на прослави Фрање Тавчер, затим Ксеније Анастасијевић, Јелене Димитријевић, Катарине Богдановић и Лепосаве Смодлаке приликом њиховог постављања за директорке гимназија, приликом дочека великих феминисткиња председнице и потпредседнице Међународног савеза женског покрета, као и при дочеку руских књижевница.²⁶⁶

3.2. Прва редовна годишња скупштина, почетак формирања подбора и секција, конгрес у Женеви- 1929. године

У просторијама Женског клуба 24. фебруара 1929. године у одржана је прва редовна годишња скупштина УУОЖ, на којој учешће је узело око стотину чланица разних професија-професорки, адвоката и осталих са факултетском спремом.²⁶⁷ Седницу је отворила председница Паулина Лебл-Албала, која је изнела потребу и значај које Удружење носило са собом, чему је у великој мери доприносило чланство у Међународној организацији универзитетски образованих жена, захваљујући коме је добијала изузетну позицију, која је олакшавала њихово залагање и борбу. Изнет је затим извештај Управног одбора о дотадашњем раду на годишњем нивоу. Извештај је поднео и Надзорни одбор о стању благајне, чији је укупни износ био 5759 динара, а када се одбију расходи остајало је

---

²⁶³ „Вече Удружења Универзитетски образованих жена“, *Време*, 28. 12. 1928, 4.

²⁶⁴ „Вече Удружења Универзитетски образованих жена“, *Женски покрет*, број 1-2, 1929, 6.

²⁶⁵ „Вече универзитетски образованих жена“, *Политика*, 28. 12. 1928.

²⁶⁶ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр. 22/29

²⁶⁷ „Скупштина универзитетски образованих жена“, *Политика*, 25. 2. 1929, 5.

3283 динара. Секретарка Ружица Стефановић је прочитала Правилник у коме се утврђене везе пододбора и Удружења у Београду. Будући да многе управне чланице више нису биле у Београду или су спречене у својим активностима, управа је попуњена новим чланицама- О. Паљић, Р. Чубриловић, М. Илић, Штолцер, З. Каснар Карацић, М. Војиновић, Љ. Марковић, З. Нешковић, и В. Топаловић. Последња тачка дневног реда коју је Удружење усвојило и рекло да ће се заложити, тичала се предлога Р. Чубриловић да се пред доношење чиновничког закона покрене пуна акција како би удате жене добиле пун додатак. Закључак који је изнет јесте да без обзира што је Удружење било тек на почетку свог рада и што у свом чланству није бројало велики број жена (108) ипак су резултати били видљиви.²⁶⁸

Централа је упутила писмо Удружењу тражећи препоруку о десет књига из књижевности, које би најбоље могле послужити странцима да упознају душу и карактер југословенског народа. Управа је решила да путем анкете заинтересује ширу јавност. Образовање ове анкете поверено је чланици Зорки Каснар Карацић, која је већ покренула ово питање путем штампе својим чланком од 3. фебруара 1929. године у дневном листу *Време*. Управа се такође обратила и Министарству иностраних дела да јој препоручи добру књигу за пропаганду коју би послали Интернационалној библиотеци УОЖ. Речено је да када се буду видели резултати анкете, Управа ће израдити листу од 10 књига.²⁶⁹

Удружење је добило извештај од Интернационалне федерације УОЖ да је расписан конкурс за четири стипендије. Право учешћа имале су све чланице Интернационалне федерације УОЖ. На самом почетку године, јануара месеца од Међународне организације и њихове централе у Лондону, стигла је могућност за добијање стипендије Гиртон колеџа на Кембриџу за 1929-1932. годину. Прва могућност је била 300 долара по години за истраживања у математици, физици и осталим природним наукама, а друга могућност 250 долара по години за истраживања било којих грана изузев математике и природних наука. Могућност пријаве за ове стипендије је била до 15. јануара 1929. године. Председница Удружења Паулина Лебл Албала је писала да су они желели на састанку Одбора 24. јануара да обавесте о најистакнутијем кандидату Љубици Митровић, за коју је веровала да је у потпуности квалификована и да ће је са задовољством подржати. Друга кандидаткиња

²⁶⁸ „Скупштина универзитетски образованих жена“, *Женски покрет*, број 5, 1929, 4.

²⁶⁹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр. 22/29

је била двадесетчетворогодишња Вера Поповић, из Сарајева, која је стекла диплому из математике октобра 1928. године и која је имала жељу да ради на теорији релативитета. Такође, председница изражава дивљење британској култури и поштовање британским научницима, закључујући да би било неизмерно задовољство да једна од њихових кандидаткиња добије прилику да студира у земљи из које се може вратити оплемењена толиким знањем. На крају је ову стипендију добила Францускиња која је правила средњовековне скулптуре у Ирској. Трећа понуда стипендије за 1929-1930. годину у области књижевности, језика, историје, археологије, филозофије и теологије у износу од 250 фунти годишње. За кандидаткињу се такође подразумевало да припада чланству Међународне организације, није смела имати више од тридесет година и морала се бавити истраживачким радом минимум годину дана. Удружења су могла навести највише три кандидата за које ће гарантовати слањем детаљног извештаја вођењем интервјуа. Рок пријаве је био до 15. фебруара 1929. године. Четврта стипендија је била од стране француског УУОЖ у износу од 2000 француских франака за кандидаткиње које би наставиле своје бављење научним радом у Француској ради коришћења специјалних књига у библиотекама, одласка у лабораторије и научне институције. Пријаве су се подносиле до 1. марта 1929. година, а одлука је требало да буде објављена у мају месецу. Један од примера јављања на конкурс била је и студенткиња историје на Београдском универзитету, Боса Прванова, која је писала да је преко *Политике* сазнала да је Интернационална федерација расписала конкурс за четири стипендије за иностранство. Изражавала је жељу да што боље усаврши област којом се бави, јер је говорила да је то њен циљ и идеал живота, али да за то нема финансијских средстава, па би јој ово представљало изузетну прилику. Стигао је велики број стипендија Удружењу, углавном девојке које су се јављале су завршиле Филозофски и Правни факултет.²⁷⁰

Управа Удружења је одлучила да подстакне владу да се одреди једна стипендија за странце који би желели да студирају југословенску националну историју, језик, литературу у Југославији. Примњен је предлог Интернационале да се ступи у што ближу везе са Интернационалним бироом за интелектуалну сарадњу. Управа је преузела на себе да прикупи све податке шта је и колико урађено у земљи. У исто време Управа је покренула преко дневних листова питање: постоји ли неупосленост интелектуалних радница.

---

²⁷⁰ „Конкурс Удружења универзитетски образованих жена“, *Женски покрет*, број 1-2, 1929, 6.

Интернационална федерација је питала да ли се може организовати екскурзија у Југославији, пошто су планирали да августа 1929. године дође једна група чланица ИФУОЖ и да упозна земљу и њене пределе. Јелена Големовић-Минић и Даница Влајић-Замбони поред детаљних обавештења чисто техничке природе, израдиле су планове за екскурзију како би странци обишли места од историјског значаја и природне лепоте. Такође ставили су на располагање једну нову чланицу која би водила екскурзију. Послати су проспекти и брошуре о летовалиштима. На предлог ИФУОЖ да свако национално удружење штампа ручну књигу у коју ће унети списак својих чланица и реферисати о њиховом раду, Управа је према прикупљеним апелима израдила листу чланица, преглед њихових научних радова и њихову активност у социјалном погледу. Будући да је број апела био прилично мали, Управа је молила да жене саме пошаљу своје податке, како би статистика била што потпунија. Према факултетима статистика је била следећа: Филозофски 450, Правни 11, Медицински 26, Технички 5, Архитектура 17 и инжењери хемије 4. Позитивни резултати су забележени иако је Удружење тек било у оснивању.²⁷¹

Одржана је 3. априла 1929. године шира конференција „О размени средњошколских наставника и лекара стажиста“. Поводом ових питања поднеле су своје реферате професорка Славка Бањац - „О међународној размени средњошколских наставника“ и лекарка Љубица Митровић - „О размени лекара стажиста“. Позвани су лекари и наставници да дођу у што већем броју.²⁷² Славка Бањац, наставница Друге женске гимназије, говорила је о томе како је размена наставника врло корисна нарочито за земљу која се још увек развија. Покушај размене који је вршен између Велике Британије и САД-а дао је веома добре резултате. На тај начин се професори упознају са просветним приликама других земаља преносећи новине. Оваква размена је имала и шири политички значај, доприносећи циљевима међународног мира, помажући да се смање баријере између појединих народа и приближавању идеала међународног братства. Говорила је да би нарочито била корисна размена између словенских земаља, јер би на тај начин јачао дух словенске солидарности, а размена би приближила балканске народе и помогла да се на Балкану створи једна политичка целина. Љубица Митровић је о размени лекара стажиста

---

²⁷¹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр. 22/29

²⁷² „Шира конференција универзитетски образованих жена“, *Време*, 2. 4. 1929, 9.

рекла да би се то лако могло обавити, јер је лекарска професија интернационална, а употреба грчко-латинских термина општа. Дошло је до веома живе дискусије.²⁷³

Одржана је конференција Удружења 12. априла 1929. године у шест часова поподне. Председница је отворила седницу и дала кратке иноформације у вези заједничког рада Лиге народа и Интернационалне федерације УОЖ. Обратила се Зорки Каснар Карацић да прочита свој реферат који је објављен у дневном листу *Време* 19. марта 1929. године о незапослености интелектуалних радница, тиме је отворила дискусију и позвала присутне чланице да узму учешће о њој. На ово позива и председница и као прво питање за дискусију поставља Кога треба убрајати у интелектуалце. Она износи мишљење да су то универзитетски образовани људи, учитељи, књижевници и новинари. Своја мишљења изnose и друге жене. Сложиле су се да је и даље потребан велики број људи са школском спремом. Говориле су и о бесплатном основном и средњем школству. Коначни договор је послат Интернационалном бироу рада у Женеви где је речено да се за интелектуалне раднике сматрају оне које су завршиле најмање четири разреда средње школе или једну стручну средњу школу у трајању 2-3 године. Такође, наводе и да се књижевници, уметници и новинари такође тиме сматрају. Кажу да је у годинама после рата захваљујући све већем слању ђака у школе присутан скок интелектуалних радника који нажалост не могу наћи запослење. Али и разлика непросвећених и просвећених је и даље прилично велика. Кажу да економске прилике у земљи и даље нису довољно развијене: због недостатка великих капитала нема довољног броја индустријских, рударских и других конструктивних предузећа за којима се осећа огромна потреба, а који би опет могли запослити велики број интелектуалних радника. У складу са тим потребно је да се што више развијају културне потребе народа, да се нађу капитали који би могли да организују велика конструктивна предузећа, да интелектуални радници одлазе и у мања места. Да школовање буде бесплатно.²⁷⁴

Писмо о формирању пододбора у Скопљу је 27. априла 1929. године је упућено Ружици Стефановић. Емилија Јовановић, професорка мушке гимназије, сазвала је састанак који је био лепо посећен на ком је она постала председница овог пододбора. За секретара је изабрана Љубица Милић, а Радмила Смиљанић за благајника. У писмо Љубице Милић од

²⁷³ „Гледиште наших универзитетски образованих жена“, *Време*, 6. 4. 1929, 2.

²⁷⁴ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр. 33/29

15. јула 1929. године каже да су чланице углавном наставнице или професорке гимназија, а пошто је крај школске године нису могле толико да раде, јер се већина чланица током летњег распуста разишла. Такође, говори како су да су одмах по оснивању упутиле апел у Велс, Куманово, Приштину и Битољ, али да још увек нису добиле никакав одговор. Било их је 18, што се тиче редовних чланица, а 8 ванредних. Говори о председници пододбора, за коју каже да је виши течајни испит завршила у Француској у српској гимназији код Нице. Универзитет је завршила у Београду 1922. године на Филозофском факултету и професорски испит положила у Београду. Била је суплент, а затим и професор Прве мушке гимназије у Београду. Дуги низ година учествовала је у културно-хуманитарном раду.²⁷⁵

Затим је 21. јула 1929. године уследило формирање и пододбора у Новом Саду, о чему је у писму обавестила Јованка Хрваћанин, професорка женске гимназије, која је постала секретарка, а за благајника је изабрана Бранка Поповић, суплент Мушке гимназије. Подбор се придружио управи у Београду и бројао 10 чланица.²⁷⁶

У допису које је Ружица Стефановић упутила Паулини Лебл Албали 3. јуна 1929. године рекла је како су Сплићанке сакупиле свега 5 чланица тако да оснивање пододбора у том тренутку није било могуће. То се види и у писму од 23. јуна 1929. године које је упутила Десанка Дедовић, суплент, која каже да је за ту годину немогуће основати секцију, јер имају четири редовна члана и једну ванредну. Рекла је да се Даламтинке мало школују и углавном завршавају Грађанску, Трговачку, Музичку школу или неки занат и да се на прсте једне руке може набројати колико их је завршило универзитет у целој Далмацији. Постојале су две лекарке од којих једна није хтела да постане члан удружења, јер су они имали своје лекарско удружење, иако јој је објашњено да то није исто и да немају исти циљ. Додатно је отежавало то што је крај школске године, па су образоване жене професорке имале доста посла.²⁷⁷

Конгрес Међународне организације одржан је у Женеви у периоду од 7. до 14. августа 1929. године и имао је велики значај за УУОЖ, јер су тада први пут узеле учешће као пуноправни чланови Федерације, а њихов делегат била је председница Паулина Лебл-

---

²⁷⁵ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр. 40/29, ин. бр. 41/29

²⁷⁶ ИАБ, Ф. 1024, кутија 1, ин.бр.48/29, ин. бр. 51/29, ин. бр. 52/29

²⁷⁷ ИАБ, Ф. 1024, кутија 1, ин. бр. 34/29

Албала, која је имала приступан говор на седници од 12. августа у коме је представила Краљевину и историју жена високог образовања износећи статистику по професијама жена са факултетском спремом, као и статистику студенткиња на универзитетима. Укупно је било 550 делегата из 35 земаља. Прослављена је десетогодишњица рада Федерације. Тражено је да Удружење изради библиографију универзитетских жена за последње две године од стране Интеранционалног бироа за интелектуалну кооперацију. Овог посла су се прихваиле Милица Војиновић, Љубица Марковић и Радмила Чолаковић.²⁷⁸ Из Жене се 21. августа вратила председница пуна лепих утисака и задивљена озбиљношћу и активношћу жена интелектуалки целог света које су радиле на међународној кооперацији, ради зближења народа и њиховог међусобног упознавања.²⁷⁹ После конгреса Међународне организације, на јавној конференцији од 24. септембра поднет је реферат о раду конгреса од стране председнице.²⁸⁰

На конгресу је био заступљен енглески језик, док се француски језик који је био међународни језик уопште није чуо на овом скупу жена, будући да су управо жене из Енглеске и Америке основале ову Федерацију и на њој нарочито радиле, код њих је био заступљен велики број жена са факултетском спремом и стога што су оне биле најбројније на конгресу. Центар пажње целокупног конгреса била је културна и интелектуална сарадња народа. Комисија за интелектуалну сарадњу била је у сталном контакту са Институтом за интелектуалну сарадњу у Паризу, а при том су се одржавале најближе везе са Друштвом народа и Бироом рада. Била је предвиђена размена лекара стажиста, студената, библиотекара и размена радника у лабораторијама. У ту сврху је било предвиђено давање олакшице путовања, слободно разгледање музеја, библиотека и лабораторија. Овакве размене већ су биле учињене у великом обиму између Енглеске и Америке, Немачке и Француске. Сем тога на конгресу су претресана питања држављанства удате жене, питања једнообразности средњошколске наставе у свим земљама и друга мања важна питања. Говорило се и о беспослици интелектуалки, која је нарочито била изражено у Енглеској, па је конгрес усвојио средства за уклањање и извесно ублажавање беспослице.

---

²⁷⁸ „Писмо председнице Удружења универзитетски образованих жена, упућено универзитетски образованим женама“, *Женски покрет*, број 1-2, 1930, 4.

²⁷⁹ „Југословенске жене примљене свечано у Федерацију универзитетски образованих жена“, *Политика*, 22. 8. 1929, 4.

²⁸⁰ „Предвање“, *Политика*, 25. 9. 1929.

У извештају председнице министру иностраних дела, 25. септембар 1929. године почиње причу како је ИФУОЖ основана 1919. године и постојала већ пуних десет година бројећи 40000 чланица из 35 земаља. Поред централне управе, чије је седиште у Лондону и која се бирала сваке треће године на конгресу, главну извршну власт је имао Савет који се састајао сваке године бар једанпут и кога су чинили поред чланова централне управе, све председнице националних удружења. Основана је одмах после рата како би узајамно са заштитом професионалних питања жена интелектуалки, радила нарочито на уклањању ратничког расположења и преображају народа за светски мир. УУОЖ је постало члан у време када су то учиниле Литванија, Летонија и Исланд, а у то време су изостајале Грчка и Русија, чије се жене интелектуалке још увек нису биле организовале.²⁸¹ Иако су већ две године били у Федерацији, Југославија је била слабо позната њеним чланицама, чак су оне изједначавале Југославију и Чехословачку. Да би то променили и упознали иностранство са својим Удружењем сматрали су да следећи конгрес који је заказан за 1932. годину треба бити одржан управо у Југославији. Такође је речено да би било корисно расписати конкурс за странкиње које желе да науче југословенску националну историју, књижевност, етнографију, уметност и право. Морало се радити на што приснијем и на што потпунијем међународном зближавању. То је требало предочити и школској омладини и да се тога ради одреди бар један дан у години у којем ће се одржати предавање о значају Друштва народа. За ђаке и наставнике је било потребно израдити специјалне информативне књиге. Будући да се све више енглески користио у међународној кореспонденцији од француског сматрали су да треба увести енглески бар као факултативни језик у средњим школама. Препоручена је размена средњошколских наставника, ради што ближег упознавања школа и наставног рада код других народа. На конгресу је одато признање филмовима као моћном васпитном средству. Указано је на потребу да свака земља изради за своју школску омладину филмове у којима ће бити представљена географија, етнографија, историја и уметност дотичне земљи, у жељи за међународним зближавањем. Као најмоћнија средства за интелектуалну међународну сарадњу сматрала се блискост коју су одржавали са Друштвом народа и Бироом рада у Женеви, као и Бироом за интелектуалну кооперацију у Паризу. Изражена је тежња да све школе било основне било средње добију

---

²⁸¹ „Југословенске жене примљене су свечано у Федерацију универзитетски образованих жена“, *Политика*, 22. 8. 1929, 4.

обавезан предмет моралне и грађанске поуке, укључујући и читанке у којима су сакупљени чланци који побуђују на расправљање разних питања из те области и утичу на омладину да постану бољи грађани своје земље, упознати са свим дужностима које имају у њој. Тражено је да се омогући што већем броју делегата Удружења учешће на интернационалним конгресима, ради репрезентације саме земље, као и то да би било угодно да се држава, дотле названа Краљевина СХС, назове Југославија, бар у односима са иностранством, како би омогућили лакше оријентисање. Такође да се у делегације при Друштву народа бирају и југословенски стручњаци женског пола.²⁸²

У годишњем извештају од августа 1929. године кажу да није лако придобити нове чланице, јер многе универзитетски образоване жене већ припадају другим постојећим организацијама и не осећају потребу за припадањем новој организацији. Број чланова који је у том тренутку бројао 130 није био никако у сразмери са бројем образованих жена у Југославији који је износио 630 у служби, а отприлике је било још толико које су биле ван службе, а прошло је 38 година како су прве жене дипломирале на Универзитету у Београду. Тако да је удружење сакупило свега 10 посто универзитетски образованих жена. До тада су организоване две гране у Скопљу и Новом Саду.²⁸³

Удружење је у четвртак 26. децембра 1929. године приредило свечано вече у дворани Народног универзитета. Програм је био следећи: Аница Ребац, професорка књижевности је говорила о Томасу Ману као носиоцу овогодишње Нобелове награде за књижевност, професорка Зорка Каснар-Караџић прочитала је неколико песама Јованке Хрваћинин, бактериолог Вера Кићевац говорила је о „Универзитетском санаторијуму у Лезену“, а архитекта Милица Крстић о „Шпанском селу у изложби у Барселони“. Песме је читала и позната књижевница Десанка Максимовић. Улазне цене су биле 10, 5 динара и 2 динара. Скупљен је приход од 655 динара.²⁸⁴

Годишњи приход за 1929. годину је износио 10.029 динара, а расход 3496 динара, па је у каси остајало 6532 динара. Из прошле године је пренето 5759 динара. Од чланских улога је сакупљено 1800 динара, од брошура, цртежа, прихода са чајанки, прилога, остатак

---

²⁸² ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр. 65/29

²⁸³ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр. 66/29

²⁸⁴ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 1, ин. бр. 103/29; *Време*, 27. 12. 1929.

новца. Што се тиче расхода пренето је из прошле године 2476 динара, а остало је дато за Федерацију, за марке секретарима, прилог Удружењу студенткињама, кирију Женском клубу, за регистар и друго.²⁸⁵

3.3. Међународна конференција за држављанство удате жене у Хагу, концил Међународне организације у Прагу, Прва балканска конференција у Атини- 1930. године

Удружење је већ две године радило на заједничким циљевима свих академски образованих жена. Одржано је више предавања на Народном универзитету, као и две свечане академије, приређено више јавних конференција са дискусијама на којима су претресана питања која тангирају интересе интелектуалки, расписане су награде за израду научних радова из области културне и социјалне делатности југословенских жена, објављиван је знатан број конкурса за интернационалне стипендије, рађено на изради статистике и библиографије радова свих југословенских универзитетски образованих жена, потпомагана акција интелектуалки приликом њихових разних интервенција, узимано учешће у разним манифестацијама културних и јавних радница и удружења. Удружење је већ у два маха било заступљено својим делегатима у редовним годишњим заседањима 1928. у Мадриду и 1929. у Женеви. Будући да је УУОЖ имало у свим већим градовима Европе своје домове, ту су се могле обратити чланице које путују у иностранство за сва обавештења, очекујући најлепши пријем.²⁸⁶

Аница Савић-Ребац је дала оставку 7. фебруара 1930. године у Надзорном одбору уверена да је далеко од рачунских ствари и да је исувише заузета како би редовније могла долазити на седнице, али говорећи како ће и даље наставити да прати рад Удружења са интересом и симпатијама.²⁸⁷ Ова књижевница и хонорарна наставница класичне филологије на Филозофском факултету у Скопљу, која је провела десет година као наставница у београдској Трећој женској гимназији је у старој згради универзитета

---

²⁸⁵ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 19/30

²⁸⁶ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 10/30

²⁸⁷ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 21/30

одбранила своју докторску дисертацију и тиме постала прва жена која је докторирала са тезом из области класичне филологије.²⁸⁸

На четрдесет другој редовној седници одржаној 6. фебруара 1930. године дошло је до допуне чланова у правилима: чл.6.т.1. да редовни чланови могу бити директни и индиректни, чл.8. права редовних директних чланова а) да могу присуствовати седницама Управног одбора на којима имају само права дискутовања, да могу учествовати у конкурсима, да могу бити изабрани за извршиоце или делегате Удружење и да могу бити позвани за чланове разних секција; права индиректних чланова иста су као и директних са изузетком што не могу бити изабрани у Управу, чл.10. редовне скупштине се сазивају сваке године, најдаље до краја фебруара, чл.16. Одбор за интернационалну везу формира се само при Главној управи у Београду, формирање секција: свака секција мора израдити свој програм рада и предати га Управи на одобрење. Што се тиче Правилника допуњен је члан 2 да чланови Главне управе морају становати у Београду, члан 4 чланови пододбора плаћају улог од 10 динара.²⁸⁹

Упућено је писмо 9. фебруара 1930. године од стране УУОЖ са њихове годишње скупштине где су поздравили своју узвишену владарку са молбом Њеном Величанству да им укаже помоћ и заштиту. Одговор је стигао већ 11. фебруара 1930. године где је речено да је краљица Марија Карађорђевић са задовољством примила топле поздраве упућене у име УУОЖ са годишње скупштине у Београду и изјавила учесницима скупштине срдачну захвалност.²⁹⁰

Годишњи извештај УУОЖ за другу редовну годишњу скупштину 9. фебруара 1930. године, говори да је у претходној години забележен обилат и успешан рад Удружења, као и повећање броја чланица, који је износио триста. Током претходног периода одржано је 27 редовних седница Управног одбора. Почевши од прошлогодишње редовне скупштине почело је организовање покрајинских делова управе у унутрашњости земље. Оно што извештаји говоре је да је рад почела већ поменута секција у Скопљу и пододбор у Новом Саду, који се придружио Главном одбору у Београду као најближем центру. Остале

---

²⁸⁸ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 7

²⁸⁹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, *Записник седнице Управног одбора УУОЖ*, књига 2, 30.

²⁹⁰ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 27/30, ин. бр. 29/30

секције и пододбори су били у процесу организовања. Одржане су јавне конференције Народном универзитету које су пријавили: лекторка Универзитета Марија Стенсфилд-Поповић, и библиотекарка Милица Војиновић. Донета је одлука Управе да се одрже течајеви, при чему би било одржано пет или шест предавања из једне области. За први циклус је било предвиђено да се говори о томе „Шта су урадиле интелектуалке код нас са разних факултета и какве су успехе постигле?“ и други чисто литераран циклус „Савремени приповедачи.“ Одлука је донета за расписивање конкурса за неколико мањих радова, како би било обухваћено учешће што више чланица и како би се што више жене интелектуалке подстакле на рад. Требало је систематски изнети рад жена, као и њихову улогу у социјалном и културном животу. Од многих пријављених, изабрано је неколико радова: 1) Жена у нашем праву (обичајном праву, Душановом закону и данашњем закону), 2) Наша жена као књижевник и уметник, 3) Наша жена као социјално-културни радник. Најбољи радови су могли да остваре награду од 2000 динара. Рок за пријаву је био 1. март 1930. година. За студенткиње Удружења расписан је конкурс за светосавски темат. Издвојено је неколико: 1) Жена књижевник у југословенској књижевности, 2) Жена у нашој новијој драми и роману. Награда је била 1500 динара. На иницијативу председнице Лиге жена за мир, Удружење је решило да ступи у ужу радну заједницу Удружењем наставница средњих школа и Организацијом учитељица и да ради на општем просвећивању и остварењу заједничких циљева. Прва заједничка акција је био рад на отварању библиотеке у Дому студенткиња. Предлог Удружења је био и библиотека за децу и омладину. Исказана је потреба да се све студентски образоване жене нађу под једним кровом тј. у једном удружењу, па је упућен позив Друштву жена лекара и Удружењу наставница да им се придруже. Ради жеље за очувањем средњовековне културе и њеним пропагирањем како Краљевини тако и у осталим земљама, Управа је добила идеју да изради албуме иницијала из старих средњовековних рукописа, који су извандредно уметнички изведени. Како би ово било остварено Удружење је контактирало са професором цртања Војиславом Стевановићем, који је аутор обилне колекције иницијала. Било је предвиђено да се тражи и одобрење Министарства просвете да се иницијали прештампају у Државној штампарији, као споменици средњовековне културе и тако даље шире по школама и осталим установама, па и ван државе. Будући да је ускоро требало да дође до отварања универзитета за народ као задужбине Илије Коларца, Удружење је

изразило своју жељу да узме учешће у раду, што је Милан Грол, који је био задужен за овај пројекат, љубазно прихватио и рекао да ће чланицама бити поверена нека предавања. Будући да Удружење тешко прикупљало новац, па чак кад је реч о годишњој чланарини од 25 динара, упутило је питање како друга удружења долазе до својих прихода. Поводом овога дошло је до оснивање посебне секције која треба да даје финансијске савете и бави се овим питањем. Чланови ове секције су Милица Војиновић, Љубица Марковић, Олга Палић, Вера Кићевац, Радмила Чолаковић. Секција је радила на пропагирању Удружења у унутрашњости и прикупљању чланица. Приређивале су се чајанке у домовима чланица као један од извора прихода и начина зближавања. Тако је прву чајанку у свом дому приредила председница 29. децембра 1929. године скупивши приход од 240 динара. Удружење је учествовало у свим јавним и културним манифестацијама жена, као и разним акцијама. Учествовали су на седницама Женског савеза, а узели су учешће и на конгресу Женског савеза у Сплиту 6-8. октобра 1929. године, при чему је делегаткиња архитекта Јелена Минић, поднела детаљан извештај након повратка. Прославе су се ређале: свечано је отворен Дом студенткиња и приликом овога учешће су узеле и чланице УУОЖ уз прилог од 200 динара, а говор је држала председница. Поводом Дана мира 11. новембра одржана је свечаност у сали Црвеног крста, као и прослава Материнског удружења. Упућена је захвалност швајцарском удружењу за пријем на конгресу. Честитке за новогодишње и божићне празнике су упућене свим важнијим чланицама Међународне организације.

Централа је и у овој 1930. години давала обавештења Удружењу о свим расписаним конкурсима за стипендије, а оно је о томе обавештавало своје чланице преко дневних новина.²⁹¹ Стигла је понуда за нову стипендију за предстојећу 1931-1932. године од стране француског удружења универзитетских образованих жена у износу 10,000 франака која је требало да омогући добитници да настави своја истраживања у књижевности, историји, археологији, филозофији, шест месеци у Француској. Важила је за све чланице Међународне организације које нису могле имати више од четрдесет пет година и које су морале придодати један објављен или необјављен рад. Свако удружење није смело имати више од три кандидаткиње за које ће гарантовати.²⁹²

---

²⁹¹ „Годишњи извештај Удружења универзитетских образованих жена“, *Женски покрет*, број 1-2, 1930, 3-4.

²⁹² ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 24/30

Подобор Нови Сад постао је секција 16. фебруара 1930. године. У периоду до 16. јуна уследиле су две редовне седнице на којима је утврђен програм рада секције. Према томе програму рада одржала је курс Јованка Хрваћанин из правописа, а госпођа Пашчан је отпочела са курсом из националне историје, али је због наступајућих празника био одложен на јесен. Курсеви су сразмерно добро посвећени и секција је након летњег распуста наставила рад у истом правцу.²⁹³

Стални одбор за размену средњошколских наставника састао се у Лондону 15. априла 1930. године да разговара о разним тачкама, закључујући како је размена од изузетног значаја која професорима даје могућност да прошире своја постојећа знања на много веће нивое, даје им шансу да шире своје хоризонте, склапајући пријатељства са људима различитих нација, учећи нове језике, упознајући нове културе, практично постајући неформални амбасадори своје земље. За Краљевину СХС је предложена чланица УУОЖ, Марија Стенсфилд-Поповић.

И у овој години дотакли су се приче о својој матици, говорећи како су се након завршетка Великог рата, 1919. године, састале две изузетне интелектуалке и хуманитарне раднице, које се нису нашле спречене својим различитим националним припадностима да оснују Међународну организацију, јер су веровале да народи после свега проживљеног треба да раде на свом јединству. Биле су то Американка Вирџинија Гилдерслив, доајен факултета на универзитету Колумбија у Њујорку и Енглескиња Каролина Сперџон, професорка на Лондонском универзитету, која је на првој конференцији 1920. године изнела којим би се све задацима ово удружење бавило и која би била његова идеологија. Као први задатак себи су поставили развијање међународног пријатељства, а као други интернационализацију учења што би значило изједначавање рада свих универзитета, да студенти могу слободно да дођу у другу земљу да студирају или да наставе своје започете студије, јер је нажалост била честа појава да се на другим универзитетима није признавала диплома. Треће је било да ће водити битку да се знање додатно богати и развија. После десет година свесрдне ангажованости, слика је била веома позитивна, ова Организација је у то време бројала чак 35 националних удружења у свом саставу и посао који је обављала је протицао у добром смеру и великом степену ангажованости, али се наравно на свом

---

²⁹³ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 59/30

путу сусретала и са бројним проблемима. Посебно место заузима васпитање о културном раду. У великом броју су се приређивала предавања из науке, уметности, књижевности. Иако није основана као пропагандна феминистичка организација, ипак многа феминистичка питања су јој се неминовно наметала (питање жена у државној служби и у професијама, питање националности удате жене). Из извештаја поднетих од стране различитих националних удружења на конференцији у Женеви, 1929. године, видимо да је и њихов рад протицао у интензивној активности и да је бележио успехе. Њихова дужност је била и национална и интернационална и како су године пролазиле долазило је до стапања националних и интернационалних интереса, што је посебно било оптимистично. Када се говори о интернационалним, свакако је била најважнија интелектуална сарадња која се постизана преко Међународне организације универзитетски образованих жена. Како би се подстицале на самосталан научни рад, отворене су разне стипендије за бављење научним радом и продужетак студија преко једног фонда, у коме скоро сва национална удружења узела удео и платила учешће. А неке богатије земље оснивале су и своје сопствене фондове за давање стипендија, као што су САД, Велика Британија, Шпанија, Италија, Француска, Белгија и Канада. Подизали су се и клубови у Европи, Америци и Аустралији који су требали да омогуће свим чланицама пансион по минималној цени и могућност да се упознају са културом других земаља. Ако такви клубови нису постојали, онда је требало да се одређена земља потруди да обезбеди повластице, препоруке, савете. У Кросби Холу, централи Међународне организације могли су се добити бесплатни курсеви енглеског језика, као и карте за позоришта и музеје. За девојке које су се бавиле научним радом у Лондону, био је обезбеђен цео пансион. Једна од жеља Организације била је такође размена универзитетских и средњошколских професора. Многе земље су у овоме узеле учешће, док је у некима то било немогуће извести због језика. Предвиђена је реформа средњошколског образовања, коме је посвећена посебна пажња. Радило се на библиографији универзитетски образованих жена. Социјалан рад је такође био веома интензиван, углавном се највећи део састојао од пружања материјалне и моралне подршке студенткињама преко давања стипендија, као и зајмова који су се могли вратити након запослења, отворани су студентски домови, давала се лекарска помоћ у виду зајмова или поклона. Велики проблем који је мучио Организацију је била велика незапосленост

интелекталних радница, али на овоме се свесрдно радило, чинећи све ка бољем сутра и настављајући борбу без прекида.²⁹⁴

Улог УУОЖ у Међународној организацији годишње је износио 25 швајцарских франака. Ова Федерација увек обавештавала Удружење о својим акцијама слањем разних брошура, проспеката као и штампане верзије о конгресу. Организација је тражила да се издвоји десет књига које би најбоље странцу приближиле југословенски народ. Тако је покренута акција преко чланка у листу *Време* од 7. фебруара 1929. године, који је садржао анкету. Коначни списак књига је донео следеће ауторе: 1) W.V.Temperley, „Историја Србије“ 2) Dr K.W. Seton Watson, „Сарајево“ 3) Н. Wendel, „Борба Југословена за јединство и слободу“ 4) Millet, „О српској уметности Средњег Века“ 5) „Монографија о Мештровићу“ 6) Народне песме у француском и енглеском преводу, 7) Павле Поповић „Југословенски приповедачи“ (Антологија), 8) Влад. Ђорђевић, „Популарне мелодије“, 9) Лена Јовичић, „Стране из путовања по Југославији“ 10) Његош, „Горски вијенац“. Да би све ове књиге биле набављене упућена је молба Министарству иностраних дела за помоћ у виду књига или новца, на шта су они одговорили слањем књига које је Удружење упутило Централу уз напомену да иако нису са списка предложених књига да могу послужити такође упознавању земље. Такође добили су и суму од 1000 динара од Министарства за набавку књига. Централу је приложен је списак књига које су објављене 1927-1928. године и за које се сматра да би требало да буду преведене на стране језике: 1) Отон Жупанчић, „Дечје песме“ 2) Слободан Јовановић, „Друга владавина кнеза Михаила“ 3) Богдан Поповић, „Огледи“ 4) Вељко Петровић, „Уметност у Војводини“ 5) Иво Андрић, „Приповетке“ 6) Бора Станковић, „Стари дани“ 7) Тихомир Ђорђевић, „Наш народни живот“ 8) Павле Поповић, „Југословенска књижевност“ 9) Мирослав Крлежа, „У агонији“. Биро за интелектуалну кооперацију је тражио од Удружења да пошаље списак особа које би преводиле са страних језика. Том позиву су се одазвале Паулина Лебл-Албала, Исидора Секулић, Аница Савић Ребац, Зорка Каснар Карацић, Марија Стенсфилд Поповић, Катарина Богдановић и друге.

---

²⁹⁴ „Десет година рада Интернационалне федерације универзитетски образованих жена“, *Женски покрет*, број 5-6, 1930, 4.

Идеја кодификације Међународног права истакнута је од Лиге народа. Савет Лиге народа изабрао је један Комитет правника коме је стављено у задатак да испита могућности за овај посао. Резултат његовог рада показао је да постоји већ приличан број питања међународно-правних која су сазрела за кодификацију. Између овог броја питања комитет је учинио још један ужи избор, истакнувши три питања, на прво место питање држављанства, питање територијалних вода и питање одговорности државе за штету нанету странцу на њеној територији. Савет Лиге народа послао је две године раније разним државама чланицама, као и онима које то нису биле да одговоре на постављена питања.²⁹⁵

У Хагу пролећа 1930. године одржана је Међународна конференција за држављанство удате жене чији је југословенски делегат била Анка Гођевац, чланица Удружења, која је управо због њиховог залагања именована за експерта, што се сматрало успехом Удружења. Говорећи у свом извештају написаном за време боравка тамо каже како и даље нема позитивних резултата и да је њено писмо само један приватан извештај за председницу Паулину Лебл Албалу и жене које се интересују за ово питање, док ће главни, исцрпни и званични извештај послати чим се конференција дефинитивно заврши. Извештава како је штета што није дошла од самог почетка када је била скупштина Феминистичких друштава, на којој су говориле изасланице већине држава и која је на крају донела једну резолуцију, подневши је Комисији за кодификацију Међународног права у којој су жене тражиле да се у погледу држављанства третирају на апсолутно исти начин као и мушкарци. Њено лично мишљење је било да је то погрешно, јер се никада не тражи све одједанпут, наводећи пример да и мушкарци када хоће да успеју у нечему иду корак по корак напред, а не све или ништа. Стигла је два дана раније него што је питање држављанства удате жене дошло на ред. Речено јој је да чека док је председник југословенске делегације из Хага не позове. Док није дошло на ред питање држављанства удате жене, ступила је у везу са осталим женама експертима којих је било само неколико Енглескиња, Американка, Иркиња, Чехословакиња, Немица, Белгијанка и Холандкиња. Холандкиња је заступала тезу мушкараца противну женској, а остале су биле све зато да се помогне женама колико је то могуће, али се поставило и питање колико је то заправо могуће. Иако експерти за изузетком Немице која је члан Рајхстага и која је пуномоћни

---

²⁹⁵ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 55/39

делегат њене владе, морали су поступати по инструкцијама које су добили од своје владе и као експерти они нису имали права говора изузев у изузетним случајевима када одобри делегат земље. Тачно им је би одређен домен права, као и време њихог говора. Када је дошло на ред питање о држављанству жена, сви делегати су били љубазни да уступе место женама за зеленим столом, што нису морали да учине, јер такав није био обичај. Читали су декларације и излагали своја гледишта десет мушких делегата и седам жена, међу којима је била и Анка Гођевац, која је говорила кратко, јер како каже били су нервозни због других говора и додаје зато што увек треба држати једну меру и сразмеру и не бити претенциозан, јер не може она говорити исто колико и један говорник за којим стоји један народ од педесет милиона. Каже да на оваквом једном међународном скупу сваки народ има своје место. Истакла је у свом експозеу напредно законодавство како би подигла углед земље и показала резултате које је оно постигло у једној патријархалној средини, на таквом излагању су јој честитали сви, јер како каже била је кратка, јасна и сугестивна и саслушали су је у потпуном миру и са великом пажњом, а то ипак значи, јер није предавање пред београдским женама него пред најчувенијим светским правним и дипломатским именима. То је учинило да на скупу запамте управо то што им је на тако својствен начин изложено. После ове седнице ствар је отишла у подкомисије, а затим је уследила и ванредна седница женских делегата Феминистичких организација. Анка Гођевац је рекла је да ће о томе рећи приватно само председници и да то неће помињати у свом главном извештају. Њено убеђење је било, а и свих осталих са којима је говорила да су жене само погоршале ствар, да ју је било срамота што је жена. Највише ју је разочарала Марија Верона, адвокат из Париза за коју је очекивала да ће целу ствар одбранити једном добром говорничком техником и правним аргументима, а она је баш у томе била слаба. Затим Мис Стивенс из Њујорка за коју каже да је дошла у једној балској хаљини пуштајући да јој склизи са рамена, дајући мушкарцима комплименте и говорећи како је то „хуманитарно“ дати право жени на држављанство и на крају почела да прича неке ангедоте из Библије о Самсону и Далили, па је упитала Паулину да ли може да замисли гору срамоту од тога и каже „замисли један скуп представника држава, на коме има да се роди једно право које ће бити закон за државе, на коме су представљене државе њеним професорима универзитета или министрима, замисли тај скуп мушкараца који је већ априори готов да жене сматра само луксузним играчкама или инфериорним створењима, замисли сад на једном скупу бранити

једну ствар која се тако тешко брани и која је увек на ивици смешног и карикатуре. Колико ту треба не само опреме већ и такта, осећаја мере и ситуације, па да се све те заседе мушкарца слушатеља-критичара избегну. Да не говорим колико треба тога па да се ти мушкарци о нашој тези убеди“. Гласало се пред комсијом о амандманима и одбачени су они који су били најнапреднији, немачки, пољски и југословенски, а усвојени су неки предлози који су по својој напредности иза југословенског законодавства. Највећи противник женске тезе био је Фронт католичких држава који су чиниле Италија, Ирска, Шпанија и Португал. Они су били из верских разлога приморани да држе жену у подређенијем положају него што је то случај са слободоумнијим државама и ту су били да коче њихов напредак. У писму је навела да је са свим представницама феминистичких удружења дошла у додир, а нарочито јој је помогло то што је познавала енглески језик који после Великог рата постајао све више међународни језик комуникације. Такође извод из законодавства је дат свакој од делегација како би се ближе упознали са тим пољем рада у југословенској земљи.²⁹⁶

Говор Анке Гођевац на Конференцији у Хагу: „Делегација Југославије допринеће општој дискусији која се води о питању жене тиме, што ће дати неколико обавештења о законодавству Југославије и о практичним резултатима постигнутим тим законодавством. Југославија је релативно млада држава са обичајима махом још патријархалним, па ипак она није презала да усвоји модеран систем у своме законодавству, којим жена добија слободу да бира своје држављанство. Ја ћу вам прочитати два члана југословенског законодавства којим је регулисано ово питање у мојој земљи. У првом случају ради се о удаји странкиње за југословенског поданика, у другом о удаји југословенске поданице за странца. Члан 10: „Удајом за држављанина краљевине страна држављанка стиче законодавство краљевине, изузев случаја, ако је изјавом пред удајом, придржала себи држављанство по пореклу, ако то предвиђају закони њене отаџбине“. Члан 29: „Удајом за страног држављанина, држављанка краљевине губи држављанство, изузев случаја, да по прописима закона мужевљеве отаџбине није стекла његово држављанство или ако је придржала држављанство краљевине брачним уговором или у недостатку тога, ако је приликом склапања тога брака дала такву изјаву. Али моја намера није била да укажем конференцији само на напредно законодавство моје земље, већ поглавито да је упозорим

---

²⁹⁶ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 43/30

на резултат које такве модерне законодавне одредбе могу имати и у патријархалној средини. Бојазан која је истицана (приликом доношења тога закона) од стране извесних кругова у погледу последице таквих законских одредаба-није се остварила. Искуство је дало задовољавајући резултате. Наслањајући се на одредбе свога законодавства, као и на резултате ових одредаба југословенска делегација била је вољна да потпомогне доношење једног међународног правила које би ишло даље но што је то случај са базом 16. Југословенска делегација вољна је подржавати у принципу немачки предлог под резервом извесних детаљних ретуша. У сваком случају, ако конференција сматра да за сада не може још прикупити довољан број гласова, који би омогућио доношење једне конвенције у том смислу, делегација Југославије стоји на гледишту да Конференција не треба да заврши свој рад, док овај принцип не буде у најмању руку примљен од ње, у облику једне жеље или препоруке владама.²⁹⁷

Како је Анка Гођевац навеле у званичном извештају, после месец дана исцрпног рада Конференција није донела резултате који су се од ње очекивали. Педесетак држава учествовало је на њој. Биле су то државе разних раса, култура, разних континената, поднебља, климе, а пре свега педесет и нешто различитих законодавстава и исто толико различитих интереса сукобило се на овој конференцији. Текстови које је ипак успела да донесе и који су били ратификовани имали су снагу једне међународне конвенције, служиће свакако као одређена индикација, која одговара постојећој тенденцији кодификовања извесних принципа који су били на снази. Пошто се на конференцији уз велики труд и детаљно проучавање највећих правних капацитета није могло ништа напредније изгласати у феминистичком смислу доказ је да је то доба још увек било недовољно напредно, да су жене у својим сопственим земљама сувише мало успеле у својим циљевима, то јест у погледу измене унутрашњих законодавстава у своју корист, јер да је на конференцији било бар две трећине држава са напредним законодавством у феминистичком смислу та би тенденција морала наћи израза и у међународном правилу која је имала да фиксира конференција. На завршетку говора жена, председник Комисије Политис је сам исказао да су оне саслушане само из куртоазије, а не на основу никаквог њиховог права. Када су већ говориле требале су се кратко и јасно наоружати само правним аргументима, који су једини били умесни када се обраћа једној конференцији правника,

---

²⁹⁷ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 55/30

сва остала сентименталност била је сувишна. „Некада је породица изгледала овако: девојка са миразом или без мираза седи и чека мужа. Када се уда, муж је обично и по годинама и по образовању далеко испред ње. Жена је у сваком погледу потчињена, изван породице не значи ништа, не треба никоме, не може ништа и зато је њена зависност и подређеност породици још већа.“ Времена су почела да се мењају и сада је брак добовољан чин обе стране, које не морају бити исте расе, народности, религије, занимања. Анка Гођевац обавештава Паулину Лебл-Албалу да је извештај мало каснио будући да је сломила ногу од чега је боловала две месеца. И због њеног лечења и због рада у библиотеци морала је да остане у Хагу и вероватно ће остати и преко лета због летњих курсеве из Међународног права на Хашкој академији. Дошла је у контакт са холандским женама и позвана је у њихов клуб да говори о о југословенским женама и о професијима које су им доступне. Њен целокупан рад је био веома запажен. Добила је стипендију за Међународно право од Хашке академије.²⁹⁸

Паулина Лебл-Албала је упутила писмо 2. априла 1930. године Теодори Босанкет говорећи о Исидори Секулић која је долазила у Лондон да представља југословенску владу на изложби југословенске уметности која била заказана за 9. април. О Исидори Секулић је рекла да је то најистакнутија универзитетски образована жена у Југославији, најизванреднија списатељица и књижевна критичарка и једна од пионирки образовања у Југославији, да говори неколико језика укључујући и енглески, француски и немачки. Била је пре у Лондону, али сада је јединствена прилика да упозна чланове Британске федерације као и остале чланове Интернационалне федерације. Председница је упитала да ли би јој се могла обезбедити соба у Кросби Холу ако пак то није могуће да ли би јој се могло помоћи у потрази за одговарајућим смештајем. Цениће сваку љубазност која буде указана.²⁹⁹

Обавештење о оснивању пододбора у Шапцу стигло је априла 1930. године. Писмо је упућено председници Паулини Лебл-Албали као и секретарки професорки Ружици Стефановић. У то време је постојало четрдесет образованих жена у овом граду како извештавају тако да је било могуће оснивање пододбора. За секретара је изабрана лекарка Ружица Вујић, која и пише писмо Паулини Лебл Албали, а за благајника професорка

---

²⁹⁸ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 55/30

²⁹⁹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 3, ин. бр. 44/30

Милица Јоковић³⁰⁰ Децембра месеца је избрана нова благајница хемичарка Радмила Јанковић, будући да је Милица Јоковић пребачена за Сарајево.³⁰¹

Што се тиче организовања секције Загреб, председница је преузела једну значајну акцију за време конгреса Женског савеза у Загребу. По закључењу заседања, Паулина Албала је одржала конференцију у којој је нарочито истакла циљ Федерације и рад Удружења, за који је истакла да би се још више поспешило када би се и Загрепчанке организовале. Присутан је био велики број жена на конференцији које су са одушевљењем прихватиле ову ствар и одмах приступиле бирању управе и оснивању секције. Упућено је писмо са правлиником и правилима Љубљани како би се и тамо основала секција. Поводом оснивања секције у Сплиту Паулина Лебл је говорила са једном од највиђенијих тамошњих универзитетски образованих жена Јелком Перић, која је изјавила да је Сплит сувише мали центар и да су тамо универзитетске жене већином у пролазу, те је самосталан рад секције искључен. Предложила је да се оснује пододбор који би се прикључио једној од секција.

Ове године је одржано више јавних конференција. Фебруара 1930. године одржано је предавање на Народном универзитету Марије Стенсфилд-Поповић „О васпитању омладине у Енглеској“, а октобра 1930. године је Паулина Лебл-Албала у Загребу одржала поменути конференцију „Развијање социјалне свести за јавни живот“, професорка Радмила Јовановић је говорила „О настави породичне педагогије“. Током новембра професорка Зорка Каснар Карацић је на Народном универзитету одржала конференцију „О раду универзитетски образованих жена“, „О раду у Женеви“ је у Женском клубу говорила Милена Атанацковић, док је професорка Ружица Стефановић имала излагање „О Идеји Друштва Народа“. Докторанд права, Анка Гођевац, позвана је од хашког УУОЖ да одржи у Хагу предавање „О раду наших интелектуалки“, чиме је остварила велики успех. Председница је спремила реферат о томе, реферат је преведен и на енглески језик и послат америчком удружењу, које спремало извештај о раду интелектуалки из целог света. На седници од 20. августа 1930. године усвојен је предлог да се предавања чланица штампају као брошуре, у првом реду она која третирају питање васпитања омладине. Као прву

---

³⁰⁰ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 54/30

³⁰¹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 78/60

брошуру Удружење је штампало предавање председнице „Развој универзитетског образовања наших жена“. Та брошура је као првенац штампана у 2000 примерака и продаја је ишла у корист Удружења. Сматрајући библиографију као полазну тачку за сваки даљи рад, Удружење је кратком белешком преко дневних новина расписало конкурс за израду библиографије. У складу са тим основана је библиографска секција, која ће прикупити податке, сређивати материјал и давати иницијативу за даљи рад. Та секција израдила је савремену библиографију штампаних радова универзитетски образованих жена за 1928. и 1929. годину и потом је преведена и послата Централи. Рад на статистици је ове године и даље настављен, прикупљено је 500 нових апела. У вези питања породичне педагогије радиле су професорка Зора Нешковић и лекарка Љубица Митровић. Сви одговори су преведени на француски језик и послати у Женеву, Интернационалном бироу за васпитање. Овај биро је августа месеца организовао у Женеви низ интересантних предавања о Друштву народа, пацифизму, међународној сарадњи и васпитању у интернационалном духу. Будући да су предавања била од општег интереса и врло актуелна, УУОЖ је пропагирало ову ствар међу својим чланицама и специјално делегирало чланицу професорку Ружицу Стефановић да присуствује предавањима и из своје благајне је издвојило 3000 динара. Изложен је захтев Женског савеза да Удружење одреди једног члана комисије за кинематограф, па је УУОЖ предложило као стручњака, педагоге Даринку Стојановић и Радмилу Стојановић. Такође на захтев Савеза изабране су дописнице страних листова за француски Јелена Марковић и за енглески Милена Илић Славенски.

У периоду од 17-22. јуна 1930. године је у Прагу одржан концил Интернационалне федерације. Делегат Удружења је била професорка Зорка Каснар-Караџић. Једногласно је усвојен предлог Управе УУОЖ, да свака представница националног удружења одржи пред концилом обавештајно предавање о историји, географији и уметности своје земље ради међусобног упознавања и зближавања. Делегаткиња је поднела веома исцрпан извештај након свог повратка у земљу о раду концила, као и појединих комисија. У комисији за интернационалне стипендије говорило се и о начину испуњавања обавеза фонду којем је УУОЖ дуговало 40 фунти стерлинга, па је због тога решено да се продају национални радови приликом божићних празника. Предложен је интензиван рад на ширењу пропаганде Друштва народа. Будући да су одређена национална удружења имале своје

Јуниор секције, предложено је и да југословенско удружење добије једну овакву секцију образовану од студенткиња, од којих се стварао кадар будућих чланица, а још је плус у самом правилнику наглашено да студенткиње могу бити ванредне чланице Удружења. Одлучено је да им се у свакој прилици пружи морална и материјална помоћ и да се дође у што ближу сарадњу. Један од исто важних предлога била је и размена наставница, нарочито чиновница библиотека и музеја. Прво је тиме требало да буду обухваћене словенске земље.

Идуће године конгрес федерације је био предвиђен да се одржи у Бостону, у Америци, уз плаћен пут сваком делегату који долази на конгрес. На седници од 12. децембра 1930. године изабрана је за делегата Ксенија Анастасијевић,³⁰² али будући да се она изненада разболела и била у немогућности да преузме тако далеки пут, уместо ње је одређена Милена Славенски али је она одустала од пута, па је за Америку у последњем тренутку кренула Стана Стојановић-Поповић, која је послала опширан извештај.

Милена Илић-Славенски је била делегат на Првој балканској конференцији у Атини коју су сазвали Грци и поводом тога је поднела је Удружењу извештај о раду те конференције, чији је циљ био да се балкански народи наведу на блиску сарадњу. Учествовала је у комисији за интелектуалну сарадњу у којој се радило са много одушевљења и идеализма. На резолуцији која је донесена као делегати Југославије потписала се поред Милене Илић-Славенски и Милица Богдановић. Велики број тачака се поклапао са делокругом рада самог југословенског удружења, па је образована Секција за везе са балканским земљама, која имала задатак да проучи то питање и да даље води ову ствар. Чланице секције су биле професорке Милена Илић-Славенски и Н. Рајковић. Управа је ради предлога једне чланице из Канаде како би остварила додатни приход, задала задатак да се прикупе национални везови и ручни радови како би се у Канади могла приредити изложба на којој би се продавали најоригиналнији радови. Одређена је сума од 1000 динара за куповину ручних радова у Скопљу и Сарајеву. Већи број чланица приложио је поклоне за ту сврху.³⁰³

---

³⁰² „Конгрес универзитетски образованих жена“, *Политика*, 7. 7. 1931.

³⁰³ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 81/30

Удружење је учествовало на конгресу Женског савеза од 12. до 15. октобра 1930. године са већим бројем чланица. Општи утисак са конгреса је био да су најбоље предлоге дале чланице УУОЖ. Удружење је остварило и веома повезано сарадњу са Лигом жена за мир и слободу. Изнето је било питање жена директора, питање пуних додатака удатим женама државним чиновницима. Како би УУОЖ помогло оболелој песникињи Десанки Максимовић, откупило је известан број њених књига у суми од 500 динара. У периоду 4-6. јуна у Београду је боравила Американка госпођа Хофстат, чланице су се потрудиле да она што боље упозна прилике и рад југословенског удружења. Током лета многе чланице су биле у иностранству и том приликом дошле у ближу везу са белгијанским, швајцарским, француским и грчким удружењима. Један од великих успеха УУОЖ је то што је Милена Атанацковић позвана од стране секретаријата Друштва народа да на јесен у Женеви присуствује скупштини Друштва народа.³⁰⁴

Секција Нови Сад је упутила жалбу УУОЖ 16. децембра 1930. године у коме каже да је примила извештај о раду Удружења за период од фебруара до новембра 1930. године, али да о оснивању као ни раду секције Нови Сад нема ни помена. Они су слали јуна месеца шестомесечни извештај о своме раду као што је Правилником предвиђено, али јој пријем истог није уопште потврђен, нити је секција примила одговоре на своје дописе. Рекли су да ће на крају месеца послати и други извештај како је предвиђено Правилником, у нади да ће овај пут добити одговор.³⁰⁵

Анка Гођевац пише Паулини Лебл-Албали из Женеве 24. децембра 1930. године у где каже да је намеравала да заврши своју тезу у Паризу, а затим дође у Београд да је преда, али будући да и даље има проблема са ногом, мора остати у једном ортопедском институту у Женеви да се лечи и завршава тезу, што мисли да ће бити крајем јануара или половином фебруара 1931. године. Говори председници да су неке жене из националних удружења желеле да се она заложи код чланова савета које делом познаје из Хага, а она пита Паулину како да се постави поводом тога, јер не зна какво ће држање женска друштва заузети по том питању. Ако председница сматра да требају остати пасивни она ће каже то вешто одрадити, заклањајући се увек под једним истинитим изговором-њеним радом који јој не дозвољава да губи време на другој страни.

³⁰⁴ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 81/30

³⁰⁵ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 83/30

3.4. Комитет за интернационалне везе и формирање секције Загреб-1931. године

УУОЖ је спровело статистику, која није прецизно утврђена, да је до 1931. године било око 1500 жена са високим образовањем, при чему је половина била са Филозофског факултета, а остатак лекари, фармацеути, хемичари, инжињери, правници, архитекте. Приликом завршетка Филозофског факултета, углавном су постајале наставнице средњих школа, а место директора је било могуће добити тек од пре две године. Што се тиче запослења у високом школству постојала су само два доцента на простору целе државе, а достигле су још места асистента, лектора, затим чланова Просветног савета, изасланика на вишем течајном испиту, инспектора при Министарству просвете, али тамо и даље највиши положаји нису били доступни, као и универзитетска места. Поред овога, ту су била места за научне раднице, списатељице уџбеника, међу којима је било и познатих књижевница, публициста и критичара. Што се тиче жена лекара оне су могле заузимати места шефова одељења, примаријуса и секундарних лекара у болницама, али не још и места управника. Углавном су се бавиле женским и дечијим болестима, а постојао је и значајан број бактериолога и дентиста. Кад би завршиле Правни факултет, углавном су обављале административне службе, где су достигале места секретара и инспектора, али не и места начелника. Растао је број жена адвоката. Нису могле бити судије нити радити при дипломатској служби. Што се тиче девојака које заврше Технички факултет, углавном су радиле у државној или општинској служби, при чему су неке достигле положај шефа секције и шефа одељења. Мали број жена је уписивао Пољопривредни факултет, али се очекивало повећање броја будући да је Краљевина била агрикултурна земља.³⁰⁶

Секција Загреб је известила 22. јануара 1931. године да је у Загребу одржана скупштина 21. јануара и да је за председницу предложена професорка Олга Остећин. Расправљали су о правилнику за покрајинске управе, па је предложено да Београд буде секција као и Загреб, Љубљана, Нови Сад и други, а посебно да делегати свих секција бирају главну управу у Београду.³⁰⁷ У писму од фебруара месеца говоре о измени правила

³⁰⁶ „Подаци о активности универзитетски образованих жена у југославији“, *Женски покрет*, број 5-6, 1921, 3.

³⁰⁷ ИАБ, Ф.1024, УУОЖ, кутија 2, ин.бр.6/31

где кажу да треба изменити да седиште бановине буде и седиште секције и да Главна управа броји уместо десет, пет чланица.³⁰⁸

Прослава је уприличена 27. јануара 1931. године поводом светог Саве у Кросби Холу у Лондону на иницијативу Драге Илић. На прославу су били позвани сви главни чланови југословенске колоније, затим Управа Интернационалне федерације, као и велики број њених чланица и многи британски пријатељи Југославије. Господин Марковић, некадашњи кувар краља Петра Карађорђевића, који сад живи у Лондону, послао је као свој дар укусно спремљен колач од жита, који су сви гости са задовољством пробали, по старом српском обичају.³⁰⁹ У писму које Драга Илић пише Паулини Лебл 4. фебруара 1931. године види се да је она желела да пружи прилику да се иностранство што боље упозна са обичајима и како каже није жалила ни пара ни труда. Користи сваку прилику да говори о Југославији међу чланицама које ту станују. Забележила је и погрешна мишљења које је она успешно исправила. Радовала се што је Ксенија Анастасијевић изабрана за делегата Југословенске федерације при идућој конференцији у Америци, за коју је била уверена да ће их добро репрезентовати, иако је лично није познавала, али јесте њен труд и залагања.³¹⁰ Драга Илић је одржала предавање „О српским народним песмама“.³¹¹

Комитет за интернационалне везе основан је званично при Главној управи марта 1931. године. На тај начин одржавали су везе са свим националним удружењима, који су слали своје билтене и своје новине (САД, Велика Британија, Француска, Аустрија...), добијали су извештаје свих курсева и летњих школа, а велики део преписке водио се око стипендија. Једној од чланица, библиотекарки Милици Војиновић је припала част да студира у Лондону. Ради пропаганде у Кросби Холу, Комитет је послао Драги Илић фотографије земље које је тамо изложила и одржала предавање о Удружењу.³¹²

У ово време се и даље осећала у јавности атмосфера пуно отпора према раду жене у позивима. Ово је добило израза у гласовима који су се врло енергично преносили да ће ревизијом чиновничког закона онемогућити удате жене у државној служби. Женске

---

³⁰⁸ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 21/31

³⁰⁹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 10/31

³¹⁰ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 12/31

³¹¹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 50/31

³¹² ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 49/31

организације су успеле да својим отпором сузбију сваку негативну акцију у том смислу, али ови проблеми су искрсавали у неким срединама. У том циљу одржан је састанак свих женских организација у Женском клубу 28. марта 1931. године.³¹³ Сва присутна женска удружења изјавила су следеће: да је неопходно да жена буде запослена у гранама привредног и културног живота, јер су потребне најразличитије способности. Њен позив је неће одвојити од њене породице и дома, управо супротно тај позив је још више оспособљава за правилно вршење дужности мајке-васпитачице, развијају се њене интелектуалне способности, добија на јачини њен контакт са целокупним животом. Женин рад није конкуренција раду мушкарца, јер се упослење регулише према квалификацијама, а не према половима, те основу конкуренције представља већа или мања способност колико за мушкарца толико и за жену. Сва удружења су рекла да ће се борити против сваког покушаја да се елиминише жена као активни сарадник у целокупном привредном и културном раду народа.³¹⁴

Време доноси вест о одржавању треће редовне годишње скупштине 29. марта 1931. године у 16 часова са следећим дневним редом: 1) говор председнице, 2) извештај о годишњем раду, 3) извештај делегата са концила у Прагу, 4) промена правила, 5) избор управе, 6) прилози и питања.³¹⁵ На седници је речено да се и овога пута радило се на одржавању многобројних драгоцених веза, пре свега са централом у Лондону, а преко ње и са осталим националним удружењима, која су чланови Федерације. Тиме се доприносило представљању земље у иностранству. Велику важност представљало је и организовање секција и пододбора широм земље. Ове године одржано је 22 редовне седнице и једна ванредна. Управа Удружења усвојила је предлог да се чланице састају једном месечно, без обавезног дневног реда. Одржан је већи број јавних конференција.³¹⁶

Свечано у недељу 29. марта 1931. године у 11 часова у дворани Старог универзитета прослављена је четрдесетогодишњица од како су Лепосава Бошковић и Круна Аћимовић дипломирале као прве жене на Београдском универзитету.³¹⁷ У прослави су узели учешћа својим говорима-ректор Универзитета, изасланик министра просвете,

---

³¹³ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 40/31

³¹⁴ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 46/31

³¹⁵ „Годишња скупштина Удружења универзитетски образованих жена“, *Време*, 24. 3. 1931, 3.

³¹⁶ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 50/31

³¹⁷ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 51/31

представнице Женског савеза, Женског покрета, Удружења наставница средњих школа и УУОЖ, њихови бивши ђаци, пријатељи и поштоваоци.³¹⁸ Осетила се потреба донесу нова правила и структура Удружења реорганизује. У складу са тим је донет нови статут. Скупштина је претворена у конгрес свих земаљских секција Удружења, док су секције биле потупно равноправне, а Главна управа се као засебно тело одвојила од свих секција. Њен задатак је било одржавање веза између појединих секција и иностранства, као и заступање њихових интереса када су у питању државне власти. Иако је делокруг Главне управе и секција био различит, њихове активности су текле упоредо, допуњавајући се.³¹⁹

У овом периоду, крајем године, забележен је велики број жена које су по завршетку студија остајале без посла налазећи се у тешком положају.³²⁰ Стога је УУОЖ решило да оснује секцију, у циљу да факултетски образованим женама налази запослење према њиховој стручној спреми.³²¹

На предлог председнице британске федерације, одсека из Бирмингема, припремљена је изложба и продаја разноврсних предмета југословенске домаће индустрије. Продаја је организована у једном колеџу за девојке 29. октобра 1931. године и забележила је велики успех. Материјал за продају је набављен у Колу српских сестара.³²²

На скупштини од 30. децембра 1931. године одлучено да Главна управа издаје двомесечни, а по потреби и чешћи извештај о раду свих секција УУОЖ, као и активностима свих универзитетски образованих жена у земљи.

3.5. Комитет за балканске везе и конгрес Међународне организације у Единбургу - 1932. године

За време Божићног одмора 1932. године у Београду су боравиле чланица Удружења професорки из Загреба Ивана Роси, директорка Женске гимназије из Ниша Катарина Богдановић, лекарка Петровић из Љубљане и професорка из Аранађеловца Оливера

---

³¹⁸ „Јубилеј г-ђе Круне Аћимовић и г-ђе Лепосаве Бошковић“, *Правда*, 29. март 1931.

³¹⁹ М. Обрадовић, „УУОЖ У Југославији 1927-1941. године“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 256.

³²⁰ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 7

³²¹ „Налажење посла универзитетски образованих женама“, *Политика*, 31. 10. 1931, 5.

³²² „Један успех наших жена у Енглеској“, *Време*, 9. 11. 1931, 5.

Питовић-Косенко. Том приликом су дошле у контакт са Главном управом и разговарале о будућем раду Удружења. У Београд се вратила лекарка Јелица Петровић, једна од оснивача и прва потпредседница Удружења, која је провела три године у Паризу, бавећи се научним студијама. Удружење су посетиле чланице Интернационалне федерације Енглескиња госпођа Маклод, две Пољацине у групи пољских књижевница и новинарке госпођа Грохолска и госпођа Киевнарска, као и професорка из Будимпеште госпођа Арато. Све оне су усрдно дочекане од старне Удружења које се старало да им прибави сва потребна обавештења о питањима која су их интересовала. Успех чланица Удружења из прошле године био је запажен: Аница Савић-Ребац је именована за хонорарног професора Филозофског факултета у Скопљу, Зорица Симић за кустоса Народног музеја у Београду, Марија Илић-Агапов за шефа општинског музеја и библиотеке у Београду, Милица Богдановић за професорку на Вишој педагошкој школи у Загребу, Милена Атанацковић за експерта владе приликом заседања Интернационалног бироа рада у Женеви, Анка Гођевац за експерта у питању државанства удатих жена приликом Скупштине Лиге народа у Женеви од стране Комитета уједињених заседања Лиге народа.

Интернационална федерација је за 1932. годину расписала једну стипендију од 250 фунти за годину дана научног истраживања у области математичких наука, физике, хемије, геологије или биологије. Кандидаткиње нису смеле да имају више од 45 година, а било је потребно да су већ штампале оригиналне научне радове. Пријављивање је било могуће до 15. фебруара 1932. године. Шпанско удружење је нудило стипендију у износу од 4000 пезета за годину дана за продужење студија или за научно истраживање у области природних наука, историје, филозофије, књижевности или уметности у Шпанији. Кандидаткиње су морале познавати шпански језик и послати списак својих штампаних радова. Пријаве су биле могуће најкасније до 15. априла 1932. године.³²³

Да би било омогућено зближавање међу чланицама из разних земаља Интернационална федерација је заказала боравак у свом дому у Кросби холу у Лондону. Предвиђено је било путовање у три групе (17-31. март, 24. март-7. април, 1-15. април).³²⁴ Трошкови за смештај и храну износили су 10 фунти ако је постојала жеља за засебном собом, а ако су у соби биле две особе онда је то било 8 фунти. Програм је предвиђао

³²³ ИАБ, Ф. 1024, кутија 2, УУОЖ, ин. бр. 56/32

³²⁴ „Пут у Лондон универзитетски образованих жена“, *Политика*, 20. 2. 1932, 10.

посете разним знаменитостима и институцијама у Лондону. Путне трошкове су покривале саме учеснице путовања. Пријаве је требало послати најдаље до 29. фебруара 1932. године секретару Главне управе госпођи Замбони. Уследили су нови успеси жена, па је тако професорка Даринка Јаношевић именована за члана Главног просветног савета, Анка Гођевац је именована за доктора права на Београдском универзитету и она је тиме постала прва жена правник која је стекла докторску титулу на Правном факултету у Београду, што је био изузетан успех.

Било је предвиђено да се конгрес Интернационалне федерације УОЖ одржи у Единбургу, у периоду до 27. јула до 4. августа 1932. године. УУОЖ је имало право на два делегата у складу са својим бројем чланица, док су као гости, без права гласа, могле учествовати и друге чланица, неограниченог броја.

Председница Интернационалне федерације и професорка универзитета у Лондону, госпођа Калис је долазила у Београд 12. априла 1932. године где је остала три дана као гост УУОЖ.³²⁵

Четврта редовна годишња скупштина је 20. фебруара 1932. године стандардно одржана у просторијама Женског клуба чија је адреса била Престолонаследниког трг 38, а дневни ред је био следећи: реч председнице, извештај о годишњем раду, извештај благајника о стању благајне, извештај Надзорног одбора, предавање професорке Јулије Бошковић која је говорила о пацифизму и тежњи народа ка измирењу, а затим су уследили предлози и питања и управа је попуњена са неколико нових чланица.³²⁶ У својој уводној речи председница је говорила о томе „Зашто свака универзитетски образована жена треба да буде члан организације“. Напоменула је да је дужност је сваке жене да ступи у ово удружење како би помогла у извођењу идеала које је оно себи поставило. Један од највиших идеала је идеал правде, затим идеал пацифизма, као и уклањање свих духовних граница међу људима. Удружење је себи ставило и високи задатак да жени омогући рад на науци, што је требало да буде највиши циљ њеног стремљења. Председница је даље сматрала да жена као интелектуалка не сме остати затворена у својој професији, већ мора

---

³²⁵ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 56/33

³²⁶ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 9/32

учествовати у свим питањима од народног и међународног значаја.³²⁷ Говорила је како су приликом самог оснивања УУОЖ имали представу да ће све бити ружичасто, да ће жене са највишим образовањем имати развијену свест о потреби солидарног рада, о значају удруживања и похрлити ка њима, али њихова очекивања после четири године се нису испунила, иако је у земљи основано седам секција и пододбора, иако имају доста појединачних чланица из разних места, питали су се зашто од две и по хиљаде универзитетски образованих жена се само придружио десети део. Нису желели да се воде речима које им стално понављају да су те жене сувише запослене да би се придружиле Удружењу и да је такав случај и у осталим земљама и били су уверене да сви они који тврде да им помоћ овакве организације није потребна да ће доћи дан када ће Удружење својим ауторитетом и својим утицајем моћи да помогне, да ће се заузети код надлежних, да се испуни неки захтев или да се исправи нека неправда, а већ је таквих случајева било када су чланице закуцале на врата и у томе се нису покајале. Поред овог разлога, који би представљао пружање адекватне помоћи свим чланицама којим она затреба, следећи разлог би било упознавање и зближавање, јер је околина има велике користи од једне заједнички смишљене и спроведене акције. Једна од њихових водила је била правда, као највиши морални идеал. У складу са тим тежили су да женама буде омогућено да без било каквих препрека могу слободно да раде у науци, јер ће на тај начин створити војску која тежи истини. Једна од водила је била и рад на међународном измирењу, одстрањивању свих духовних и политичких граница. Пацифизам је постао велика идеја водила тадашњице, од оснивања Лиге народа. Због свега наведеног желеле су да им се приступи у што већем броју, јер су веровале да ће успех жена бити остварен, иако га оне можда неће дочекати, али за њих су како је тада навела председница акција и рад били најважнији, јер су се оне бориле за боље сутра, за успех жена.³²⁸

Главна управа изабрана на Првом земаљском конгресу Удружења 29. марта 1931. године у Београду, на самом почетку суочила се са деликатним задатаком који је предвиђао да јасно оцрта границе своје делатности и да ову издвоји од Београдске секције, која је од оснивања Удружења вршила многобројне послове, а сада јој је за дужност припала организација локалних послова, а остали су по новим Правилима пали у делокруг

---

³²⁷ „Скупштина универзитетски образованих жена“, *Политика*, 21. 2. 1932, 7.

³²⁸ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 10/32

рада Главне управе, која су потврђена од власти 8. маја 1931. године после чега су и штампана, пола латиницом, пола ћирилицом. Главна управа је одредила да у њен делокруг рада спада да интервенише по надлештвима ради заступања интереса својих чланица, да одржава везе са другим организацијама блиских циљева, као и да одржава везе са секцијама у земљи, даје им стимулусе за рад и да ради на оснивању нових секција, да одржава везе са иностранством ради испуњавања програма Интернационалне федерације. Што се тиче самих интервенција већ у мају 1931. године, Главна управа је тражила од Министарства просвете да се приликом постављања директора по женским гимназијама и учитељским школама именују само жене. То су исто тражили и септембра месеца, тражећи и да што већи број жена уђе у Просветни савет и буде постављен за чланове професорских испитних комисија. Ову представку су поднели заједно са Женским покретом. Главна управа је уложила и писмени протест поводом члана 5 у новом закону Министарства саобраћаја, којим се предвиђа да за особље овог министарства могу бити постављене само жене у нижим чиновничким категоријама. Обећано је да ће тај члан бити извесно измењен. Главна управа је водећи се мишљу да би чешћи контакт са чланицама из разних места омогућио живље напредовање Удружења, замолила Министарство саобраћаја да дају неколико бесплатних железничких карата како би чланице могле чешће путовати, па им је било обећано да ће добити бар једну такву карту. Такође Министарство саобраћаја је одобрило возњу у пола цене за све чланице које су долазиле на пленарну седницу 8. маја. Главна управа је одржавала тесне везе са организацијама чије је седиште у Београду, пре свега са Женским савезом, чије су везе биле веома пријатељске. И везе са Женским покретом такође су биле присне. Када су они поводом тешке економске ситуације, поднели свој меморандум Народном представништву и председнику владе и УУОЖ се сложило са тим, додајући само неколико својих тачака. У овој години дошло је до оснивања Секције у Љубљани, као и Пододбора у Великом Бечкереку, што је била заслуга вредних чланица новосадске секције. До тог времена Удружење бројало седам секција и пододбора: Београд-80 чланица, В. Бечкерек-25, Загреб-42, Љубљана-36, Нови Сад-39, Скопље-13, Шабац-23. Укупно 250 чланица за 1931. годину што је била свега 1/10 целокупног броја универзитетски образованих жена. У више махова је било покушаја да се оснује Секција у Сарајеву. У жељи да се одржава што приснији однос међу секцијама, Главна управа се старала да бар писмима долази у додир са њима. Будући да нису имали

материјалних средстава за издавање једног листа, одлучили су се да то буде билтен који ће излазити једанпут месечно и доносити из свих секција вести као и свим универзитетски образованим женама у Југославији, вести Централне и вести из осталих националних удружења. Билтен су уређивале саме чланице, а приход од једног динара је био коришћен за надокнаду трошкова. Изашло је до тада четири броја. Да би рад био још успешнији требало је радити пре свега на томе да се код универзитетски образованих жена пробуди интересовање за рад Удружења, у што већем броју градова оснивати секције и пододборе, пронаћи боље начине финансирања, јер су приходи били веома ниски, као и интензивно радити на зближавању и упознавању. Свака чланица кад год борави ван свог места требало је да сматра за своју дужност да дође у контакт са другим чланицама тога места, како у земљи тако и у иностранству, па у складу са тим организовати и заједничке излете и путовања. Постати духовни вођа студенткиња како би их припремили.³²⁹

Маја 1932. године одржана је у Београду Конференција за разоружање коју је приредила Комисија за мир Интернационалне алијансе жена за праву гласа. Председница Удружења је одређена да поздравља конференцију у име Федерације, а у свом стану приредила је пријем у част страних делегата. Чланице су узеле видно учешће. Од највећег значаја је био последњи дан конференције 20. маја који је био посвећен договору жена из балканских земаља у циљу балканског зближавања. Удружење је позвало бугарско, румунско и турско удружење да дођу у Београд предложивши једну сарадњу на зближавању народа. Одзив је био запажен. Убрзо потом је основан један Комитет за балканске везе и разговарало се са бугарским удружењем да дође до узајамне посете. За то је одређена Зорка Карацић која би требала да у наредном периоду отпутује у Софију.³³⁰

Београд је постао место у које су све више свраћале чланице из других држава, у жељи да добију информације, те се Удружење старало да даје што тачнија и потпунија обавештења о земљи. Долазиле су из САД-а, затим из Лондона госпођа Мак-Лај која је путовала по разним државама да би проучила колико се идеја Лиге народа пропагира по земљама, у чију част је приређена и чајанка. Долазиле су и пољске књижевнице и новинарке. Највише су биле ангажоване приликом доласка госпође Гиј, секретара Лиге за размену средњошколске омладине и делегата Интернационалне федерације која је

---

³²⁹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин .бр. 49/31

³³⁰ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 49/31

путовала по свим земљама Европе ради студирања средњошколске наставе за женску децу. Присутствовала је часовима у Другој и Трећој женској гимназији и добила је све законе, уредбе и програме који се односе на средње школе. Одржала је предавање „О мађарској жени“ које је изазвало живо интересовање. Одржани су ручкови, вечере као и чајанке у њену част. И чланице Удружења су такође боравиле у иностранству. Као пример је Стана Станојевић која је приликом свог боравка у Америци спроведена кроз све женске иниститације, а такав је случај био и са другим чланицама које су путовале у иностранство.

Од знатнијих локалних акција, услед све веће незапослености интелектуалних радница, Београдска секција је преузела задатак да се установи нека врста већ поменутог посредничког бироа који би тражио посао незапосленим чланицама, у чему су успели и за сада нашли посао неколико чланица. Поднета је представка Коларчевом универзитету који је ускоро требало да започне рад и изражена молба да се приликом одређивања дужности на Народном универзитету води рачуна и о чланицама и да оне успеју тамо да нађу запослење. Израђена библиографија штампаних радова предложених чланица је приложена тој представци. Помогле су Удружењу студенткиња којима је требала помоћ ради зидања Дома студенткиња, па су упутиле апел универзитетски образованим женама да пруже помоћ. У Београду је скупљено 2100 динара, а у Новом Саду 1006 динара, што им је предато. Будући да је обустављен рад на Народном универзитету, удружење није могло да приређује јавна предавања, већ само шире конференције са дискусијом за све чланице Удружења. Чланице су се одазивале позиву разних женских удружења да одрже своја предавања као што су Анка Гођевац, Зорка Каснар Карацић, Јулија Бошковић, Ксенија Анастасијевић, Љубица Марковић, Марија Стенсфилд Поповић, Милена Атанацковић, Паулина Лебл-Албала и многе друге чланице. Такође и чланице библиотекари Милица Војиновић, Љубица Марковић, Радмила Чолаковић и Људмила Михајловић допринеле су да се припреми изложба за време дана књиге од стране „Цвијете Зузорић“. Анка Гођевац је 9. маја 1932. године у 18 и 15 часова одржала предавање у сали Округног суда за округ Београдски „О основним начелима правним на којима почива јуриспруденција Сталног Суда Међународне Правде у Хагу“.³³¹

---

³³¹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин .бр. 28/32

Удружење је 18. маја 1932. године упутило писмо подршке Београдском женском друштву изражавајући жаљење што се већ годинама рад на уређивању *Домаћице* поверава само мушкарцима поред толико универзитетски образованих жена у нади да ће се то ускоро променити.³³²

УУОЖ 29. маја 1932. године жали што не може изаћи у сусрет молби прикупљање помоћи за поплављене, јер то не спада у делокруг њиховог рада, а што се тиче чланица они су дали своје прилоге по разним местима. Наводе да ако би се одазвали овој молби, не би се могли ослободити других сличних молби које би пристизале, јер су желеле да се држе својих циљева. Ту видимо јасну опредељеност и смернице које су имале за свој рад.

У периоду од 27. јула до 5. августа 1932. године одржан је у Единбургу највећи конгрес Интернационалне федерације од њеног оснивања 1919. године. Сакупило се укупно 575 жена из свих крајева света како би претресале питања интелектуалне сарадње, моралног разоружавања, економског и правног положаја жена. Представнице балканских удружења одржале су нарочиту седницу за дискусију о својим заједничким проблемима и могућностима сарадње. На конгресу је председавала бивша председница Федерације госпођа Калис која је топло поздравила југословенско Удружење и поменула свој пријатан боравак у Београду. Било је предвиђено да се наредни конгрес одржи у Немачкој 1936. године, а идућа седница концила у Мађарској 1933. или 1934. године. Представник југословенског удружења у Единбургу је била је Марија Стенсфилд-Поповић, лектор на Београдском универзитету. Реферат о свом боравку у Единбургу одржала је у Женском клубу 1. децембра 1932. године на седници Удружења.³³³

Што се тиче стварања нових секција и подбора, председница Паулина Лебл-Албала је отпутовала 12. септембра у Крагујевац ради организовања тамошњих факултетских жена. На скупу, председница је изложила дотадашњи рад Удружења, као и Федерације, иако је одзив био одличан забележивши присуство готово свих интелектуалки из Крагујевца која су изразиле жељу да постану сараднице Удружења и формирају секцију на чијем челу би се нашла Катарина Богдановић, директорка Женске гимназије, до овога на крају није дошло. Са истом намером председница је боравила и у Ужицу, где је на

---

³³² ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 31/32

³³³ „Предавање гђе Стенсфилд-Поповић“, *Политика*, 30. 11. 1932, 12.

скупу тамошњих интелектуалки одлучено да се формира пододбор 23. септембра, будући да се за чланство пријавило 17 чланица. На свом путу за Чехословачку јула месеца, председница Комисије за интернационалне везе бугарског УУОЖ, госпођа Киркова, у пратњи две универзитетске професорке из Софије, зауставила се у Београду где су им чланице приредиле срдачан дочек. Обишли су музеје, библиотеке и начинили излет на Авалу, а поподне им је приређен чај у дому секретара, госпође Замбони. Том приликом вођени су преговори о узајамном упознавању и зближавању.

Што се тиче остварених успеха, Даринка Јаношевић је именована за директора Прве женске гимназије у Београду, тиме је она постала прва жена којој је поверена дужност директора гимназије у Београду. У Осијеку је за директора гимназије постављена Спасенија Прица. Ружица Војић, председница Секције Шабац је изабрана за делегата Југословенске-чехословачке лиге за конгрес, који је у јулу одржан у Прагу. У септембру месецу су јавна предавања одржале следеће чланице: Јулија Хлапец-Ђорђевић „Суштина женског питања“ затим Олга Палић „Методe у лечењу трахома“. Архитекта Министарства грађевине, Јованка Бончић-Катеринић, пројектовала је планове за зграду Женске учитељске школе у Београду. Што се тиче неуспеха, услед потребе да се уштеди на државном буџету на крају школске године удаљене су из школе поред својих мушких колега и многе одличне наставнице средњих школа, које су или стављене у пензију или редуциране. Што се тиче захева да се измени члан 5, Министарство саобраћаја је одговорило да је то немогуће.

Стигла је понуда стипендије из Америкe у износу од 1500 долара за школску 1933/1934. годину, са којом се могло истраживати у било којој земљи сем своје, а могле су се кандидовати све чланице Федерације, које су већ штампале научне радове. Пријаве су биле могуће најкасније до 1. децембра.³³⁴

Председници Паулини Лебл-Албали 27. октобра 1932. године пристигао је позив на свечаност освећења темеља новог Дома студенткиња коју је приређивало Удружења студенткиња Београдског универзитета 30. октобра 1932. године у 11 часова пре подне.³³⁵

---

³³⁴ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 56/32

³³⁵ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 42/32

У циљу израде једне обимне студије о целокупној делатности југословенских жена, потребно је било пре свега израдити једну библиографију о томе шта су жене писале, преводиле и издавале, такође шта је писано о њима и њиховој активности. Обрађали су се Женском савезу око материјалне помоћи при сакупљању грађе, док је цело руковођење подухватом, одређивање материјала који има да се прегледа, контролисање, сређивање, класифицирање и израда каталога требало да врше чланице бесплатно, а рад је требало да траје неколико година. За Библиографску секцију удружења којој је намењено да води овај посао одређене су библиотекарке Универзитетске библиотеке Љубица Марковић и Милица Војиновић, као и Паулина Лебл-Албала, дипломирана правница Анка Гођевац и лекарка Олга Палић.³³⁶ Две библиотекарке су поднеле свој извештај где је речено да ће се грађа прикупљати у народним библиотекама, свим великим јавним и стручним библиотекама, по могућству и приватним. Рад је требало да буде и ван Београда, у Загребу, Љубљани и другим местима и подељен на секције. Један део посла је рађен што се тиче библиографија за године 1928. и 1929. када су прилоге израдиле Радмила Чолаковић, Ружица Стефановић, Љубица Марковић и Милица Војиновић.

Понуђено је од стране британског удружења југословенским женама лекарима, које су припаднице УУОЖ да иду на специјализацију у периоду од две године у Лондон, чија би стипендија износила 125 фунти стерлинга годишње.³³⁷

3.6. Свечано грчко вече и долазак Бугарки - 1933. године

Удружење се 9. јануара 1933. године обраћа Управи Коларчевог универзитета изражавајући жељу да ради на зближавању балканских народа, па у складу са тим је планирало да организује неколико вечери у јануару месецу или почетком фебруара, посвећених разним балканским народима, најпре грчком, а затим и бугарском и румунском. Предвиђен је био одабран књижевни и уметнички програм и читање радова Анке Гођевац, Десанке Максимовић и Ксеније Анастасијевић. Узевши ово у обзир, упутили су молбу Управа Коларчевог универзитета да им дозволи коришћење своје велике

---

³³⁶ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 45/32

³³⁷ „Стипендија за жену лекара“, *Политика*, 16. 7. 1932, 9.

дворане.³³⁸ Сачувана је признаница у којем је био одговор Коларчевог универзитета да ће ово бити испуњено, са тим да буде пријављено општинској и чиновничкој власти. Сачувано је и на шта је све одвојен новац за то вече, као што су биле корпе цвећа за говорнице, букети при дочеку и испраћају гошћи, оглас у *Политици*, телеграм у Атину, експрес писмо за Атину и Скопље, ауто до станице, почасне карте и исплата секцији Скопље за дочек. Оно што су добили је приход од продатих карата и прилог грчког конзула за пројекције. У каси је остало 2875 динара.

УУОЖ је 3. марта 1933. године позивало на свечано грчко вече које је било предвиђено да се одржи 10. марта 1933. године на Коларчевом универзитету, у циљу зближавања балканских народа. Почетак је био заказан за 18 и 15 часова, а улазне карте су биле 10, 5 и 3 динара.³³⁹

Иако су подвучене границе између послова Главне управе и Београдске секције, она никада није престала да се ограничава само на свој град, па су своју помоћ чланице ове секције нудиле и Главној управи за послове чије је извођење било потребно читавој заједници, иако нису располагале знатним материјалним средствима, давале су у границама својих могућности када је требало дочекати неку страну чланицу или послати делегата у иностранство, а Главна управа то није била у стању да поднесе. Борислава Марјановић, једна од најмлађих чланица је боравила као гост кустоса музеја Томе Карлајла у кући овог славног енглеског филозофа и сво своје време посвећивала студијама у британском музеју. Треба издвојити двосатни долазак госпође Екатарине Златоустове у Београд, познатог бугарског филолога и професора, као председнице бугарског УУОЖ од његовог оснивања 1924. године, која је путовала за Париз да тамо преузме катедру за бугарски језик у Високој школи за оријенталне језике, говорећи и показујући искрену жељу о будућој сарадњи два удружења.³⁴⁰ У складу са тим тамо је послата Зорка Карацић која је уз извесне сметње успела да заснује пријатељске везе и одржи предавања за која су се надала да ће подстаћи даљу сарадњу.³⁴¹ Као професор и педагог дошла је у везу са женама професорима гимназија у Бугарској и била умољена од њихове стране да женској

---

³³⁸ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 4/33

³³⁹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 28/33

³⁴⁰ „Бугарка г-ђа Златоустова у Београду“, *Политика*, 16. 11. 1932, 8.

³⁴¹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 22/33

омладини у Софији одржи једно предавање, па је она изабрала да говори о „Борби за југословенску идеју у нашој књижевности“.³⁴² Анка Гођевац је као делегат Балканске конференције у Букурешту знатно допринела да се искристалишу појмови о њиховој будућој делатности коју су планирале да спроведу у вези измирења балканских народа. Друга тачка њиховог програма која је предвиђала подстицање жена на научни рад такође им је стално била пред очима, па су у складу са тим како би подстакле младе студенткиње расписале темат са наградом од 1500 динара. Велики број жена заспслених као професорке био је погођен редукацијом крајем јуна 1932. године, па је Главна управа заједно са Женским покретом поднела представку са молбом да се редуциране жене врате у службу. На ово је одговорио министар просвете који је рекао да ће ово имати у виду. Ради што бољег вршења преузетих послова основане су три секције- Библиографска, Просветна и Балканска. На челу просветне секције налазила се Јулија Бошковић која је била ангажована на припремању изложбе Дечије књиге која се организовала на иницијативу Женског покрета, а којој су чланице УУОЖ понудиле помоћ. На челу Балканске секције налазила се Вера Кићевац која своју делатност развијала веома живо. Чиниле су је следеће чланице Анка Гођевац, Милена Славенски, Десанка Кнежевић, Зорка Караџић, Милена Атанацковић и Паулина Лебл Албала. На њен предлог Главна управа замолила је Југословенски женски савез да изабере Анку Гођевац као свог представника на Балканској конференцији, на шта је Савез пристао. Касније је дошло до организовања вечери за балканске чланице. Одржана су следећа предавања: Зорка Караџић о раду бугарског УУОЖ, Милица Поповић о интелектуалној сарадњи универзитетски образованих жена балканских земаља, Марија Стенсфилд-Поповић о конгресу Интернационале федерације УОЖ у Единбургу и Вилма Јанишева Рашковић о раду чехословачког УОЖ, док је 31. јануара одржано свечано вече у дворани Коларчевог универзитета на коме су говориле Ксенија Анастасијевић „Два портрета кинеских мудраца“, Анка Гођевац „Мисао балканског зближења“, Паулина Лебл Албала „Утисци из Енглеске“, Десанка Максимовић је читала своје песме. Вече је одлично прошло што се види по бројној посети елитне публике и по материјалном приходу. Чланице су се радо одазивале и позивима разних женских и хуманитарних удружења и у њиховом оквиру држале разна предавања. Југословенском женском савезу Удружење је било предан

---

³⁴² „Прва наша жена предавач путује вечерас у Бугарску“, *Политика*, 20. 10. 1932, 5.

сарадник и имало сталног делегата госпођу Минић која је била потпредседница. Али најтешња сарадња и пријатељски споразум је постигнут са Женским покретом са којим су иступали заједнички у више махова и којем су неизмерно биле захвалне за гостопримство за све седнице и приредбе. У току овог периода од скупштине одржане 20. фебруара 1932. године до скупштине 25. фебруара 1933. године било је 16 редовних управних седница и две шире на којима су претресана питања беспослице и сарадње са бугарским удружењем УОЖ.³⁴³

На иницијативу Балканске комисије, Главна управа је одлучила ради зближавања балканских народа да позове у Београд једну чланицу грчког удружења која би одржала једно предавање. Ради тога је из Атине дошла Марија Амариоту, члан Просветног савета при Министарству просвете. Поводом те прилике Удружење је приредило свечано вече у дворани Коларчевог универзитета 10. марта у 18 и 15 часова. Програм је био следећи: Марија Амариоту је причала „О Савременом васпитном систему у Грчкој“ на немачком језику, Нури Хацић, чланица београдске опере певала је грчке песме, Светислав Петровић, књижевник држао је предавање „На Акропољу“, госпођа Ризнић, члан Народног позоришта је читала песме, Густав Крклец је говорио о утисцима са пута по Грчкој, а на крају је приказан филм-снимци из Грчке.³⁴⁴ Тој академији су присуствовали и грчки и бугарски посланик, као и велики број угледних личности из престоничког света. Госпођа Амариоту је остала као гост шест дана у Београду у кући председнице, а за време њеног боравка чланице су се утркивале да је позову кући на разне приредбе, да јој покажу разне установе које су је интересовале, у првом реду школе. При повратку зауставила се у Скопљу где јој је тамошња секција приредила свечани дочек на челу са председницом секције Аницом Савић-Ребац. Одржана је пленарна седница УУОЖ 20. маја 1933. године у Новом Саду. Прво је поздравни говор уприличен од стране председнице. Секретарка Замбони прочитала је извешатај Главне управе, у коме се види да је одржавана веза са осталим секцијама у земљи и централом Федерације, као и да су слати представници Удружења за конгрес у Единбургу. Радиле је на упитницима који су добијали како од Међународне организације тако и од Лиге народа, Бироа рада и других. Штампан је

---

³⁴³ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 22/33

³⁴⁴ „Манифестација грчке културе на Коларчевом универзитету“, *Време*, 8. 3. 1933; „Грчко вече удружења универзитетски образованих жена“, *Политика*, 8. 3. 1933, 12.

информативни билтен који говори о раду Удружења. Главна управа је увек била спремна да делује где год се то указала потребним заједно са Женским покретом.³⁴⁵

Пристигле су стипендије за 1933. годину које су укључивале стипендију од 250 фунти за једну годину научног истраживања у области природних наука и математике, затим америчку стипендију у износу од 1500 долара за једну годину, стипендију Кросби хола од 100 фунти за једну годину за тамошњи боравак и шпанску у износу од 4000 пезета за једну годину за шпанске студије у Шпанији, али нажалост југословенске чланице нису добиле ниједну.³⁴⁶

Главна управа се старала да у Удружењу окупи што већи број универзитетски образованих жена у земљи, јер индивидуални чланови расути по целој земљи нису могли представљати праве сараднике, па се тежило да се оснује што више организованих група, што ће рећи секција и пододбора. У плану је било да даље развијање и организовање, али и сарадња између тих групација која је пре свега остваривана личним контактима између чланица које су путовале из једног у другу место, а и преписком и обавештењима преко билтена који су излазили од тада већ четири године. Главна управа је са задовољством истицала да су секције спремне на велику солидарност коју су показивале преко израда библиографија, сакупљања потписа за представку влади или приликом зборова који су са собом носили извесне циљеве. Најтежи посао за њих био је, како је Главна управа износила интервенције које су преузимале код Владе како би ублажиле или укинуле одређене одредбе предузимане са циљем да ограниче рад жена, њихово школовање и напредовање у државној служби. Главна управа је новембра 1933. године упутила представку Југословенском женском савезу где га је замолила да у име свих женских удружења предузме једну колективну акцију против свих немилих појава везаних за женско питање. Они су се овоме одазвали, па је уследио велики земаљски збор жена у Београду 10. фебруара 1934. године. Са централом је настављен обилат рад и њој се сваке године јуна или јула месеца слат годишњи извештаји о раду Удружења, ту су биле анкете о програму и трајању целокупног школовања, о дефиницији термина у вези са универзитетким студијама, о животу студенткиња, о положају жена у Југославији, о женама у професији, истакнутим женама, о женама лекарима, о антифеминистичкој

---

³⁴⁵ „Пленарна седница Удружења универзитетски образованих жена“, *Женски покрет*, број 6-7, 1933, 71.

³⁴⁶ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 54/33

реакцији и многим другим темама. Ове анкете су поред Федерације упућивали и друга национална удружења, Институт за интелектуалну сарадњу, Међународни биро за васпитање у Женеви, као и појединачне чланице Федерације тражећи разна обавештења.

На позив Удружења тачније Балканске секције при Главној управи, ради успостављања пријатељских веза са чланицама бугарског УОЖ и како би се што више упознали међусобно са културама народа, стигло је из Бугарске 21. децембра 1933. године шест бугарских интелектуалки-професорка гимназије Теодора Касабова, која је провела 27 година у софијској женској гимназији, а 8 година у америчком женском колеџу у Цариграду. Професорка и књижевница Свобода Чардафонова, која је уређивала књижевни часопис *Филигран* и радила на дечијем листу *Ластавица*, а у Прагу 1929. године била је делегат Лиге жена за мир и слободу. Секретарка Бугарског женског савеза и председница комисије Бугарско-југословенске лиге, Вера Плочева, која је била позната бугарска феминисткиња, студирала је филозофију у Немачкој и била једно време наставница у гимназији и учитељској школи, тада је сарађивала са разним часописима. Доктор социјалних и политичких наука Људмила Михаилова, која је већ била у Београду 1930. године на Интернационалној конференцији за разоружање коју је приредила Феминистичка алијанса, као и члан Бугарско-румунске лиге и Бугарско-југословенске лиге. Асистент за народну музику при Етнографском музеју у Софији Рајна Кацарова, учествовала је при издавању велике збирке бугарских народних песама које је објавило Министарство просвете, сарадница бугарских и страних музичких часописа, одржала је многобројне музичке конференције о народној музици како у Бугарској тако и иностранству. Аташе за штампу при посланству САД-а у Софији, Татјана Киркова, сарадник Пресбириа при Министарству иностраних послова у Софији.³⁴⁷ Све гошће су биле чланице бугарског УОЖ. На станици су их у 6 и 45 часова сачекале Вера Кићевац, Зорка Каснар-Караџић, Милена Атанацковић, Јелена Минић, Надежда Станојевић и Љубица Станојевић.³⁴⁸ Будући да су стигле ујутру тог дана, упутиле су се у разледање Београда, па су тако обишле стари и нови Универзитет, Коларчеву задужбину, Калемегдан, као и установе које су основале жене као што су Дом материнског удружења, Коло српских сестара и друге установе, а затим су отишле у домове Вере Кићевац и Јелене

³⁴⁷ „Бугарске интелектуалке долазе у Београд“, *Политика*, 19. 12. 1933, 8.

³⁴⁸ „Јуче су допутовале у Београд бугарске интелектуалке“, *Време*, 22. 12. 1933, 5.

Минић на ручак и ту се састале са свим чланицама УУОЖ.³⁴⁹ Тог истог дана одржано је у Београду свечано бугарско вече посвећено култури и уметности бугарских суседа забележивши велики успех са следећим програмом- Уводна реч коју је држала Вера Кићевац председница секције за Балканске везе, затим поздравни говор Теодоре Касабове, предавање професора Универзитета и представника Југословенске-бугарске лиге Миодрага Ибровца о српско-бугарском зближењу у прошлости, говор Зорке Каснар Карацић о сарадњи бугарских и југословенских универзитетски образованих жена, а затим су уследиле бугарске народне песме и читање бугарских песама. Овој академији присуствовала је многа елитна београдска публика међу којом је запажен већи број чланова дипломатског кора и Министарства спољних послова, затим већи број универзитетских професора, политичара, чланова Балканске конференције и Југословенско-бугарске лиге. Одржан је и банкет код Српског Краља на коме је присутне поздравила председница, а затим Људмила Михаилова из Софије и Десанка Костић-Лањи, секретар новосадске секције. Конференција је уследила дан након тога „О српско-бугарским духовним везама у прошлости“ коју је одржала професорка из Бугарске, госпођа Чардафонова. Она је изнела низ познатих имена из бугарске и српске историје књижевности. Истакла је веома значајан утицај Доситеја Обрадовића на бугарски народ, затим Вука Карацића, који је радио на српско-бугарском речнику и штампао једну збирку песама у коју је ушло и 15 бугарских народних песама. Тог истог дана одржана је седница Југословенско-бугарске лиге. Том приликом је донета одлука да се покрене један часопис, који би био штампан на југословенском и бугарском језику, излазио би тромесечно и био испуњаван чланцима који би допринели бољем упознавању српског и бугарског народа. Планирано је за 1. јануар 1934. године основање два редакциона комитета који би међусобно сарађивали. Такође, овом приликом је одлучено да се маја 1934. године одржи заједнички конгрес лига. Код Српског Краља је 23. децембра приређена обилато посећена чајанка. Тај дан су посетиле и институције у Београду.³⁵⁰ Како би се постигло узајамно зближавање два народа у најскоријој будућности 24. децембра израђен је програм рада на уприличеној заједничкој седници, која је одржана у стану Vere Кићевац. Било је предвиђено следеће-посета већег броја југословенских интелектуалки Бугарској,

---

³⁴⁹ „Бугарске жене у Београду“, *Политика*, 22. 12. 1933, 5.

³⁵⁰ „Говор г-ђе Чардафонове на чајанци у Женском клубу“, *Време*, 23. 12. 1933.

олакшавање научног рада универзитетски образованим женама у архивима и библиотекама Београда и Софије, публикавање научних радова који се односе на питања од интереса за оба народа, обрађивање једне исте научне теме од једне Бугарке и једне Југословенке, расписивање стипедније за једну Бугарку која би у Београду радила тему у вези оба народа или тему из југословенске књижевности, уметности, историје, фолклора или обичајног права, подупирање кореспонденције између ђака обе земље преко Подмлатка Црвеног крста, извођење екскурзије у суседну земљу, упућивање деце у феријалне колоније, расписивање награде за темат из културних веза обеју земаље. Бугарске гошће остале су у Београду пет дана видевши знаменитости Београда, топло примљене од стране југословенских чланица у њихове домове које су биле спремне да пруже одговарајуће гостопримство. Из Новог Сада су специјално за ову прилику дошле две чланице-Десанка Костић-Лањи и Зорка Дајић да би поздравиле бугарске гошће, а секција Сарајево је телефоном послала позив да дођу и тамо. Поред УУОЖ, гошћама су прередиле ручкове, вечере и чајанке и Југословенски женски савез, Лига жена за мир и слободу и Југословенско-бугарска лига и друге приватне личности. Гошће су позвале да посета буде враћена на пролеће.

Секретарка секције Загреб, госпођа Туркаљ-Шарић боравила је почетком децембра у Београду доневши том приликом поздраве и поруке своје секције, подневши усмени извештај о раду предвиђеног за ову сезону.

Секција Сарајево је формирана 23. новембра 1933. године у присуству 30 чланица, том приликом је изабрана управа на чијем челу се нашла председница Вида Чубриловић.

Лепосава Павловић је као кандидат Удружења добила на интернационалном конкурс у румунску стипендију, па је отпутовала почетком децембра у Букурешт, где је веома лепо дочекана од стране румунског удружења и смештена у дому Хришћанске заједнице младих жена. Радила је на теми „Веза између наше и румунске народне поезије“. Чланице румунског удружења су јој издејствовале приступ у библиотеку Румунске академије и у Државну архиву.

У току последњих месеци године одржане су јавне конференције чланица-Анка Гођевац „Из међународног права“, Аница Ђукић Шаулић - „Једна „нежност“ Доситејева“,

Вера Кићевац „Дух сазнања и дух материнства“, Ксенија Анастасијевић „Словенска филозофска мисија“, Лепосава Петковић „Улога ЈЖС и Конгрес Интернационалног женског савеза у Стокхолму“, Милена Атанацковић „Бригом за млађе, најбоље се одужујемо нашим старијима“, Марија Илић-Агапов „Знаменитости манастира Хопова“, Паулина Лебл Албала „Стогодишњица Алфреда Нобела“, госпођа Ракетић „Госпођа де Стал“.

Гиртон колеџ је расписао две стипендије: 1) стипендију од 300 фунти годишње за студије математике, физике, природних наука, хемије, ботанике, медицине, геологије, агрикултуре, 2) стипендију од 300 фунти годишње у току три године за студије свих научних грана сем математике и природних наука. Кандидати су морали поднети дисертацију или већ публиковано дело, које би могло осведочити његове научне способности. Исто тако, биле је потребно поднети препоруке или бар имена две личности које би могле потврдити способности кандидата. Подношење пријава је требало да буде до 1. фебруара 1934. године.³⁵¹ Удружење из Румуније понудило је стипендију универзитетски образованим женама које би желеле да у Букурешту проучавају румунску уметност, књижевност, византологију, фолклор, флору и фауну Црног мора. Кандидактиња је могла да буде потпуно издржавана у Румунији у периоду од 1. октобра до 1. јуна 1934. године. Била је у обавези да на крају свог боравка поднесе реферат о резултатима постигнутим у току рада. Морала је да познаје француски језик и евентуално румунски. Пријаве су биле могуће најкасније до 25. августа 1933. године.³⁵²

3.7. Свечано румунско вече, велики збор женских удружења и заседање у Будимпешти- 1934. године

Женски покрет је 2. јануара 1934. године након одржане седнице обавестио УУОЖ да код нове владе треба наставити са корацима који су предузимани и прошле године у заједништву са Југословенским женским савезом, у погледу побољшања положаја жена као што је постављање жена за директорке, против затварања учитељских школа за женску децу, затим код Министарства саобраћаја против одредбе којом се забрањује напредовање

---

³⁵¹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 2, ин. бр. 75/33

³⁵² „Стипендије за универзитетски образоване жене“, *Политика*, 27. јул 1933, 10.

у саобраћају женама са вишом спремом и највећа борба, а то је неправично израђена удредба о укидању додатка на скупоћу једном великом делу државног чиновништва од којих су највише страдале жене.³⁵³

Редовна седница УУОЖ секције Београд одржана је 1. фебруара 1934. године у Женском клубу у 18 часова. Присутне су биле госпође Албала, Минић, Крстић, Атанацковић, Ковачевић, Марковић, Бошковић, Даниловић, Рашковић, Стојановић и Р. Атанацковић. На самом почетку секретар је читао записник са прошле седнице и исти је био усвојен са малим изменама. Затим је председница поднела извештај о претходним стварима и као најважније истакла брошуру Љубице Марковић која је изашла из штампе и замолила чланице да свака узме бар десет комада и распрода по цени од три динара. Речено је да је Женски покрет позвао Удружење на своју скупштину која је требало да се одржи 3. фебруара у просторијама Женског клуба са почетком у 17 часова, па је замолила чланице да се одазову у што већем броју у знак куртоазije. Прешла је затим на трећу тачку дневног реда о исплати за рад на библиографији жена за годину 1933. Госпођа Марковић је тражила за тај рад 2000 динара, иако посао вреди много више, Удружење не може дати више од 1000 динара, после дужег размишљања пристала је на ту суму, а председница је изнела обећање да ће гледати како је икако могуће да се та сума повећа. Госпођа Минић је мислила да треба дати један динар по картону, а како је њих било 1300, то би износило 1300 динара што је прихваћено. Што се тиче боја, решено је да се користе две, бела и светло зелена, а затим је поведена дискусија да ли ће бити употребљена ћирилица или латиница, па је на крају решено да азбука буде ћирилицом, а сређивање онако како је писано. Четврта и последња тачка дневног реда је био разговор о припреми за скупштину која је била заказана за 24. фебруар 1934. године са следећим дневним редом: читање извештаја о раду Удружења, о раду Надзорног одбора, као и предвиђени говор на крају, па се поставило питање ко ће тај говор на крају одржати. Председница је изнела мишљење да би Даринка Стојановић могла одржати предавање о теми „Признање која је наша жена дала народној поезији“, а слично о томе говорила је и на прослави Светог Саве. Председница је напоменула да је ово сад изборна скупштина и да би био ред после шест година изабрати нове чланице Управе изневши да је она Удружење заволела, да се за њега свесрдно залагала и да би желела да Управа допадне у добре руке.

---

³⁵³ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 3, ин. бр. 1/35

Годишња скупштина секције Београд је одржана 24. фебруара 1934. године. Прво је на дневни ред дошао извештај о раду током протекле године. Мис Саигр је дочекана из Лондона у Београду, као и госпођа Дриш из Немачке, новинарка и жена славног немачког биолога, која је држала предавање „О развоју васпитања женске младежи у Немачкој“ на чајанци у Женском клубу. Удружење је издало студију Љубице Марковић, библиотекарке Универзитетске библиотеке „Почеци феминизма у Србији и Војводини“. Донирано је 1500 динара за израду библиографије женских радова за 1933. годину, продаване су књиге које су издале госпођа Камила Луцерне из секције Загреб и госпођа Хрваћанин, некадашња председница новосадске секције. Основали су Педагошку комисију под управом Јулије Бошковић. Ова секција је била у контакту са Интернационалним бироом за васпитање у Женеви, па је Радмила Јовановић замољена да изради одговор на једну врло сложenu анкету овог Бироа о дечијим и омладинским часописима, те су сакупили листове и послали их у Женеву. Оствариле су удела на Балканској конференцији и Милена Атанацковић, Милена Славенски и Милица Крстић су биле чланице средишње управе при овој конференцији, Анка Гођевац је била представник свих женских друштава у том одбору, а Паулина Лебл-Албала и Милена Славенски су биле чланови Балканске комисије за интелектуалну сарадњу. Сарадња је остварена са Југословенском-бугарском лигом, Женским покретом, Женским савезом и другим организацијама. Схватајући тежак неповољни положај у ком се налазе незапослене раднице, донирали су суму од 200 динара. Чланице су добијале позиве од стране Кола српских сестара, као и од многих других удружења да предају на Коларчевом универзитету. Секција Београд је помогала Главној управи у приређивању грчке и бугарске вечери. Изразиле су захвалност *Политици*, *Времену* и *Правди* који су повремено писали о Удружењу и у свакој прилици излазили у сусрет штампајући бесплатно све што је било неопходно. Одржано је 16 седница у периоду од 25. фебруара 1933. до 24. фебруара 1934. године. После свега овога, што је подразумевало изношење годишњег рада, прочитан је извештај о стању благајне, извештај Надзорног одбора, предавања Даринке Стојановић, изнесени су предлози и питања, а све је окончано избором Управе, која је проширена са четири нове чланице.

Јануара и фебруара месеца одвијала се кореспонденција о дечијим листовима послатим за Женеву Међународном бироу за васпитање који је поред сталне изложбе класичних књига за децу из свих крајева света, отворио изложбу најбољих савремених

дечјих и омладинских часописа - *Венац, Гласник Подмлатка Црвеног крста, Зорица, Весели четворак, Југословенче, Бачки рад и Дечји лист*.³⁵⁴

УУОЖ је у четвртак 8. марта 1934. године приређивало свечано румунско вече у дворани Коларчеве задужбине, па је у складу са тим 6. марта молило управника да дозволи члановима оркестра Народног позоришта да узму учешће на овом догађају и да их ослободи плаћања било какве таксе, пошто уметници суделују потпуно бесплатно, подразумевајући чланове оркестра.³⁵⁵ Румунске интелектуалке су посетиле Београд, што је у великој мери доприносило ближој сарадњи, за шта се УУОЖ залагало и то кад су у питању сви балкански народи. Три интелектуалке су 8. марта³⁵⁶ пристигле у Београд. То су биле Атена Николау, која је била новинарка и председница румунске комисије за интернационалне везе са УУОЖ, затим госпођа Раринцеску, професорка из Букурешта и госпођа Скриоштеану, лекарка. Исте те вечери приређено је у дворани Коларчевог Универзитета свечано румунско вече које је пратило следећи програм: поздравна реч председнице, поздравна реч госпође Николау, белешке о Румунији, предавање Анке Гођевац, гудачки квартет у четири става, који су изводили чланови квартета Слатин, румунске народне игре, које су извеле ученице ритмичке школе Маге Магазиновић, „Миорица“, румунска народна песма, коју је интерпретирала госпођа Раринцеску и пуштен је филм из Румуније. Одзив за ово вече је био на завидном нивоу, а дошла је и изасланица краљице, доприневши прилогом од 1000 динара. Следећег дана, у дворани клуба Пријатеља Француске, гошће су одржале два веома занимљива предавања: госпођа Николау о положају румунске жене, а госпођа Раринцеску о савременој румунској лирској поезији. Те вечери одржан је банкет код Српске Краљице за гошће и чланице Удружења. Њихов тродневни боравак је уприличен и посетом разних институција, музеја, а биле су и на Авали, на гробу Незнаног Јунака. И сама краљица родом из Румуније примала их је у аудијенцију. Вратиле су се у Букурешт у пријатном расположењу носећи са собом драге успомене југословенско-румунског зближавања. Румунско УУОЖ је доделило пре ове посете своју интернационалну стипендију Југословенки, чиме им је указало своју велику пажњу. У Букурешту је боравила од децембра 1933. године већ поменута Југословенка

---

³⁵⁴ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 3, ин. бр. 21/34

³⁵⁵ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 3, ин. бр. 26/34

³⁵⁶ „Интелектуалке из Румуније у Београду“, *Политика*, 3. 3. 1934.

Лепосава Павловић радећи на својој докторској тези „Веза између румунске и југословенске народе поезије“. УУОЖ је упутило 23. марта захвалницу Теофилу Ђуровићу, шефу Централног пресбириа што је уступио три бесплатне железничке карте и тиме омогућио долазак румунских интелектуалки у Београд, а 21. марта је упућена захвалност Божи Пурићу, помоћнику Министарства иностраних послова што је одобрена помоћ од 2000 динара. Захвалницу од 22. марта упућује Маги Магазиновић што су њене ученице допринеле лепом успеху румунске вечери. Захвалнице су упућене још неколико личности.³⁵⁷

Управа Београдског женског друштва је ставила у дужност школском одбору да упути један апел свим женским друштвима и подружинама, као и директорима свих женских гимназија, управитељима женских учитељских школа и стручних занатских школа, да узму учешћа у подизању једног споменика захвалности и да својим минималним прилогом помогну да се ода признање Катарини Миловук. Том приликом је уприличен позив за конференцију 26. марта у 17 часова у секретаријату Београдског женског друштва ради договора какав споменик треба подићи овој великој просветној радници, одличној васпитачици и организаторки, која је својим културним радом задужила читав низ генерација жена и женски нараштај.³⁵⁸

Априла месеца Београд је посетила југословенска књижевница Јулка Хлапец Ђорђевић, која живи у Прагу, одржавши предавања: „Индивидуална психологија спорова и феминизам“. Преко лета боравила је турска гошћа, др Фатима Решид Ариф, у жељи да тамо оснује сличну организацију. Приликом заседања интерпарламентарне уније у Београду, британска гошћа Мис Алин Јорд, чланица британског парламента, одржала је у енглеском клубу предавање „О раду жена у парламенту.“ Позната јавна радница на пољу феминистичких студија, украјинска књижевница, уредница листа *La femme slave* у Прагу, Марија Омељеченко, боравила је више недеља у Југославији ради проучавања прилика и на позив Удружења одржала је у септембру предавање „О најновијем женском роману“.

Осим доласка страних колегинца, у Београд су долазиле и чланице секција широм Југославије. Тако је 10. фебруара у Београду на скупу коме су присуствовале жене из

---

³⁵⁷ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 3, ин. бр. 26/34

³⁵⁸ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 3, ин. бр. 29/34

разних крајева земље, међу којима су се нашле и председница секције Загреб, госпођа Остерман, председница секције Сарајево, госпођа Чубриловић и из секције Скопље госпођа Ивановић, а посету Београду уприличила и председница секције Скопље, госпођа Савић-Ребац и из секције Нови Сад, госпођа Костић-Бањи и госпођа Пашчан. Све ове гошће су у сарадњи са чланицама Главне управе претресале актуелна питања Удружења.

Председница Педагошке комисије Удружења, Јулија Бошковић, боравила је пролетос у Сарајеву, где је у тамошњој секцији Удружења одржала седницу о педагошким питањима и њено излагање изазвало је велику заинтересованост и узело за последицу израде програма будућег рада на просвећивању. Госпођа Рашковић је путовала у Мађарску, Чешку и Немачку и свуда је лепо примљена, док је госпођа Палић у Будимпешти одржала предавање „О раду југословенских жена“. Чланица Милена Атанацковић, секретар Министарства социјалне политике послата је јуна 1934. године као експерт југословенске владе на конференцију Интернационалног Бироа Рада у Женеви. То је био предлог министра социјалне политике и такође утицај је имала и интервенција Удружења у Министарству спољних послова. Председница Паулина Лебл-Албала запажа у писму да ће на тај начин имати одличног браниоца у свим женским питањима. Такође учествовала је и у раду Балканске конференције одржане у Солуну октобра 1933. године.

Одржане су јавене конференције чланица: Анка Гођевац „Међународно правосуђе данашњице“, Аница Савић-Ребац „О грчкој трагедији“, Даринка Стојановић „Vox populi, vox dei“, Ксенија Анастасијевић „Из историје грчке филозофије“ - циклус предавања, Милица Крстић „Утисци са пута по Америци“, Милица Лазаревић „Жена у нашој народној поезији“, Олга Палић „О слепилу“, Паулина Лебл-Албала „О раду Интернационалне Федерације УОЖ“, Зорка Караџић „Осећање природе и његов израз у нашем песништву“.

Додељени су светосавски темати следећим студенткињама: на правима-Вери Радонић и Милени Јанковић, на филозофији-Наталији Смерчинскаја, Даница Мићин, Загорки Жујовић и Мирјани Ђоровић, на техници-Љубици Гавриловић, на медицини-Смиљки Ракин и Ратислави Петровић.

Обављено је неколико интервенција Удружења. Константно су стизале вести секција Главној управи о томе како се у све већој мери омета шкловање жена, као и умно

напредовање у државној служби, тако да је Главна управа поднела поменућу представку Југословенском женском савезу са молбом да предузме колективну акцију у име свих женских удружења, која би била протест свих југословенских жена против немилих појава. Одазвали су се молби и затим је 10. фебруара у Београду дошло до одржавања великог земаљског збора југословенских удружења. У говорници су се истакле многе чланице Удружења које су браниле женино право на рад и једнакост у државној и самоуправној служби. Међу њима су се истакле Паулина Лебл Албала, председница целокупног Удружења, госпођа Остерман, председница Секције Загреб, госпођа Чубриловић, председница Секције Сарајево, госпођа Ивановић из Скопља и многе друге. После изјаве министра финансија који је рекао да се мора приступити редукацији жена у државној служби, Главна управа поднела је крајем фебруара, после годишње скупштине Секције Београд од 24. фебруара, једну представку председнику владе, председнику парламента и председнику Сената. Тражено је да им се не ускрати и то једино право које су стекле својим квалификацијама и својом службом. Ускоро затим су се придружиле акцији Женског покрета, прикупљањем потписа међу универзитетски образованим женама за нову адресу која је поднета влади у знак протеста против редукације жена из државне службе. Скоро све секције су поводом овога одржале добро организоване зборове на којима су се изјасниле против редукације. Најпре је Секција Загреб одржала 1. марта шири састанак на коме је реферисала председница Остерман о садашњем стању интелектуалне женске раднице. Одлично посећен збор је одржала Секција Шабац 14. марта на коме је говорила председница Ружица Бојић, као и чланице Јелица Бресијанац, Бранка Васиљевић, Божица Јовановић и учитељица Лепосава Крстић. Заједничку седницу са Женском покретом је одржала Секција Љубљана. Све секције, осим Новог Сада скупљале су потписе за адресу, који су предати влади. Међутим иако се није приступило редукацији жена, априла 1934, удатим женама као и девојкама који станују са својим родитељима и државним чиновницама смањена је у знатној мери њихова принадлежност. Тај нови удар који је погодио жене, проузроковао је жалбу Удружења на највише место. Због Уредбе којом је одузет додатак на скупшћу удатим женама, државним чиновницама, као и девојкама које станују са својим родитељима, која је изазвала велику забринутост и негодовање код жена, одлучено је да се 19. априла одржи скуп поводом овога, као шири седница за све чланце Удружења која је одржана у Београду. После живе дискусије,

одлучено је да се упути представка краљу која би изложила гледиште Удружења на целокупну ситуацију. Састављен је одбор од четири чланице који је требало да напише ту представку која је упућена маја месеца заједно са Женским савезом и Женским покретом-Милена Атанацковић, Паулина Лебл-Албала, Анка Гођевац и Зорка Караџић. Маја месеца, Главна управа је заједно са Југословенским женским савезом и Женским покретом поново интервенисала у Министарству саобраћаја како би изменили члан 5, Закона о државном саобраћајном особљу, којим је универзитетски образованим женама онемогућено да убудуће буду примане у службу овог Министарства. Пошто је измена морала да прође кроз парламент, ствар се није могла тако брзо разрешити. Пред почетак нове школске године интервенисали у Министарству просвете да се и женама допусти могућност да могу бити директори гимназија и женских учитељских школа.

Даница Пинтеровић, професор у Осиеку, постала је доктор филозофије на Филозофском факултету Београдског универзитета одбранивши своју докторску тезу: „Теодора, византијска царица“. Такође доктор филозофије постала је и Загорка Мићић, бивша управна чланица секције Београд. Забележене су и публикације чланица УУОЖ. Тако су професорке Љубица и Даница Јанковић, објавиле књигу „Народне игре“, док је лекарка Вилма Јанишева Рашковић издала књигу „Биологија жене и њен социјални значај“. Обе књиге су биле препоручене од стране УУОЖ и могле се набавити преко секретара. Секција је почела са прикупљањем књига свих југословенских женских писаца за своју библиотеку и стога апеловала да јој све жене списатељице пошаљу своје публикације како би их што више сакупили и у што краћем року. Југословенски женски савез доделио је помоћ од 10000 динара за израду целокупне библиографије југословенских жена. Овај рад је поверен Секцијама Београд, Нови Сад, Љубљана и Загреб. Како би се балкански народи међусобно што боље упознали, прикупљао се материјал за израду једне антологије приповедака балканских народа за издавање наредне сезоне. Радијско вече Удружења приређено крајем јуна од стране чланица секције Београд, доживело је значајан успех. Програм је био следећи: 1) Зорка Каснар-Караџић „Стручни рад наших жена" 2) Десанка Максимовић је читала своје песме, 3) Моцартов концерт на виолини и клавиру су изводиле Милка Ђаја и Мери Жежељ, 4) „Женидба Селимира Јанковића“ приповетка Руже Мићић-Јојић, 5) Јованка Хрваћанин је читала своје песме, 6) Оперске арије је певала Катарина Јовановић. Августа месеца у Паризу одржана је

скупштина светске Лиге жена против рата и фашизма. Секција Љубљана која је придружена овој Лиги, послала је своју чланицу госпођу Вилфанову.

Деветнаеста седница савета Међународне организације универзитетски образованих жена, која је требала бити одржана марту, одложена је за период од 30. августа до 5. септембра 1934. године у Будимпешти. Сва национална удружења су требала да пошаљу своје годишње извештаје до првог јула. Такође било је предвиђено да се да и кратак усмени извештај ограничен на пет минута и 600 речи. Одлучено је да све чланице Међународне организације које нису платиле чланирину у протекле три године или више, искључују из Организације, у складу са тим неће им више бити дозвољено да шаљу своје делегате на седнице и да предлажу своје чланице за интернационалну стипендију. Највећа дискусија је покренута управо око питања које је УУОЖ предложило још на зиму да буде укључено у дневни ред - „Каквим начином ваља сузбијати све већу реакцију против рада жене уопште, а особито против рада жене у интелектуалним професијама?“ У складу са тим донета је резолуција: „Имајући у виду вредност рада који врше жене у области научног истраживања, у вршењу слободних професија, у административним позивима, социјалној делатности и, уопште, у јавном животу; Имајући у виду да хонорисана делатност рада чини сада саставни део савремене економске организације, и да сваки покушај враћања ка некадашњем друштвеном поретку не би донео решење садашње економске кризе; Имајући у виду да беспослица не потиче из сувишног рада, него, нарочито, из економских компликација, којима би се нашао лек не у ограничавању индивидуалне делатности, него у међународној сарадњи, која би једина могла донети решење овог проблема - Интернационална федерација УОЖ протестује против тенденције која се све више испољава у већини земаља, да са новим одредбама затворе за жене, било из разлога пола или брака, они позиви за које су оне способне. Она сматра да би овакве одредбе нанеле штете породици, која је камен темељац друштву. Она је чврсто уверена да је једино допуштајући женама и бодрећи их да узму свој удео у делатности и у одговорности интелектуалном животу њених земаља, да ће се једино на тај начин цивилизација и благостање будућих нараштаја развијати на чврстој основи интелигенције и узајамног разумевања.“ Реферат о целокупном раду УУОЖ поднела је председница, која је *ex officio* била члан концила. Извештај је запажен и поздрављен. Од значаја су били

састанци које су одржали делегати из балканских и словенских земаља. Идући Конгрес је заказан за 1936. годину у Варшави.

На почетку заседања председница је свим присутним чланицама Међународне организације пожелела добродошлицу, затим је направљена прозивка да се утврди које све земље су приступиле концилу и које су седнице отворене, а које затворене. Што се тиче организације УУОЖ Југославије поред своје запажене улоге на окупљању, прослеђене су и информације које је Међународна организација добила од секретарке Марије Стенсфилд-Поповић од 9. фебруара 1934. године: „Након борбе које су повеле запослене жене у Краљевини Југославији, положај је био знатно повољнији и у теорији они имају исте услове као мушкарци, не постоји разлика у њиховом именовању, изузев тога што жене скоро никад нису запослене на већим административним функцијама. У последњих једну или две године, жене имају све веће потешкоће да дођу до запослења. Одлука која их је тешко погодила лежала је у томе да све удате учитељице морају поднети оставку или остати без пензије. Све је видљивије преферирање мушкараца од жена у запослењу. Законске одредбе које важе за запослење жена у државној служби, нису исте за оне слободне професије. Оне су много мање плаћене него мушкарци, принуђене да се боре за своје запослење. УУОЖ је увек спремно да реагује на ове мере уперене против жена, али не успева да изађе приликом сваког случаја, на крај са одредбама.“

Британска организација је нудила стипендију за 1935-1936. годину у износу од 100 фунти, намењену истраживању или другом постдипломском раду у науци или уметности, у Лондону, отворену за све припаднике Међународне организације. Била је намењена само за Кросби хол. То је значило да изабрана кандидаткиња мора да станује у дому Федерације у Лондону и да за комплетан пансион за девет месеци доплати још 25 фунти. Рок за пријаву је био 15. јануар 1935. године. Такође, понуда је стигла и из Шпаније у износу од 4000 пезета за студирање из области шпанске историје, филозофије, књижевности и уметности у Шпанији у којој би добитница провела годину дана. За ову стипендију су могле конкурисати све чланице које знају да се служе шпанским језиком и да читају литературу на истом. У пријави је требало нагласити досадашње штампане радове и са прописом своје дипломе, послати секретару Удружења најкасније до 5. маја, препоручено је чланицама да поднесу ако је то могуће и препоруке од стране Управе своје

секције. Међународне организације је нудила стипендију у области језика (класичних и модерних) и књижевности, права, економије, историје, археологије, филозофије и теологије, у износу од 250 фунти. Подразумевало се чланство у Међународној организацији. Кандидаткиње нису смеле имати више од 45 година и морале су имати објављен рад из области коју истражују, по могућству да пошаљу три копије свог рада. Остало је непромењено да свако национално удружење може на конкурс послати највише три своја кандидата са којим ће спровести интервју и гарантовати за њега као особу која је заслужна да дату стипендију из конкурса добије. Понуда је стигла и из Америке у износу од 1500 долара за све чланове Међународне организације. Кандидаткиње су морале имати више објављених радова. Рок за пријаву је био 15. јануар 1935. године, док би се стипендија почела издавати од 1. августа 1935. године. Гиртон колеџ у Кембриџу је давао понуду за 1935-1938. годину у вредности од 300 фунти за научне радове из области математике, физике, хемије, геологије, медицине, пољопривреде, технике, ботанике. Важило је за девојке које имају штампане научне радове, као и докторску титулу. Свака кандидаткиња је требало да образложи правац својих истраживања и поднесе своју дисертацију или објављени рад. Гиртон колеџ је такође нудио за период 1935-1938. године и стипендију из било које области изузимајући математику и друге природне науке, у износу од 250 фунти. Штампани радови су се такође и за ову понуду морали доставити. Рок пријаве је био до 1. јануара 1935. године.

Међу националним удружењима који су одговорили на постављен упитник Међународне организације, говорећи да у њиховим земљама није присутан антифеминизам и стога није потребна акција целокупне њихове представнице су биле Финска, Француска, Исланд, Ирска, Луксембург, Нови Зеланд и Палестина. У Јужној Африци, где такође није забележена владавина антифеминизма, донета је уредба Универзитета Кејптаун по којој је неопходно да удате жене, запослене на Универзитету, окончају своје бракове. Међутим, ова уредба је повучена као резултат напора Кејптаун огранка Јужноафричке асоцијације. Италијанска федерација извештава да нема прецизних информација које су доступне, али да су жене интелектуалке сигурно у много већој мери погођене кризом, него што је случај са њиховим мушким колегама. Чехословачко удружење је много више окупирано борбом за одбраном интереса жена, посебно удатих жена, чија је позиција од стране државних или јавних служби озбиљно нападнута. И

Румунија извештава да се положај жена интелектуалики није још увек променио. Био је покушај да се забране жене доктори, али удруженом акцијом Асоцијације универзитетски образованих жена и Удружења медицинских жена успешно се завршило отклањањем могућности ове реакционарне мере.

Услед смрти краља Александра Карађорђевића, одржана је комеморативна седница у спомен на погинулог владара 11. октобра 1934. године, упућујући краљици Марији Карађорђевић телеграм, изражавајући дубоку тугу услед недокнадивог губитка: „У неизмерном болу због губитка свог великог Краља, УУОЖ моли Њено Величанство да прими уверење топлог и дубоког саучешћа. Наш мили Краљ, иницијатор и мудар заштитник сваког културног подухвата, служиће нам свагда у нашој делатности као узор и подстрекач.“ Удружење се одазвало позиву Југословенског женског савеза да са свим осталим друштвима које оно окупља положи сребрни венац на одар краља и да на једном од тих листова венца буде и име Удружења. Председница се уписала у дворске име саучешћа у име Удружења и учествовала је у погребној поворци заједно са осталим представницама женских удружења у Југославији. На седници 23. октобра Главна управа је свим секцијама препоручила следеће: 1) да све секције у земљи, са свим својим чланицама, одрже свечану седницу у помен краља, 2) да све препоруче универзитетским женама да не клону духом у овим тешким данима, већ да удвострученим напорима крену на посао, свака на своје место, а опет уједињене, чинећи добро за напредак Југославије. „Наш неумрли Краљ био је оличење и симбол свих најузвишенијих стремљења најплементијих, најмудријих и најчеститијих духова нашег народа. Ми који смо до сада са радошћу и одобравањем пратиле Његов рад, трудећи се да Му послужимо и помогнемо колико је то било у нашој скромној моћи, морамо сада да наставимо Његово велико дело. У овим часовима непроболне туге струје до нас и прожимају нам душу песникове речи, инспирисане светим гробом великана: Где је стадох-ти ћеш поћи! Што не могах-ти ћеш моћи!...Те убедљиве речи утичу сугестивно на нас, и ми, југословенске интелектуалке, желимо ватрено да испунимо завет што нам је дао наш Велики Краљ. Ми смо као интелектуалке дужне да прихватимо и наставимо специјално онај део Његовог рада, који тежи ка јачању државног јединства, ка културном подизању народном и ширењу мирољубља међу народима. У томе нек нам је Он свагда Учитељ и Вођ. Ми хоћемо свом душом својом да се, као просвећене грађанке, покажемо достојне свог узвишеног владара.

Али, данас увиђамо да није довољно да радимо онолико и онако колико и како смо радиле док је Он био наш владар и вођ. Његово одсуство међу нама страховито се и ненакнадиво осећа, и нама је јасно да савлађујући свој неизмеран бол морамо радити више, боље и интензивније него пре, да бисмо показале своју приврженост и оданост Његовој Мисли, која неће погинути док нас траје. Како ваља неуморно радити-то нам је показао Он, највећи трудбеник наш, кога је зора затицала нагнутог над досјеа државних послова. За рад у народу нека нам је стално пред очима пример који нам даје Он, највећи тваралац и Неимар наш. За наш рад на култури нека нам даје путоказ Он, који је увек био иницијатор и мудар заштитиник свих културних прегнућа. За наш рад на ширењу мира међу народима нека нам узор буде Он, који је погинуо за идеју мира као ратник на пољу части. Испунимо Његов завет!“ рекла је Паулина Лебл-Албала.

Поводом смрти краља скоро све секције су одржале комеморативне седнице, не чекајући позив Главне управе. Тако је и Секција Београд одржала седницу заједно са Главном управом. Јулија Бошковић саставила је предавање „Карађорђевићи и стварање Југославије“. Што се тиче Секције Сарајево одржана је седница 11. октобра и том приликом је председница Вида Чубриловић говорила о заслугама и раду краља да би потом било одлучено да председница присуствује погребу, што се и догодило као и то да је упућен телеграм краљици. Секција Скопље је 10. октобра одржала комеморативну седницу желећи да ода признање краљу на којој је говорила председница Аница Савић-Ребац и секретар Наташа Рустембеговић, која је говорила о краљу Александру и словенству. Говор председнице је штампан у *Вардару* од 27. октобра. Почетком новембра комеморативну седницу одржала је и Секција Загреб под председништвом Олге Остерман. Што се тиче Секције Нови Сад, управне чланице Десанка Костић-Лањи и Александра Сердјукова одржале су преко радија предавања у спомен краља. Госпођа Лањи говорила је о личности краља Александра, док је госпођа Сердјукова обрадила тему Култ хероја.

Конгрес Удружења које је требало да се одржи маја 1934. године у Загребу одложен је у маја 1935. године и речено је ако се не пријави довољан број кандидата да ће опет бити одложен, што не би било добро за рад УУОЖ. Управо због тога су молили чланице свих секција да се пријаве у што већем броју, како би Конгрес био успешно одржан. Позивали су и чланице да преко своје секције пријаве своје реферате или предавања о актуелним

питањима за које сматрају да би ваљало продискутовати на Конгресу. Секција Нови Сад дала је идеју да се расправља о следећим питањима: 1) о женском праву гласа, 2) раду Удружења у унутрашњости и везе секција међусобно, 3) покретању неке врсте Гласника уместо досадашњих билтена, у којима би све чланице могле сарађивати. Такође су јавили да њихова чланица, архитекта Јованка Илић за Конгрес спрема реферат: „О равноправности жене и човека у државној служби, а с обзиром на законску уредбу од априла 1934. године о укидању додатка на скупоћу“. Док је председница Секције Сарајево Вида Чубриловић за Конгрес пријавила своје предавање: „Рад интелектуалке у народу“.

За седам година свога рада Удружење је успело да организује десет секција и пододобра, што се сматрало великим успехом. У тај број улази и пододбор формиран крајем новембра те године у Крагујевцу, на чијем челу се нашла директорка Женске гимназије Катарина Богдановић.

Како би радили на подстицању југословенско-бугарских веза међу женама интелектуалкама, УУОЖ је одлучило да награди универзитетски образовану жену из Бугарске износом од 1000 лева, која уради најбољи рад на тему узајамних југословенско-бугарских односа у области књижевности, језика, историје или фолклора. Ова одлука је саопштена бугарском Удружењу универзитетски образованих жена.

Секција Београд УУОЖ је одлучила како би се очувало сећање на знамените жене које су у великој мери задужиле српски део југословенског народа, својим радом на научном, уметничком, књижевном и социјалном пољу, да изда серију од десет дописних карата са сликама наших истакнутих жена. За прву серију предвиђено је следеће: Мина Караџић, књижевница и уметница, Милица Стојадиновић-Српкиња, прва наша песникиња, Драга Дејановић, песникиња и прва српска феминисткиња, сестре Нинковић, пожртвоване сараднице социјалног реформатора Светозара Марковић, Драга Љочић, прва жена лекарка у Србији, Катарина Ивановић, угледна сликарка, Катарина Миловук, управница Више женске школе и вредна социјална радница, Савка Суботић, заслужна социјална радница, Даница Христић, прва председница Југословенског женског савеза, Надежда Петровић, сликарка и национална радница. Изразиле су жељу да би и Секција Загреб и Секција Љубљана требале да учине исто. Серија од свих десет карата се могла добити код портира преко секретаријата Главне управе по цени од десет динара.

Марија Стенсфилд-Поповић, секретар за интернационалне везе при Главној управи УУОЖ, као и лектор за енглески језик на Београдском универзитету издала је књигу „Други течај из енглеског језика са вежбањима и речником“. УУОЖ је Сматрало да ова књига заједно са првим течајем издатим неколико година раније представља најбоље штиво за почетнике енглеског језика. Цена је износила 30 динара.

Једна од оснивачица Удружења и угледна чланица Секције Београд, која је радила као асистент при француском семинару Београдског универзитета, Јелисавета Поповић-Ибровац, подлегла је тешкој болести крајем октобра. Удружење је изразило дубоко жаљење за својом пријатељицом која је ту била од самог почетка.

Преко билтена Удружење је упознавало своје чланице са постигнутим радом, међутим услед материјалних потешкоћа, билтен се више није издавао једном месечно, већ једном у три месеца. Све секције су слале извештаје свога рада Главној управи и они су се публиковали у билтену и на тај начин су све чланице биле упознате са радом свих секција.

3.8. Први конгрес Удружења у Загребу и остале акције- 1935. године

Удружење је 25. фебруара 1935. године упутило позив на редовну годишњу скупштину која је требало да се одржи 2. марта 1935. године у 17 и 25 часова у просторијама Женског клуба (Кнез Михаилова 46) са следећим дневним редом 1) реч председнице Удружења, 2) извештај Управе о раду у 1934. години, 3) извештај о стању благајне, 4) извештај Надзорног одбора, 5) реферат Данице Влајић Замбони о антифашистичкој реакцији, 6) предлози и питања.³⁵⁹

Редовна годишња скупштина Секције Београд одржана је 2. марта 1935. године где је Управни одбор поднео извештај о свом раду. Речено је да се делатност Удружења кретала се у два правца, у испуњавању програма локалног рада, а са друге стране у помоћи Главној управи у њеним подухватима.

Чланице Главне управе су 27. марта 1935. године примљене су у аудијенцију код краљице Марије Карађорђевић. Том приликом чланице су упознале краљицу са радом

---

³⁵⁹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 3, ин. бр. 14/35

Удружења и изложиле јој програм будуће делатности. Краљица је показала интересовање и одобравање за све правце рада Удружења, посвећујући нарочиту пажњу напорима на интелектуалној сарадњи балканских народа.

УУОЖ је изнело идеју 5. априла 1935. године како жели приредити једно вече на радију, у складу са тим је замолило Управу Радио-станице да им дозволи приредбу у трајању од сат и петнаест минута. Предвиђени програм је био следећи: 1) о народним светосавским песмама, конференција професорке Зорке Каснар-Караџић, 2) Бетовен, пролећна соната, свира на виолини Љубица Луковић, 3) књижевница Десанка Максимовић, рецитије своје песме, 4) Шопен, свира на клавиру Зинаида Грицкат, 5) Мокрањац, Шуберт, Хендл, пева Јелка Стаматовић-Николић. Вече је одржано 7. априла 1935. године, при чему је Удружење послало захвалнице учесницима током маја месеца.³⁶⁰

Секција Београд одлучила је да ове године додели једну награду за најбољи научни рад из области медицине, који су у току 1935. године публиковале њене чланице. Чланак је требало да буде одштампан до краја 1935. године као књига или као чланак у неком медицинском часопису и морао је износити најмање пола штампана табака. Награда је износила 500 динара. Жири је формиран према струци пријављених радова. Радови су се морали послати до 30. јануара 1936. године и могле су конкурисати само лекарке из подручја Коморе Београд, Земун и Панчево.

Даница Влајић-Замбони је боравила у Загребу јануара месеца, док је Катарина Богдановић, председница секције Крагујевац боравила у Београду марта месеца. На свом повратку из Немачке, председница бугарског УУОЖ, Људмила Михаилова, посетила је Београд и позвала југословенске интелектуалке узврате посету Бугарској, које су оне спровеле децембра 1933. године. Договор је био да се посета уприличи априла месеца.

Прве жене којима је додељена награда Академије наука биле су чланице УУОЖ Љубица и Даница Јанковић за књигу „Наше народне игре“ које су објавиле 1934. године. Чланица Удружења, Аница Ђукић-Шаулић, објавила је књигу „Свети Сава у народним причама.“

---

³⁶⁰ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 3, ин. бр. 32/35, ин. бр. 45/35

Војислава Милојевић, професорка Прве женске гимназије у Београду, промовисана је на Сорбони за доктора књижевности. Њена докторска теза била је студија о француском писцу из 17.века, „Франсоа Сеноа“. Овим је постала прва Југословенка која је на Сорбони положила докторат из француске књижевности.

Дошло је до одлагања конгреса Удружења који је требало да се одржи 24. и 25. маја у Загребу. Ради тога је Главна управа измејствовала од Министарства саобраћаја попуст на железницама од 50 посто за све учеснике. Поред извештаја Главне управе о њеном раду од последње пленарне седнице одржане у Новом Саду маја 1933. године, поред извештаја о стању благајне и извештаја о раду свих секција и пододбора, било је пријављено за дневни ред конгреса и више предавања о разним актуелним питањима. Међутим, неколико секција је изјавило да не могу послати своје делегате, а и сама секција Загреб је изразила жељу за померањем конгреса услед бојазни да ће рад на крају школске године спречити чланице, махом професорке, у њиховом доласку. На седници од 15. маја је одлучено од стране Главне управе да се конгрес одложи до јесени, узимајући у обзир да би то највероватније био месец октобар.³⁶¹ Главна управа је сматрала да се први конгрес Удружења не може извести ако учествује само неколико секција са недовољним бројем делегата, јер би се на тај начин добила погрешна слика Удружења као лабавој организацији и незаинтересованости чланица за своје Удружење, како би се то све избегло, Главна управа је решила да одложи конгрес.³⁶²

Пленарна седница је сазвана 26. маја у Београду у преподневним часовима (9) у Женском клубу. Поред чланица Главне управе биле су присутне и потпредседница секције Нови Сад госпођа Серђукова, председница пододбора Ужице госпођа Василић, председница пододбора Петроград госпођа Васиљева, делегат секције Крагујевац госпођа Симић, као и већи број чланица Секције Београд. Секцију Загреб је представљала госпођа Јулија Бошковић, док су се Секције Љубљана, Сарајево, Скопље и Шабац извиниле што не могу послати своје делегате. Отворивши седницу председница Паулина Лебл-Албала је позвала чланице да једним минутом ћутања одају почаст преминулом краљу Александру Карађорђевићу. Затим је поднела извештај о раду Удружења, који се дели на рад у земљи и рад у иностранству. Констатовала је да Удружење бележи велике успехе, али да наилази на

---

³⁶¹ АЈ, Ф. 158, УУОЖ, кутија 1

³⁶² ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 3, ин. бр. 41/35

многе тешкоће. Благајник, госпођа Минић је поднела извештај о стању благајне. Затим се прешло на усмене извештаје представника секција, оно што је заједничко у излагању свих кандидата је указивање да многе жене и даље имају резервисаност према УУОЖ, које није постављено на синдикалну, стратешку основу. На крају дискусије је закључено да Удружење треба да штити интересе свих универзитетски образованих жена и да подстиче жене на научни рад и да истовремено прикупља податке и систематски обради питање о целокупној делатности југословенских жена у националном, културном, социјалном и економском животу. Стално на дневном реду мора бити и питање о интелектуалној сарадњи са колегиницама из иностранства. Делегати су тражили да Удружење почне активније да заступа право жена за гласањем, на шта је речено да ће у будуће они на овоме сарађивати са Женским покретом. Затим се говорило о будућем конгресу, о томе која ће тема тамо бити највише заступљена. Једна од идеја је да се на конгресу обради тема „Интелектуалке у професији“, а друга да се на дневни ред ставе реферати и предавања о разним актуелним питањима. После дискусије одлучено је да госпође Кићевац и Бошковић израде детаљан план о теми која ће се обрађивати на конгресу „Универзитетске студије жена у Југославији“ и „Наше универзитетски образована жена у каријери“. Седница је закључена у 13 и 45 часова.

У складу са одлуком донетом на пленарној седници, 30. маја је Главна управа упутила циркулар свим секцијама и подборима са молбом да са универзитета у дотичним местима, као и од колегиница које живе у тој средини прикупе све податке о студијама југословенских жена, као и о њиховом каснијем професионалном раду. Главна управа је препоручила да сваки град у коме се налази универзитет, одреди референте за поједине факултете који ће израдити статистику према приложеним обрасцима и да их пошаљу секретару најкасније до 15. септембра. Предвиђено је да дневни ред конгреса буде следећи:

1. дан Свечано отварање конгреса где би говориле председница Удружења и председница Секције Загреб. Затим би уследило стручно предавање једне од чланица и јавна седница. У поподневним часовима би била радна седница где би се подносили извештаји и дискутовало о њима, под тим подразумевајући извештаје Главне управе, благајне,

Надзорног одбора, концила у Будимпешти, комисије за балканску сарадњу, свих секција и пододбора и на крају би била седница само за чланице Удружења.

2. дан би се обрађивала тема „Универзитетска жена у студијама и каријери“, читали би се реферати и дискутовало о њима и била би уприличена јавна седница.

3. дан би био посвећен излету, обилажењу града и међусобном упознавању. Ако не наступе никакве препреке најављено је да ће овај конгрес биће одржан од 19. до 21. октобра у Загребу.

Женски покрет, Југословенски женски савез и УУОЖ сазвали су ширу конференцију 11. маја у Женском клубу у Београду да би се дискутовало о питању смањења додатка удатим женама. На крају је после живе дискусије донета резолуција која говори о оправданим захтевима жена и тражи једногласно да се у потпуности укине Уредба о смањењу припадности за удате жене државне и самоуправне чиновнице и службенице, као и за пензионерке. Та резолуција је предата влади и министру финансија. Али уследила је најновија одлука владе септембра 1935. године која је поново погодила жене и породице знатним редуцијама надлежности, па се Удружење солидарисало са осталим удружењима која су ступила у акцију поводом те уредбе и веровали су да је кориговање ове уредбе, бар делимично резултат колективне акције која је вођена.

Ради зближавања и грађења веза између југословенских и бугарских интелектуалки, дошло је до посете чланица УУОЖ Софији, 12. априла где су као представнице из Београда допутовале председница Паулина Лебл-Албала, потпредседница госпођа Минић, председница Балканске комисије госпођа Кићевац, госпођа Гођевац, а из Загреба госпође Кочонда и Растовчан. Поподне је одржана седница са чланицама бугарског Удружења где се говорило о подстицању међусобног упознавања две народа. Тог дана у дворани Академија наука, Анка Гођевац је одржала предавање „О југословенској жени пред старим и новим грађанским законом“, изазвало је велику пажњу и одоборавање. Наредног дана приређена је чајанка у част чланица у хотелу Унион-Палас, а она је била пропраћена и од стране елите софијске публике, међу којом је било и неколико бивших министара, професора Универзитета, високих државних функционера, чланова Бугарско-југословенске лиге, као и представница свих женских друштава. Бугарски домаћини су се

својски потрудили да им боравак учине пријатним и вредним памћења. Изражена је жеља да ових сусрета буде у што већем броју, јер управо они представљају кључ у зближавању и стицању међусобног поверења. Пре него што ће се отиснути пут Београда, потпредседница госпођа Минић говорила је на софијском радију о својим утисцима из Софије, док је при повратку госпођа Кићевац, председница Балканске комисије говорила на југословенском радију управо о југословенском боравку у суседној држави.

Такође, приликом заседања Интернационалне конференције за студентску самопомоћ, у Београду децембра 1935. године, боравила је Татјана Киркова као бугарски делегат са којом су говорили о разним значајним питањима у сврху међусобног зближавања, док је јануара 1936. године дошла у Београд професорка из Софије Александра Монеџикова и одржала предавање на Коларчевом универзитету „Међународни пут Београд-Софија-Цариград“, а средином фебруара је неколико сати боравила једина жена лектор Универзитета у Софији и угледна књижевна радница, Живка Драгњева. Такође, објављивани су и чланци у Бугарској, па је тако у листу *Камбана* објављен чланак председнице о југословенским женама, а чланак госпође Брајанове, професорке из Софије о спремању професора средње наставе у Бугарској, посредовањем УУОЖ штампан је у Гласнику Југословенског професорског друштва, а она је штампала у Бугарском књижевном гласнику опсежан чланак о средњошколској настави у Југославији израђен на основу података које је прикупило Удружење. Објављивањем чланака је продубљивана сарадња између два народа.

Главна управа се придружила акцији Женског покрета за приређивање зборова по целој земљи у сврси тражења права гласа за жене, а томе се придружила и секција Београд. У име њих говорила је и Зорка Карацић на збору од 20. октобра. Учествовали су приликом прославе Дана мира са осталим интернационалним удружењима, као и у прослави приликом преношења смртних остатака сликарке и националне раднице Надежде Петровић, чију су слику издали за дописну карту. Продавале су и књигу Прегледа покрета за мир, која је изашла у издању Лиге жена за мир и слободу.³⁶³

Понуда међународне стипендије за 1936-1937. годину, за период од октобра до јуна, била је од стране Кросби хола у износу од 100 фунти, за постдипломско

---

³⁶³ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 3, ин. бр. 97/35

истраживање у области науке или уметности у Лондону и отворена за све чланове асоцијација које припадају Међународној организацији. Потребно је било платити додатних 125 фунти. На крају боравка добитница је требала да пошаље извештај свог рада. Свака пријава са собом је морала имати и препоруку свог националног удружења из којег долази, која ће у себи садржати академске и личне квалификације. Пријаве су биле могуће до 15. фебруара. Шпанска федерација од 4000 пезета за истраживање на пољу историје, филозофије, књижевности, уметности итд. у Шпанији, уз одговарајуће познавање шпанског језика. Трбало је приложити податке о досадашњем раду као и то шта би се проучавало. Америчка стипендија у износу од 1500 долара (око 60000 динара), која је била отворена за све чланове који припадају Међународној организацији, подразумевала је објављен рад у последњих пет година, чије копије су морали приложити, као и детаљнији план предложеног рада. Пријава је морала стићи у Вашингтон пре 15. фебруара 1936. године. Стигла је такође и стипендија истог износа (1500 долара) од стране Америчке федерације из жељене области у трајању од годину дана уз услов да кандидаткиња мора имати објављене научне радове које ће приложити, као и детаљнији план тог рада, које ће послати до 15. фебруара 1937. године. Гиртон колеџ је понудио износ од 250 фунти (око 60000 динара) на годишњем нивоу, а само стипендирање је у трајању од три године је било намењено за област чисте филозофије, књижевности, историје, теологије, радови исто приложени, а сама пријава до 1. фебруара 1937. године. Такође нудили су и износ од 300 фунти (око 72000 динара) за једну годину, а целокупно трајање је било три године за област математике, природних наука, медицине, пољопривреде или електротехнике. Пријаве истог датума, као и за претходну стипендију. За ову годину понуда је стигла и из Канаде, од стране њихове Федерације универзитетски образованих жена, за академску годину 1936-1937. у периоду од октобра до маја у Монреалу или Торонту, укључујући пансион и преноћиште, али не и путне трошкове или накнаде било које врсте. Пријаву је морала стићи до 31. марта 1937. године, намењена је за све чланове Међународне организације, искључујући припаднике Канадске федерације, како би добитница наставила са радом у својој области проводећи осам месеци у Канади, користећи њихове библиотеке, архиве, обилазећи музеје, историјске центре, лабораторије или научне институте или могла похађати и курс на Универзитету McGill у Монреалу или на Универзитету у Торонту. Свака национална организација је могла пријавити највише три чланице које ће бити

кандидати за ову престижну стипендију. Наравно ово је укључивало и пратеће писмо о њиховим како академским, тако и личним квалитетима. Шведско удружење је нудило гостопримство у трајању од три месеца и награду од 500 шведских круна са истим правилима за објављене радове. Пријаве су могле бити најкасније до 1. јануара у Стокхолму. Међународна „Јуниор“ стипендија од 250 фунти за област филозофије, књижевности, права, историје, чисте филозофије, теологије. Кандидаткиња до 30 година старости и већ започет научни рад, укључујући детаљнији план рада уз пријављивање до 15. фебруара 1937. године.

Стипендију у Бирмингему која ће помоћи усавршавању језика добила је припадница УУОЖ, Нада Фабијановић, која је изразила велику захвалност за указану част.

Гиртон колеџ за 1937-1940. годину је нудио стипендију у износу од 250 долара по години, а укупно трајање стипендирања је било три године, за све области изузев математике и осталих природних наука. Намењена је била за девојке које су дипломирале или су биле на завршној години студија између 25 и 35 године, а које су имале већ спроведено истраживање у одређеној области и желеле да предузму даље кораке у научном раду. Свака кандидаткиња је требало да образложи правац истраживања којем ће наставити да тежи. Такође дужна је била да приложи и своју дисертацију или научни рад.

О одлуци Савета Филозофског факултета београдског Универзитета од 24. октобра 1935. године по којој Ксенија Анастасијевић није поново изабрана за доцента и према томе удаљена са универзитетске катедре, Удружење је 28. октобра рекло да је овим начињен дубок утисак у јавности. Будући да је Ксенија Анастасијевић била једина жена доцент Универзитета у Југолавији и пошто је према томе њен досадашњи положај на Универзитету био највиши домен у научној каријери који је до сад постигла једна југословенска интелектуалка, разумљиво је што је ова одлука Филозофског факултета изазвала живо коментарисање, још при том што је она уживала угледну научну репутацију у меродавним круговима, а тиме је и феминистички покрет у земљи био дубоко погођен. Како им је био циљ да штите интересе чланица у њиховом професионалном раду, желеле да им ректор саопшти разлоге који су руководили чланове Савета Филозофског факултета да донесу једну тако тешку одлуку и уклоне Ксенију Анастасијевић са универзитетске

катедре.³⁶⁴ Да би затим 15. новембра 1935. године изјавиле да се ограђују од изјаве Ксеније Анастасијевић будући да су сазнали да се не ради о антифеминистичким предубеђењима како је навео ректор.³⁶⁵

Секција Београд је изразила жељу да изда предавање председнице о српским књижевницима. Због тога су преко Главне управе предложиле секцији Загреб и Љубљани да и оне међу својим чланицама нађу личности које су вољне да раде тему хрватских и словеначких књижевница, па да спојивши све заједно издају једну студију под називом југословенске књижевнице која би показала један знатан допринос духовној култури који су дале жене. У складу са тим почели су да стварају библиотеку југословенских књижевница у којој су желеле да прикупе дела свих југословенских жена које су писале или преводиле. Тада се већ радило на прикупљању књига, написане су молбе свим књижевницама да шаљу своје едиције, као и издавачима. Речено је да ће дати и материјална средства колико год буду у могућности. Да би у свакој прилици истакле рад жена на књижевном пољу, секција је приредила у оквиру Дана књиге, у периоду 9-15. јуна у павиљону „Цвијете Зузорић“, изложбу књига чији су аутори или преводиоци жене.

Свечаном отварању Првог конгреса одржаног у Загребу 9-11. новембра 1935. године присуствовали су сем управних и редовних чланица Загребачке секције, 27 делегата из осталих секција, такође представнице загребачких женских организација, представници штампе, супруга бана Костренчића, супруга градоначелника Ербера и изасланик комаданта армије пуковник Гршковић. На радним седницама сем редовних чланица загребачке секције, било је заступљено из осталих секција следећи број: Београд са 11 делегата, Загреб са 12, Осијек са 5, Ужице са 3, Љубљана са 2, Скопље са 2, Сарајево са 2, Нови Сад са 1, Петроварадин са 1. Главна тема конгреса биле су универзитетске студије и каријера југословенских жена. Материјал за ту тему прикупљен је брижљиво од чланица у Београду, Загребу, Љубљани и Скопљу, местима где постоје универзитети. Референт за београдску област била је професорка Јулка Бошковић, за загребачку новинарка Љиљана Туркаљ-Шарић, за љубљанску професорка госпођа Грахор, за скопљанску госпођа Пален. Предавале су угледне чланице: Стела Уби „О историјским знаменитостима Загреба“, Олга Остерман „О нормалном узгоју омладине“, Олга Палић

---

³⁶⁴ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 3, ин. бр. 74/35

³⁶⁵ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 3, ин. бр. 81/35, ин. бр. 97/35

„Жене и социјални проблем вештачког побачаја“, Аница Савић-Ребац „О Платоновој и хришћанској љубави“. У вези са предавањем Олге Остерман предата је резолуцију министру просвете да треба у средње школе увести социјални одгој као посебну дисциплину.

Резолуција прихваћена на Првом Конгресу у Загребу одржаном 9, 10. и 11. новембра 1935. године

I Констатовале су :

- 1) да су од стране УУОЖ показане способности за стручан рад, што им даје квалификације за сва места
- 2) да нема хиперпродукције ни женских ни мушких интелектуалних радника ни у једној струци, али да и даље нема могућности да се сви интелектуални радници рационално запосле на општу корист

Због наведеног траже да се при добијању одређеног радног места води рачуна само о квалификацијама и способностима кандидата, а не о њиховом полу и да се женама не спречава напредовање ни у једној струци ни до једног положаја. Траже следеће: да по закону о средњим школама из 1931. године директори могу бити жене у свим женским средњим, учитељским и грађанским школама, да и жене могу бити судије тако што би се изменио Члан 2, Закона о судијама од 8.1.1929, да жене могу ући у Министарство унутрашњих послова, да се измени Члан 5, Уредбе о саобраћајном особљу од јула 1931. године тако да и жене са универзитетском дипломом могу заузимати одређене положаје, да женама лекарима буду доступни сви положаји њихове струке, као управници болница, директори хигијенских завода...да се такође и женама економистима омогуће сви положаји у складу са дипломом коју поседују.

II Даље је констатовано да оно што највише погађа жене у државној и самоправној служби јесте чињеница да оне нису награђене једнако као њихове мушке колеге, иако је чиновничким законом из 1931. године предвиђена иста награда за исти рад свим државним и самоуправним чиновницима, али су каснијим уредбама учињене знатне измене на штету

удатих жена. Стога траже да се оствари оно што је предвиђено чиновничким законом из 1931. године, а то је изједначавање у награди.

III Траже сва грађанска и политичка права у вођењу свих јавних и државних послова

После Првог конгреса одржаног у Загребу, Главна управа се нашла пред задатком да Сенату, Скупштини и појединим члановима Владе уручи лично резолуцију донету на конгресу уз пропратно писмо. Председница је била примљена прво код председника Сената, председника Скупштине и министра просвете, правде и унутрашњих послова. Председнику владе, министру финансија и министру саобраћаја предата је резолуција преко шефова кабинета, пошто поред многих покушаја и чекања лични пријем није могао бити остварен. Пријем код чланова владе био је срдачан, обећано је да ће се резолуција имати у виду, али је истицано да положај жена у земљи није гори него у осталим државама и да ће временом постати бољи. Упућена је и представка министру просвете који је показао интересовање за рад Удружења давајући позитивна обећања од којих су нека већ делимично и остварена као што је добијање службе већине дипломираних студенткиња, именовање госпође Остерман за руковођење новоотворене гимназије у Загребу.³⁶⁶

Гости из иностранства који су боравили у Београду били су: француска књижевница и члан Удружења, Марта Уља која је почетком априла дошла у Београд и предавала је о Антилима. Затим је долазила Мери Ваден средином јуна месеца која је била управна чланица УУОЖ из САД-а, спроведена је по Београду и околини љубазношћу чланица.

Што се тиче вести из Централе, тамо је за ову годину био актуелан рад на интернационалном академском речнику који је требало да представља слику свих научних установа сваке земље и оријентацију за универзитетске студије. Главна управа је послала све податке везане за Југославију. Конгрес Интернационалне федерације је био заказан за Краков 25-30. августа 1936. године, а главна тема је предвиђена да буде „Како би УУОЖ могло најкорисније да допринесе припреми омладине за интернационалну сарадњу“. Поред тога био је предвиђен рад у комисијама и избор председнице централне управе.³⁶⁷

³⁶⁶ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 4, ин. бр. 105/36

³⁶⁷ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 3, ин. бр. 94/35

Чланице су путовале на Конгрес Интернационалне феминистичке алијансе у Цариграду са којом је Интернационална федерација УОЖ била у тесној сарадњи и са којом је имала пуно додирних тачака нарочито по питању жениног рада често иступајући у сагласности или се допуњујући. Сама председница Интернационалне феминистичке алијансе Корбет Ашби је била и председница Женског покрета у Београду и Надзорни члан УУОЖ. У складу са тим у Цариграду је било присутно осам чланица Удружења међу којима су се нашле Атанацковић, Албала, Бошковић, Гођевац, Кићевац, Минић, Павловић и Палић.³⁶⁸

3.9. Први Интернационални конгрес Женског савеза у Дубровнику и Библиографија женских писаца у Југославији- 1936. године

Удружење је 16. јануара 1936. године упутило молбу Радио-станици Београд да им се као и ранијих година допусти да одрже на радију вече Удружења у периоду до 5. фебруара, јер после тог рока госпођа Хацић која је планирана за учесницу, одлази на путовање у иностранство. Добијају одговор 18. јануара да то не може бити пре 5. фебруара, јер је програм већ утврђен.³⁶⁹

Вече на радију је приређено 18. фебруара 1936. године где су своје радове читале Анка Гођевац „Утисци из нове Турске“, Лепосава Павловић „Румунска народна песма“ и Мара Харисијадес „Жена и ликовна уметност“, док је на клавиру свирала Мира Мокрањац.³⁷⁰

Редовна годишња скупшина Удружења одржана је у суботу 29. фебруара 1936. године у 17 часова у просторијама Женског клуба, који се налазио у Кнез Михаиловој улици број 46. Заседало се по следећем дневном реду: реч председнице Удружења, извештај управе о раду у 1935. години, извештај о стању благајне, извештај Надзорног одбора, затим је уследило предавање Јелене Минић, по струци архитектке „Интелектуална омладина и беспослица“, а на крају питања и предлози.

---

³⁶⁸ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 3, ин. бр. 97/35

³⁶⁹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 4, ин. бр. 4/36

³⁷⁰ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 3, ин. бр. 97/35

Одлучено је да се у Краков, на Конгрес Међународне организације пошаљу Зорка Каснар-Караџић и докторка Зденка Марковић. Као група пријавили су се за предавања из области књижевности.

За Први Интернационални конгрес Женског савеза у Југославији припремало се на француском и енглеском луксузно издање „Похвале“ прве српске књижевнице у средњем веку монахиње Јефимије. У тексту је било предвиђено да буду снимци са покроба кнезу Лазару.

Што се тиче посета чланица УУОЖ, Јованка Хрваћанин и Ружа Мичић-Јојић су посетиле Софију, на позив Славјанског друштва, секције књижевница, где су 1. априла присуствовале Великој Славјанској вечери. Примљене су са великом пажњом и срдечно дочекане, а о њиховом доласку је извештавано путем штампе и радија. Била је присутна елита софијске публике и гошће су представљене покровитељу вечери министру Лукову и опуномоћенм министрима словенских земаља. У част Југословенских чланица одржана је и нарочита седница Славјанског друштва, где су уз остале чланице присуствовале и књижевнице и књижевници, а после тога им је приређена закуска у Славјанској беседи. Чланица Вилма Рашковић је боравила у Новом Саду, где је посетила секцију и одржала предавање из медицине. Она је често предузимала путовања како би посетила огранке Удружења у земљи и иностранству. Председница секције Крагујевац, Катарина Богдановић, боравила је неколико дана у Београду, ступивши у везу са чланицама Главне управе и разговарала о приликама у секцији. Чланица Управног одбора Загребачке Секције, Елза Кучера је намеравала да свој годишњи одмор проведе у Немачкој ради својих стручних студија на пољу психологије, најпре учествовати на Филозофском конгресу у Јени, а потом ићи у Берлин. Чланица Управног одбора Секције Љубљана, Злата Пирнат, којој је поверена израда библиографије женских писаца Словеније допутовала је у Загреб да би са председницом Главне управе утврдила последње споразуме за штампу.

Године 1936. била су запажена у Београду следеће предавања:

-Аница Савић-Ребац „О платонској хришћанској љубави“ на Коларчевом универзитету

-Десанка Максимовић је читала стихове својих песама на књижевној вечери Коларчевог универзитета

-Исидора Секулић је у првом предавању говорила о Достојевском на Достојевском вечеру Коларчевог универзитета, а у другом предавању о Ибзеновој поеми „Пер Гинт“

-Ксенија Анастисијевић „О стоичком моралу“ на Коларчевом универзитету, а у корист Калничке колоније „О будизму“

-Мила Ђорђевић-Мијовић одржала је предавање о француској књижевници госпођи Колет у Друштву пријатеља Француске

-Олга Палић поднела је на конференцији Лига жена за мир и слободу реферат „О иницијативи америчких жена да се упути Апел владама ограничење наоружања“. Такође на Коларчевом универзитету је одржала предавање „О кратковидости и далековидости“

-Вера Николић, професорка, председница Народног одбора савеза трезвене младежи, предавала је о теми „Деца алкохоличари у школи“

-На позив Матице српске у Новом Саду је предавање одржала Анка Гођевац „О новој Турској“, а исто то предавање одржала у Београду на Коларчевом универзитету.

Надежда Петровић, којој је поверена израда библиографије за подручје Србије и Војводине, обратила се Удружењу са разлозима којима је била спречена да заврши започети посао (смрт у породици и њена болест), а како каже није знала да постоји одређени рок, који су они поставили за крај маја и да је Удружење било дужно да је о томе обавести, јер се такве библиографије каже раде годинама. Одговорила је Удружењу да ће завршити започети посао до предвиђеног рока, али је Удружење затражило да она преда сав материјал који је прикупила секретару Удружења-госпођи Замбони. Као одговор који је уследио рекла је да она није дужна да ово учини и да је за њу то велика увреда, па испочетка није хтела да преда материјал, али се на крају предомислила и рекла да предаје материјал на два, три дана како би могла до краја завршити започето, али каже да већ две недеље нико не враћа материјал, те тражи да се ово одмах учини.³⁷¹

---

³⁷¹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 4, ин. бр. 118/36

За израду Библиографије које су писале југословенске жене, а које су штампане у Србији, Јужној Србији, Црној Гори и Војводини, као и књига које су објавиле у иностранству, служиле су се углавном каталозима Народне библиотеке у Београду, досадашњим публикованим библиографијама, као и разним библиотекарским и књижевним каталозима. Дobar део грађе прикупљен је и на основу саопштења самих живих писаца и преводаца, којима су се појединачно за обавештења, а делом и из публикација које говоре о књижевном раду југословенских жена. Са обзиром да каталог библиотеке има много празнина, да су помоћне књиге за извођење послова ове врсте веома оскудне, да библиографија захтева велику временску посвећеност, а време за израду је ограничено, па кажу да је разумљиво да буде грешака и непотпуности, али се надају да ће испунити циљ коме је намењена-приказивању књижевног рада југословенских жена и да ће бити постављен добар основ за израду потпуније и боље библиографије штампаних радова југословенских жена. Грађу је углавном прикупила Надежда Петровић, библиотекарка Народне библиотеке у Београду, а допуне и редакцију дале су председница Паулина Лебл-Албала, Љубица Марковић и Милица Војиновић, професорке и библиотекарке Универзитетске библиотеке у Београду. Наслове дела са француског превела је Даница Влајић-Замбони.³⁷²

Из Централе су стигле вести да немачку УУОЖ више није члан Међународне организације, будући да су сва удружења и поред велике борбе да сачувају независност и делокруг рада претопљена у централну организацију „Frauenwerk“ која ће имати својих секција. Међутим, иако је немачко удружење морало престати да буде члан организације која окупља све универзитетски образоване жена разних земаља, досадашња председница, госпођа Матиас је рекла да ће омогућити доступним све информације о женском раду у Немачкој ако то буде потребно Међународној организацији. И Удружење Италије је такође престало да буде члан ове организације. Међутим, Организација је упутила Апел националним удружењима да колико год је то могуће излазе у сусрет свим универзитетски образованим женама у тим земљама, јер се каже да ће само на тај начин обезбедити доказе за начела дефинисана статутима.

---

³⁷² ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 4, ин. бр. 133/36

Зимску стипендију за 1936-1937. годину за Лондон је расписивала управа Кросби хола у ограниченом броју. Њом се смањивао трошак пансиона на 500 динара недељно, а могуће је било остати од четири до шест месеци, са тим да би одлазак требало бити октобра месеца. Пријаве су се слале секретару Удружења госпођи Замбони-Влајић.

За лето 1936. године припремала се посета једне групе академичарки из Естоније. Иако су долазиле као туристи да посете Београд и Загреб, Удружење се постарало за њихово смештај и ставило се на располагање за разледање знаменитости и установа.

У овој години дошло је до привременог распуштања Секције Скопље, чија је сарадња са Главном управом била веома драгоцену. То се збило будући да је Аница Савић-Ребац дала оставку на своју дотадашњу функцију председнице ове Секције. Тачније њен мандат је истекао, а она није хтела да га обнови услед све слабијег одзива чланица. Она је овај положај заузимала од фебруара 1933. године када је заменила на том месту Емилију Поповић, после њене поднете оставке. Иако је уложен велики труд да се нађе адекватна заменица, у томе се није успело, па су уследиле последице у виду привремене обуставе рада. Главна управа се присетила свега што је допринела ова Секција, као што је дочек странкиња међу којима се истиче госпођа Хјуз, новинарка из Велике Британије, као и гошћа из Грчке госпођа Амариоту, учешће на Конгресу у Загребу где је председница ове Секције одржала предавање, па и само Скопље као културни центар земље. Ово не само да су биле услуге Удружењу, већ је био допринос целој културној представи земље.

Удружење је 18. маја упутило молбу Радио-станици Београд да им се одобри одржавање једне вечери као Часа лирике на радију која би трајала један час у првој половини јуна ако је то могуће, по следећем програму: 1) професорка Ружа Мићић-Јојић „Наша савремена лирика“ 2) „Љубав и мала принцеза“, песме Јована Дучића, рецитије Нада Ризнић, чланица Народног позоришта уз клавирску пратњу Милоја Милојевића, 3) Лирске песме Десанке Максимовић, Јованке Хрваћанин, Иве Андрића и Густава Крклеца рецитије Нада Ризнић, 4) Лирске песме уз клавирску пратњу господина Бутакова, госпођа Нинковић-Грозано члан београдске опере. Будући да је уследио одговор од 25. маја Радио Београда у коме су инсистирали да то буду само њихове чланице, мало су редуковали програм који су послали 2. јуна 1936. године. На крају су говорили јула месеца Ружица Јојић - о савременој лирици, лирске песме уз клавирску пратњу певала је Зора

Милосављевић, а Душанка Луковић рецитовала је песме Десанке Максимовић, Јованке Хрваћанин, Иве Андрића и Густава Крклеца.³⁷³

Удружење је упутило молбу 25. децембра 1936. године ректору да им уступи на новом универзитету једну слушаоницу у којој би могле одржати изложбу југословенских списатељица. Изложба је била предвиђена да се одржи фебруара месеца 1937. године за време семестралног распуста на Универзитету у трајању од недељу дана. Ова изложба је била манифестација југословенске културе, показујући колики су допринос југословенске жене дале у изграђивању духовних вредности југословенског народа. Такође, упућена је молба да се управне чланице Удружења Љубица Марковић и Милица Војиновић, библиотекарке Универзитетске библиотеке ослободе својих редовних дужности, како би уредиле ову изложбу и давале посетиоцима стручна објашњења.³⁷⁴

Забележен је резултат у интервенисању заједно са Женским покретом када се у Закону о судијама отишло корак даље у погледу жена правница, јер је унето да жене могу бити судије за неспорна дела. Главна управа је успела да издејствује од Министарства иностраних послова помоћ за слање делегата у Краков и такође је заједно са Женским покретом поново преузела кораке поводом Члана 5 Закона о саобраћајним чиновницима, јер су се надали да ће из новог закона који се спрема успети да избаце ограничења против универзитетски образованих жена.

Чланице Удружења су рекле како би та година рада површном посматрачу изгледала мање испуњена, по својим приредбама и видним манифестацијама, али по раду који је изведен и чији су резултати сакупљени у три књиге, година је свакако била једна од најактивнијих све од настанка Удружења. Већи део делатности протекао је у знаку припремања и завршавања започетих радова како би могли бити стављени на расположење Југословенском женском савезу приликом одржавања Конгреса Међународног женског савеза у Дубровнику, јер је Удружење као одани члан Југословенског женског савеза сматрало тај конгрес као свој и заложило се свим силама и свим утицајем да он буде што боље изведен, да допринесе припремама и успеху. Задатак је био да се оствари изложба књига свих женских писаца у земљи уз давање пристојног оквира и стручно уређивање као

---

³⁷³ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 4, ин. бр. 47/36, кутија 5, ин. бр. 34/37

³⁷⁴ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 4, ин. бр. 101/36

припремање публикације у вези са том изложбом. Израда ових књига је захтевала велики библиотечарски и архивски рад, упоредо са континуираним трагањем, документисањем, проверавањем извесних чињеница, а ради добијања тачних података, била је развијана жива преписка која је секцији Београд донела велики број писама у њеној архиви као никада раније, а у исти мах прибавала јој документа писана руком самих књижевница, често са пропратним изјавама о њиховом животу, што је такође била једна посебна драгоценост за њих, те је прибављање докумената подигло још већи значај њиховог рада и начинило годину изузетно плодном и запаженом у низу осталих година. Сав тај материјал брижљиво је урадила архивар Удружења Јелена Поповић. Сам рад на публикацијама био је врло сложен. За прво дело-књижевни рад југословенских жена - секција Београд дала је иницијативу и на конгресу Удружења у Загребу 1935. године издејствовала сагласност и пристанак секције Загреб и секције Љубљана да приступе том послу, међутим када је Југословенски женски савез почео са приремама конгреса у Дубровнику, било је природно што су пожелеле да свој рад заврше за ову прилику. После многих тешкоћа, уз сарадњу Зденке Марковић и Олге Остерман из Загреба, Паулине Лебл-Албале из Београда и Н.Н. из Љубљане, а у редакцији Паулине Лебл-Албале посао је завршен и стављен за Југословенски женски савез на расположење, који га је издао на француском језику.³⁷⁵

Главна управа је поводом овог посла пре свега предузела кораке у Министарству просвете, а тражила је моралну потпору Министарства спољних послова. Потпомогнуте у том погледу и акцијом Женског савеза, одборено им је да из државних народних библиотека пренесу потребне књиге у Дубровник. Уз то, издејствовано је и службено путовање за библиотекарке, чланице Удружења, за које је Главна управа поднела молбу. Женски савез им је ставио на располагање 5000 динара за покриће трошкова на изложби. Тако су први пут дела југословенских књижевница учествовала на једној интернационалној изложби жена писаца на којој су била заступљена и дела жена писаца из Француске, Норвешке, Америке, Чехословачке, Летоније и Литваније. Библиотекарке потпомогнуте чланицама Главне управе извршиле су овај задатак веома посвећено и озбиљно. Изложба је била веома запажена, изазвала је веома живо интересовања и она је у многоструком допринела бољем познавању културног рада југословенске жене и од стране јавности и од стране угледних гостију. О изложби се говорило и на радију и у штампи, а њу је посетила

---

³⁷⁵ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 5, ин. бр. 34/27

и краљица Марија Карађорђевић заједно са својом мајком, румунском краљицом.³⁷⁶ Највећи део просторије заузела је изложба југословенских женских писаца, мањи део просторије заузели су женски писци страних држава: Француске, Америке, Литваније, Чешке, Летоније и Норвешке. Југословенска изложба је била заступљена са највећим бројем дела (око 600 комада) и посебно су била изложена оригинална дела, а посебно преводи. Примећено је да су изложбу приредили изванредни стручњаци и по избору књига и по распоређивању, јер су све књиге распоређене по струкама хронолошким редом.³⁷⁷

Друга њихова публикација-Библиографија књига женских писаца у Југославији започета је да се ради пре више од годину дана и од самог почетка посла нашла је на предусретљиво разумевање Југословенског женског савеза, који је за израду дао суму од 10.000 динара. Знајући сву сложеност посла и његову замашност, оне су га радиле лагано и тек у жељи да прирпеме за Интернационални конгрес у Југославији, форсирали су његово завршавање. Тежило се да се у свим појединостима постигне сагласност са љубљанским и загребачким делом, што је пак изискивало сталне преговоре и споразумевања, па је посао одмицао тешко, тако да је за конгрес био једва завршен, али не до краја одштампан. Иако је повезан без регистра, који се тих дана тек завршавао, сматрале су да су постигле велики успех тиме што су извеле свој подухват. Библиографије су као што је познато од огромног значаја за сваки научно-историјски рад, па ће у складу са тим, како су сматрале, бити неопходна за сва истраживања интелектуалне делатности југословенских жена и на њој ће се убудуће базирати сва проучвања у вези са југословенским женама. За београдски део грађу је прикупила Надежда Петровић, библиотекарка Народне библиотеке, а допуне су дале и приредиле председница Паулина Лебл-Албала и Љубица Марковић и Милица Војиновић, библиотекарке Универзитетске библиотеке. Истакле су овом приликом да је обиман посао који су радили премашио сва очекивања и да не би био завршен да се нису редакторке даноноћним радом ангажовале да га заврше, па им је Удружење упутило велику захвалност. Београдски део библиографије, био је повезан са загребачким и љубљанским делом и тако се делио на конгресу, па је било предвиђено да се тако и продаје. Двеста примерака је повезано засебно и пуштено у продају под називом

---

³⁷⁶ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 4, ин. бр. 105/36

³⁷⁷ „Интернационална изложба књига женских писаца“, *Југославенски лист*, 7. 10. 1936, 6.

„Библиографија књига женских писаца штампаних у Војводини, Србији, Јужној Србији и Црној Гори до свршетка године 1935.“. Цена је износила 20 динара.³⁷⁸

Секције Београд, Загреб, Љубљана подједнако су уложиле труд и пожртвовање у овај рад, завршивши за конгрес свој део посла и издале Библиографију и то: Београдска секција библиографију књига штампаних у Војводини, Србији, Јужној Србији и Црној Гори, Загребачка секција књига штампаних у Хрватској, Славонији, Далмацији, Босни и Херцеговини, Љубанска секција у Словеначкој. Онда су сва три дела повезана у једну књигу, чиме је посао довршен, а само дело добило много на прегледности, постало потпуније и корисније. Библиографија је садржала попис оригиналних радова, преведених дела, часописа и посебних издања уређених од жена, а штампаних до краја 1935. године. Осим тога у књизи су се налазили предговори, посебни и заједнички индекси по струкама и времену, а да би се дело могло употребити и у иностранству, сви наслови, уводи и индекси дати су на француском језику. Види се да је највећи број дела штампан на територији Београдске секције и то 578 оригинала, 321 превода, 63 ревије. Најстарија забележена књига у „Библиографији“ је Катарина Зринска „Путни товариш“ („Сапутник“) са многим лепим побожним молитвима протумаченим са немачког на хрватски, издата 1661. године. На територији Београда најстарије дело је „Савет матерњи“ од Јевстахије Арсић, штампан 1814. године. Заслуге имају Елза Кучера, Паулина Лебл-Албала, Милица Војиновић, Љубица Марковић, Злата Пирнат и Пивец-Стеле, Бранка Диздаревић и Јелка Мишић-Јамбришак.³⁷⁹

Из предговора-„Сведочанство о способностима југословенских жена, осветљава њен културни ниво, као и обим њеног интересовања. Она ће послужити као темељ на коме ће се заснивати свако истраживање у вези са духовним напорима наших жена...Елза Кучера која је одличан и најстарији библиотекар у нашој земљи, примила се предусретљиво да руководи целим овим радом. У сарадњи са стручним лицима из секција Београд и Љубљана она је извела план ове библиографске, а редакцију загребачког дела као и опште индексе за ову књигу израдила је сама. Поред главног редактора Елзе Кучере сарађивали су као редактори посебних делова: Злата Пирнат за љубљански, уз увод Пивец-

---

³⁷⁸ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 7; „Југословенске жене написале су досад и превеле врло много књига“, *Правда*

³⁷⁹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 7; „Биографија женских писаца у Југославији, Милана Славенски“, *Правда*

Стеле, а Паулина Албала, Љубица Марковић и Милица Војиновић за београдски део. Грађу су сакупиле и обрадиле Надежда Петровић, Злата Пирнат, Бранка Диздаревић и Јелка Мишић-Јамбришек.³⁸⁰

За израду библиографије књига женских писаца штампаних у Војводини, Србији, Јужној Србији и Црној Гори, као и књига које су жене из ових области штампале у иностранству, коришћене су најпре књиге које се налазе Народној и Универзитетској библиотеци у Београду. Библиографија је рађена где год се то могло по самим књигама, где то није било могуће радило се уз помоћ каталога књижара и издавача. Коришћени су и подаци који се налазе по часописима, нарочито у *Јавору* и другим периодичним списима и пригодним издањима. Доста су користила и усмена и писмена обавештења и подаци које су често добијали од самих жена писаца. Грађа у овој библиографији је распоређена у три групе: у првој су оригинални радови са индексом имена преводилаца, уредника и издавача, где су дела једног писца сређена хронолошки, а у другој групи су преводи, а у трећој приређена дела и збирке, часописи и новине, алманаси и календари, споменице и извешаји и каталози. На крају је додат хронолошки индекс. Стручни индекс није могао бити дат иако се намеравало због краткоће времена. Није се могло дати ни потпуно критичко издање и разумљиво је што има неуједначености, непотпуности и грешака када се узме у обзир да је време за проверавање материјала и редакцију било и сувише кратко. Ипак надали су се да ће ова библиографија послужити као добар основ за израду потпуније библиографије штампаних радова наших жена.³⁸¹

Секција Београд је припремала за конгрес књигу у којој је приказан рад прве српске књижевнице, монахиње Јефимије. Предусретљивошћу декана Теолошког факултета, Лазара Мирковића, дошле су до сада непознате грађе о Јефимији, као и до снимака њених везилских радова. Према тексту који је саставила Паулина Лебл-Албала, госпођа Стенсфилд-Поповић дала је превод на енглески, а госпођа Шемол-Вукасовић на француски, те је књига штампана у 600 примерака са енглеским и 400 примерака са француским текстом. Одбор за старање о техничкој опреми књиге сачињавале су Јелена Минић, Милица Крстић и Ружица Илић, архитекте. Свесрдним заузимањем управника Државне штампарије Момчила Милошевића, као и уметничког стручњака за издање

---

³⁸⁰ *Библиографија књига женских писаца у Југославији*, Београд, Љубљана, Загреб, 1936.

³⁸¹ *Библиографија књига женских писаца у Југославији*, Београд, Љубљана, Загреб, 1936, 5.

Душана Јанковића, књига је добила изванредну спољну опрему, сву у средњовековним орнамнетима старих српских рукописа, једну од најлепших едиција на југословенском језику.

Задовољно су истицале да су све три њихове публикације користиле својој сврси и да су веома подесно послужиле странкињама пружајући им обавештења о књижевном раду југословенских жена. Оне су запажене и у књижевној критици и о њима су објављени већ прикази веома повољни у *Српском Књижевном Гласнику*, *Српском Летопису*, прилозима за књижевност, језик, историју и фолклор, у *Јужном Прегледу*, *Гласнику ЖЖС*, као и у дневној штампи. Сем тога, на основу њих, госпођа Де Панж, председница књижевне комисије Интернационалног женског савеза написала је чланак, а такође одржала јавно предавање о југословенској женској књижевности у Паризу. Такође, нису сумњали да ће и у осталим државама где су однете послужити као добар материјал за обавештења у погледу једне области духовне културе југословенског народа. Рекли су да ће Јефимија послужити као добро пропагандно средство. На конгресу је раздељено 70 примерака, а затражено им је пет примерака ради излагања у југословенском павиљону на Париској изложби, Југословенски женски савез откупио је такође у сврху пропаганде примерке Јефимије за 1500 динара, а партијарх у вредности од 2000 динара. Удружење је понудило и Пресбируу, Министарству просвете и Друштву Јефимија из Скопља да откупе известан број примерака и очекујући позитиван одговор.

Поред припремања публикације, Удружење је приликом конгреса у Дубровнику било ангажовано и у припреми изложбе књига. Од београдске секције, тај посао су стручно уредиле и веома успешно извеле библиотекарке Војиновић и Марковић, док су технички део углавном бринуле Зорка Каснар Карацић, Ружица Илић и Вукосава Станић. Изложба је припремана у заједници са секцијом Љубљана и Загреб и дала је врло рељефну слику књижевне делатности југословенских жена. Приликом отварања, поздравни говор одржала је председница Главне управе Зорка Карацић.

На конгресу у Дубровнику чланице су учествовале на јавним митинзима, а такође су радиле по комисијама. На митингу о стамбеним питањима, уводну реч је дала архитекта Јелена Минић, док је архитекта Милица Крстић одржала предвање: „Стамбене прилике у Југославији“. На митингу „Жена у индустрији“, Милена Атанацковић говорила је о „Жени

у индустрији у Југославији“. У комисијама је био запажен рад чланица: Јулије Бошковић, Анке Гођевац, Данице Замбони, Зорке Карацић, Паулине Лебл-Албале и Маре Харисијадес, која је том приликом прочитала свој говор са конференције „О покрету у Југославији да се сачувају и примене стари мотиви у народној уметности“.

После конгреса, када је извршни одбор Југословенског женског савеза приредио шири скуп чланица београдских женских друштава ради њиховог обавештења о раду конгреса, председница је поднела извештај о публикацијама за конгрес као и изложби књига. Сем тога она је у у оквиру часа за жене говорила и о раду о тим публикацијама, а Милица Војиновић о изложби књига. Најзад, о изложби књига писале су Милица Војиновић у сарајевском часопису *Преглед*, а Љубица Марковић у *Женском покрету*.

Што се тиче интернационалне сарадње и ове године била је веома жива. Изложено је око 500 штампаних радова, а биле су заступљене следеће струке: лепа књижевност, наука, домаћинство, феминизам, школске књиге, периодични списи, преводи. Изложен је најстарији књижевни рад са краја 14. века од монахиње Јефимије у библиографском издању, који је овом приликом приредила секција Београд. Пре свега Главна управа је прикупила и послала материјал који се односи на Југославију за Академски речник који спрема Интерационална федерација. На конгресу у Кракову је нарочито подувучено да је управо Удружење у Југославији послало исцрпан и прецизан материјал. Главна управа је предложила да се том речнику придода питање нотификације диплома и по могућству направи ранг листа универзитета, што је прихваћено. Имали су задатак да одговоре на упитник по питању националности удате жене и да пошаљу списак издатих књига у 1934. и 1935. години из свих књижевних и научних области. Чланица Главне управе Марија Стенсфилд-Поповић је изабрана за члана комисије за интелектуалну кооперацију. Будући да је котизација Интернационалној федерацији удвостручена, Главна управа је изложила финансијску ситуацију и замолила за снижење. Делегат конгреса у Дубровнику била је Вера Кићевац, председница комисије за интернационалне везе.

Што се тиче стипендија као и обично извештај број националних удружења и Управа Федерације расписују око 10 до 15 стипендија за које се јављају на стотине кандидаткиња из целог света.³⁸²

Конгрес у Кракову је одржан у периоду од 22. августа до 2. септембра 1936. године, на ком је било присутно 450 делегата из 27 држава и заступало је 70.000 учлањених жена. Југославију је заступала Зорка Каснар-Карацић из Београда и Зденка Марковић из Загреба. Највећи број делегаткиња дошао је из Северне Америке и заступао је 52 секције из њихове земље. Из Велике Британије је било 60 из 27 градова, из Аустралије 18 из 20 градова, из Француске 17 из 5 градова. Укупно је било заступљено 170 огранака организације. Међу њима је било веома познатих научних и социјалних радника, од којих су неки држали катедре у Стокхолму, Ослу, Њујорку, Лондону, Бечу, Варшави... Универзитети Париза и Дижона одредили су своје посебне представнике. Струјање овог великог духовног интернационалног тела допуњавале су још званичне изасланице Међународног бироа рада, Секретаријата Друштва народа, Међународне организације за мир, Интернационалног удружења жена лекара и Светске хришћанске заједнице. Рад Конгреса кретао се у неколико праваца: 1) рад по комисијама и спровођењу тих задатака кроз пленум, 2) саопштења појединих националних удружења, 3) допуна правила, 4) публикације Главне управе Интернационалне федерације за које прикупљају материјал сва национална удружења, 5) обрађивање главне теме Конгреса-Како може Интернационална федерација највише допринети спремању нових генерација за међународну сарадњу, 6) предавања, 7) рад у групама стручњака. После доста година учешћа у раду Интернационалне федерације, први пут је предложена од стране Главне управе и изабрана за члана комисије за Интернационалну кооперацију, чланица југословенског удружења Марија Стенсфилд-Поповић.³⁸³

Пленарна седница УУОЖ одржана је 6. децембра 1936. године у Женском клубу у 10 и 15 часова пре подне. Зорка Карацић је прочитала извештај Главне управе и поздравила делегате. Читали су се извештаји секција осим Љубљане за коју је речено да није послала свој извештај и овластила делегаткињу Загреба да је заступа. Затим се читао извештај благајне од стране благајнице госпође Минић и Надзорног одбора. Констатују да

---

³⁸² ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 4, ин. бр. 105/36

³⁸³ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 4, ин. бр. 107/36

је све уреду као и обично, одајући признање Зорки Караџић за донацију од 5600 динара која је постала њихов први добротвор. Највише је било речи о објављивању библиографије.³⁸⁴

3.10. Изложба књига женских писаца у павиљону „Цвијете Зузорић“ – 1937. године

По традицији Удружење 30. јануара 1937. године упућују молбу Радио станици Београд за одржавање вечери на радију са следећим програмом: 1) Катарина Богдановић, директорка Женске гимназије у Крагујевцу „Наша стварност као подстицај и грађа за књижевност“ 2) Паулина Лебл-Алабала, професорка „Социјални моменат у нашој савременој приповетци и роману“, 3) Зорка Караџић, професорка „Наша социјална драма“. Било је предвиђено да свака од ових конференција траје 20 минута.³⁸⁵

У вези представке Удружења од 25. децембра 1936. године, Универзитетска управа је на седници од 22. и 23. јануара 1937. године одобрила Удружењу да може приредити изложбу књига југословенских списатељица, фебруара месеца 1937. године, која би трајала седам дана, у једној од сала нове зграде Универзитета са тим да се Удружење стара о чишћењу простора и да се зграда у том периоду неће грејати. Рекли су из Радио станице да не могу дати један час за ова три предавања, већ морају бити подељени на три и уврштени у оквир националног часа.³⁸⁶

Удружење је 14. марта 1937. године отворило изложбу књига чији су аутори или преводиоци југословенске жене у павиљону „Цвијете Зузорић“ у трајању од десет дана, те су замолили управника Народне библиотеке да им одобри да се књиге југословенских списатељица по приспелом списку, уступе Удружењу, а они су се обавезали да ће их чувати и вратити чим се изложба затвори. Обратили су се и министру просвете да препоручи средњим школама у Београду, Панчеву и Земуну да у пратњи наставника

---

³⁸⁴ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 4, ин. бр. 94/36

³⁸⁵ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 5, ин. бр. 6/37

³⁸⁶ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 5, ин. бр. 13/37

ученици присуствују изложби, где ће их стручно лице спровести и давати потребна упутства. Улазница за ђака је износила један динар.³⁸⁷

Пошто је изложбу у Дубровнику претходне године поред страних конгрескиња, посетио само један ограничен број југословенских жена које су дошле у Дубровник за ту прилику, Удружење је одлучило да приреди исту такву изложбу и у Београду, како би се пружила могућност престоничким грађанима, а нарочито школској омладини да је посете и разледају. Иако је Универзитет уступио бесплатно једну дворану за ту сврху, управа је одлучила да приреди изложбу у малој сали „Цвијете Зузорић“, пошто је она подеснија. Изложба је отворена 14. марта у пола дванаест. За време трајања изложбе биле су приређене две књижевне вечери у којима су читале своје радове југословенске књижевнице, па се пружила прилика да директно буду упознате од стране публике. Прво вече је било предвиђено 17. марта приликом кога је Љубица Марковић говорила о савременој женској лирици, Јованка Хрваћанин је читала своје песме, а професорка Даница Јанковић је имала излагање о „Жена у нашим народним песмама“, док Десанка Максимовић је читала своје песме. Друго вече је било предвиђено за 19. март на коме су говорила професорка Аница Шаулић о „Југословенским поратним приповедачицама“, књижевница Милица Јанковић је читала своју приповетку, књижевница Мара Малагурска-Ђорђевић читала је своју необјављену приповетку и још једна књижевница Деса Дугалић-Недељковић је читала одломке из свог новог комада. Изложбу је посетила и кнегиња Олга и у разговору са Паулином Лебл-Албалом истакла да је баш та изложба показатељ да жене могу бити подједнако успешне и способне као и мушкарци на пољу литературе и науке. И да се овим види велики напредак и диван прогрес који су учиниле југословенске жене интелектуалке.³⁸⁸

Прикупљајући грађу за библиографију, дошли су у контакт са многим југословенским књижевницама, које су често лично посећивале и обавештавале о сврси публикација. Оне су им том приликом обично давале на дар своја дела, на чему им Удружење изражавало своју захвалност. Захваљивали су такође и књижарама и издавачима која су им давали многа своја издања. На тај начин се библиотека књига чији

---

³⁸⁷ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 5, ин. бр. 17/37, ин. бр. 18/37

³⁸⁸ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 7; „Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга посетила је јуче изложбу сликарке Зоре Петровић“, *Правда*

су аутори или преводиоци југословенске жене, које су почели прикупљати пре две године, знатно обогатила. На претходној скупштини су имали 111 књига од 53 списатељице, а у то време су почели да броје 250 од скоро 100 списатељица или преводилаца. Од тога су купили 29 књига, а остале су дарови. Међу овима, желели су да истакну рад професора Универзитета, Тихомира Ђорђевића који им је поклатио књигу „У Фрушкој Гори“ од Милице Стојадиновић-Српкиње, књигу која је била једна библиографска реткост. Истичу да се њихова библиотека веома добро компетирала и да је поседовала леп број примерака што је био задовољавајући успех за непуне две године. О библиотеци се предано старала и уређивала каталог Вукосава Станић-Нинић.

Секција Београд шаље обавештење 28. априла 1937. године да ће се чланице Интернационалне федерације окупити у периоду 15-19. јуна у Паризу. Том приликом у исто време поред изложбе планиран је и Интернационални конгрес за средњошколску наставу, за живе језике и за професоре историје. Говоре такође да је приликом пленарне седнице 6. децембра 1936. године на молбу секције Загреб стављен на ред њихов пројекат за измену правила и правилника. Одлучено је том приликом да се загребачки пројекат пошаље свим секцијама на проучавање, што је овом приликом и учињено. Суштина промене се састојала у томе да се пленарне седнице претворе у редовне годишње скупштине, а да конгреси добију само манифестациони карактер.³⁸⁹

У жељи да са своје стране и својим могућностима допринесе ширењу просвете у широким народним слојевима, специјално међу женским живљем на селу, Удружење је одлучило да приступи приређивању предавања на селу из области хигијене, медицине, домаће економије, домаће радиности, васпитања деце итд. За предаваче су одређене чланице Удружења и њихова активност простирала се у прво време на подручју Дунавске и Моравске бановине. У складу са тим молиле су да се упути један распис препорученим школама, надзорницима, управитељима и учитељима основних школа из наведених бановина и да се достави молба преко ученика позивајући њихове мајке да долазе у што већем броју на предавања чланица, која би била благовремено најављена и бесплатна.³⁹⁰

---

³⁸⁹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 5, ин. бр. 53/37

³⁹⁰ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 5, ин. бр. 57/37

УУОЖ је 27. јула 1937. године упутило Светом архијеријском синоду саучешће у коме износи да је дубоко потресено смрћу патријарха Варнаве, за кога су рекли да им је свима дао пример како се живи и умире за идеју и моли Свети синод да прими уверење искреног саучешћа.³⁹¹

Женски покрет 12. новембра 1937. године пише да је у договору са представницима професионалних организација преузео акцију, да се у главним градовима земље одрже састанци са женама запосленим у државној и самоуправној служби на којима је требало донети заједничку одлуку, која је подразумевала тражење повратка одузетих додатака на скупоћу удатим женама. У ту сврху Женски покрет је сазвао 18. новембра састанак и молио да се пошаље представник, који би активно учествовао на манифестацијама и одлукама тога састанка, који је планиран у Женском клубу.

Омладински акциони одбор је позвао целокупну омладину која се бори за слободу жене, за народна права и демократске слободе, да се придружи акцији за социјално и политичко ослобођење жена. Обраћали су се како кажу пријатељицама по предузећима, фабрикама, школама и селима да свесрдно и предано приђу овој ослободилачкој борби, која треба да се покаже да су младе жене свесне свога ропског положаја и да су решене да се боре за остваривање својих социјалних и политичких права. У сврху борбе за социјално, економско и политичко право ослобођења жена заказали су 20. октобра у 10 часова у Дому архитекта Велики збор Удружених жена. Тражили су као први захтев њихове борбе једнако, опште, тајно, активно и пасивно право гласа за све грађане и грађанке.³⁹²

Под окриљем Удружења у Уметничком павиљону „Цвијете Зузорић“ одржана је изложба радова бугарских ликовних уметница у периоду од 12. до 22. децембра 1937. године. Њихов боравак је трајао месец дана. Свечано отварања у павиљону „Цвијете Зузорић“ је уприличено 12. децембра. У име министра просвете, изложбу је отворио Вељко Петровић, књижевник и академик. Четрдесет и пет бугарских уметница је изложило 156 уметничких радова. У току десет дана изложбу је посетило преко 1.000 особа. Откупљено је 32 уметничка рада, од којих је 21 слика и две скулптуре вредности од 61.650 динара. За изложбу су допутовале двадесет две уметнице. Том приликом је приређено

---

³⁹¹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 5, ин. бр. 62/37

³⁹² ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 5, ин. бр. 72/37

бугарско уметничко вече. На програму је било предавање госпође Пешеве, академског сликара из Софије „О делатности Бугарки у ликовној уметности“. Потом рецитације бугарске лирике од угледне чланице београдске драме Даре Милошевић и господина Никачевића. Песме бугарских композитора је певала Зора Милосављевић, а бугарске игре је свирала пијанисткиња Бојана Јелача. Остала удружења су приредила пријем за чај: Женски савез, Коло српских сестара и Друштво пријатеља уметности Цвијета Зузорић. Приређен је и ручак са секцијом Београд и банкет Главне управе, где су присуствовали угледни представници друштвеног живота. Изван ове изложбе, посету Београду је уприличила и угледна чланица бугарског удружења Живка Драгњева, која је присуствовала седници и уз чај су вођени преговори о даљој сарадњи удружења. На пролазу кроз Београд задржала се приликом бугарске изложбе и пионирка сарадње са бугарским удружењем, др Киркова.³⁹³

Што се тиче секција чињени су покушаји да се обнови рад секције Скопље преко бивше председнице тамошње секције, а сада председнице Савеза за Вардарску бановину. Поред уложеног труда госпође Јовановић, као и од стране Удружења, добили су извештај да су и поред 30 писмених позива и великог броја усмених позива на састанак за договор о обнављању секције дошле свега 4 чланице и да је при томе искључена могућност да нешто у том тренутку буде учињено. Главна управа је чинила покушаје да се оснује секција у Нишу преко Душице Ђукић-Ђаје. Међутим, у Нишу је био мали број универзитетски образованих жена, мање од 30, а већина су биле државне чиновнице, које нису показивале никакве активности за јавни рад. Из пододбора Шабац, Ужице и Петровград у току целе године није стигао ниједан одговор на писма и пошиљке Главне управе. Чланица подбора Петровград М. Крстић-Сопрунов долазила је у два маха у везу са Главном управом и то једном са председницом и једном са генералним секретаром, обећававши да ће њихов рад кренути, али у овој години то још није наступило. Сарадња са секцијама Београд, Нови Сад, Загреб, Љубљана и Сарајево била је активна. Што се тиче интервенција, по представци секције Сарајево тражено је у Министарству финансија да се укину члан 2 и 8 уредбе Закона о општинској служби од 1935. године по којој жене примају за 50 одсто припадности мање од њихових мушких колега. На то је одговорено да то сада није на дневном реду, али да ће ту представку имати у виду. У Министарству просвете су у више

---

³⁹³ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 5, ин. бр. 89/37

махова предузимани кораци: поводом уредбе о библиотекама која би требало да регулише и поправи положај жена библиотекара, затим око постављања жена за директорке у женску учитељску школу у Новом Саду и новоотворену Пету женску гимназију, чиме је Катарина Јовичић постављена тамо, док је госпођа Остерман постављена за директорку Треће женске гимназије.

Што се тиче узајамног културног зближавања, Удружење је дало предлог Пољској-југословенској лиги за једно заједничко књижевно вече. Том приликом је Зорка Каснар-Карацић дала уводну реч о значају међународне културне сарадње, а потом је прочитала предавање Луције Харевицеве, чланице Пољског удружења универзитетски образованих жена о теми: „Женска журналистика у Пољској“. На крају су чланице Пољско-југословенске лиге приредиле чај. Приликом боравка чехословачких парламентарки у Београду, Удружење је учествовало у заједничкој манифестацији жена приликом које је председница поздравила чехословачке парламентарке. Међу њима је била и др Тумлижова, председница Чехословачког удружења универзитетски образованих жена, која их је поздравила у име интелектуалних радница. Вођени су преговори за размену библиотекарки и о стипендији њиховог удружења. На позив Новинарског удружења председница је дала интервју за радио-дневник о значају и раду Удружења универзитетски образованих жена. Билтен је излазио редовно према потреби на 4-7 страна и навршио шесту годину излажења. Будући да се укупан број чланица повећао, нарочито у секцијама Загреб и Нови Сад, билтен се издавао у 300 примерака. У току минуле године слат је бугарском, чехословачком, пољском и румунском удружењу. У току године послат је упитник у вези са каријером универзитетски образованих жена. Приказ о запослености универзитетски образованих жена у земљи саставиле су за Интернационалну федерацију госпође Кићевац и Бошковић, на основу реферата са прошлог конгреса. Из Централе је такође послат упитник о економској положају универзитетски образованих жена, који је израђен да би се Интернационалном бироу рада могло послати обавештење о упоредним приходима мушких и женских интелектуалних радника. На тај упитник је свака чланица требала да одговори лично без потписа, па је послато свим секцијама. На време су стигли подаци из секција Београд, Љубљана и Загреб, па је госпођа Стенсфилд Поповић на основу њих израдила табеларни приказ и предала га Централни Удружења. Накнадно су послати попуњени упитници из секција Нови Сад и Сарајево. Одзив на ову анкету био је слаб како

у Југославији тако и у осталим земљама. Удружење је организовало дочек угледне чланице Маргери Фрај, која је дошла у својству Интернационалног директора за казнену реформу у Женеви. Главна управа је предузела кораке да из министарства добије одобрење за обилажење казних завода и постарала се да добије потребна стручна обавештења. Боравила је у земљи десет дана обишавши у пратњи чланица Главне управе, као и чланица секције Београд, Загреб и Љубљана низ казних установа у Нишу, Пожаревцу, Београду, Загребу, Љубљани. Свуда јој је указан најсрдачнији пријем. Ове године је отишла трећа по реду студенткиња да проведе извесно време у дому Бирмингему ради усавршавања енглеског језика. Прошле године су то учиниле госпођице Фабијановић из Загреба и Феријанчић из Љубљане, а ове године је отишла госпођица Ђукић из Београда. Велики успех је представљала чињеница да је холандску стипендију њиховог тамошњег Удружења добила Оливера Пачић. Стипендија је дата за летњи курс Академије за међународно право у Хагу. При свом повратку поднела је извештај Главној управи. Удружење је редовно слало своје делегате на скупштине и приредбе женских друштава као што су Друштво Женских лекара, Лига жена за мир и слободу, Кола сестара, Материнског удружења итд. Била је још тешња сарадња са Женским савезом и Женским покретом. На састанцима свих феминистичких група које је организовао Женски покрет најпре поводом амандмана да се учитељице не могу удавати за неучитеље, а потом поводом поновног покушаја да удате жене државни чиновници уложе протест против њиховог ускраћеног додатка на скупоћу у име Удружења као целине говорила је председница Главне управе. У оба маха Удружење је присуствовало донетој резолуцији која је поднета представницима Владе.³⁹⁴

Стипендије Међународне организације за школску 1937-1938. годину:

1. Међународна стипендија, која је понуђена од Удружења универзитетски образованих жена у Америци, у износу од 1500 долара (око 60000 динара) нудила се за годину дана, а сам предмет истраживања није био ограничен, могло се научно истраживати било где у иностранству. Кандидаткиња је морала имати већ објављене научне радове, које је прилагала на енглеском, француском или немачком језику, ако рад

---

³⁹⁴ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 5, ин. бр. 89/37

није на неком од тих језика, заједно са детаљним планом предложеног рада. Пријава је морала стићи у Лондон до 15. фебруара 1937. године.

2. Америчка стипендија од 1500 долара, исто у трајању од годину дана са могућством научног истраживања било где у иностраним земљама, а предмет је био неограничен. Кандидаткиња је морала имати већ штампани научни рад који ће прилагала заједно са детаљним планом тог рада на енглеском, француском или немачком језику. Пријављивање је трајало до 15. децембра 1936. године и слало се у Вашингтон. Требало је имати осам типкованих примерака плана рада и пријаве.

3. Гиртон колеџ је нудио стипендију од 300 фунти (око 72000 динара) по години за три године научног истраживања из области математике, природних наука, медицине, пољопривреде или електротехнике. Пријаве са штампаним радом и детаљним планом рада су слале до 1. фебруара 1937. године. Било је предвиђено да кандидаткиња која победи на конкурс устанује у Гиртон колеџу где су стан и храна износили око 60 фунти годишње.

4. Гиртон колеџ је нудио још једну стипендију од 250 фунти (око 60000 динара) по години за три године научног истраживања из области чисте филозофије, књижевности, историје или теологије. Пријаве су се слале до истог датума. Подразумевало се такође становање у Гиртон колеџу.

5. Канадска федерација УОЖ је нудила гостопримство за школску 1937-1938. годину (октобар-мај) за научно истраживање или продужење студија на универзитету у Монреалу или Торонту. Пријаве су биле могуће до 31. марта 1937. године.

6. Међународна „Јуниор“ стипендија од 250 фунти за једну годину било где у иностранству у области филологије, књижевности, права, историје, чисте филозофије или теологије. Кандидаткиња није смела имати више од 30 година и морала је већ имати започети оригинални научни рад. Пријаве су се слале до 15. фебруара 1937. године.

7. Британска федерација УОЖ је понудила помоћ од 100 фунти (око 24000 динара) за једну школску годину (октобар-јун) за научно истраживање у Лондону. Стипендиста је морао становати у Кросби холу у Лондону. Станарина за девет месеци је износила 125 фунти. Пријаве су слале до 15. фебруара у Лондон.

8. Шведско удружење УОЖ је нудило гостопримство за три месеца и награду од 500 шведских круна. Подразумевало се да је кандидаткиња већ објављивала научне радове. Пријаве су биле могуће до 1. јануара у Стокхолму.³⁹⁵

3.11. Конгрес у Стокхолму - 1938. године

Почетком године, у Друштву југословенских библиотекара покренуто је питање од стране Ђорђа Радојчића и Надежде Петровић о сарађивању Удружења на „Библиографији књига женских писаца у Југославији“. Они су тврдили да је посао „преотет“ од стране УУОЖ Надежди Петровић. У складу са тим су замолили Секцију Београд да што пре упути изјаву Главној управи Друштва југословенских библиотекара, јер се тицало угледа оба Удружења.³⁹⁶

Пленарна седница је одржана 6. фебруара 1938. године поводом пројекта за измену правила. Као што је већ речено секција Загреб је предложила измену и допуну правила која су донета 1931. године. Донете су следеће одлуке: 1) да се члан 26 старих правила у коме се износи састав Главне управе, а не помиње шта је Главна управа, допуни да на челу целог удружења стоји Главна управа 2) да ће Главну управу сачињавати два одбора, један ужи и један шири (шири је онда кад присуствују председнице свих секција), 3) Председнице секција нису потпредседнице већ чланови Главне управе, а у ужем одбору ће бити десет функционера-чланица од којих 1 председница, 2 потпредседнице, 1 благајница, 1 заменица благајници и 3 члана (Комисије за међународне везе), 4) прима се такође предлог љубљанске секције по којој чланице ужег одбора Главне управе не могу бити чланице одборнице било које друге секције, 5) примљена је сугестија да се конгрес сачува, са тим да се пленарна седница сваке три године мора спојити са конгресом, 6) право гласа има свака секција која је платила котизацију за следећу годину, 7) пленарна седница може се одржати ако је на њој заступљено најмање једна трећина броја постојећих секција...по питањима која су већ дискутовала у секцијама, ове могу послати писмено своје становиште које вреди као 1 глас, 8) Члан 29- загребачког пројекта додати речи: на оним пленарним седницама које су спојене са конгресом, 9) у члановима у којима се говори о

---

³⁹⁵ АЈ, Ф. 158, УУОЖ, кутија 1

³⁹⁶ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 5, ин. бр. 3/38

средставима да се дода и прецизира да ако добротворни прилози и завештања намењени Удружењу као целини иду у благајну Главне управе. Исто тако приходи са предавања, литерарних вечери итд. иду у главну благајну ако потичу од Главне управе, а ако потичу од секције, у благајну секције, 10) Члану 32 по загребачком пројекту додати после „пленарној седници“ речи „која је спојена са конгресом“, 11) одлучено је да ће према досадашњој дискусији пројекат правила за конгрес припремити госпође: Каснар-Караџић, Туркаљ-Шарић, Ленголд-Маринковић.³⁹⁷

Удружење 18. марта 1938. године износи молбу Управи Радио Београда, да у блиској могућности, ако би било могуће априла месеца, изведу своју приредбу посвећену југословенској женској лирици у трајању од пола сата. Био је предвиђен следећи програм: 1) „Наше савремене лиричарке“ Љубица Марковић, 2) Милена Продановић-студент филозофије чита песме Јеле Спиридоновић-Савић, Анице Савић-Ребац, Десанке Максимовић, Јованке Хрваћанин и Милице Костић-Селем.³⁹⁸

На концилу у Лондону јула месеца заступале су Удружење председница и секретар за међународне везе. Овога пута подносили су и усмени извештај о раду Удружења, који је нарочито запажен и похваљен, како на самој седници тако и у штампаном извештају.

Одржан је осми конгрес Међународне организације у Стокхолму у периоду од 6-15. августа у згради Универзита. Главне теме Конгреса биле су: „Професионална оријентација и њен однос према могућности запослења“, „Национализам и интернационализам: је ли могућ споразум“. Осим овога било је и неколико јавних предавања. Били су организовани и кругови специјалиста за расправљање питања из појединих струка: археологије, уметности, биологије, политичке економије, наставе, историје, права, библиотекарства, књижевности, медицине, физике, хемије, социјалне заштите итд.

Што се тиче кретања чланица, Радмила Јовановић, професорка из Београда, провела је већи део годишњег одмора у Белгији и Холандији у жељи да се упозна са њиховом уметношћу. Обишла је Хаг, Ротердам, Амстердам и остале градове бавећи се нарочито музејима. Ружица Илић, архитекта из Београда, која је препоручена и од Удружења,

³⁹⁷ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 5, ин. бр. 19/38

³⁹⁸ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 5, ин. бр. 28/38

добила је стипендију италијанске владе и провела неколико месеци у Риму, где је специјализовала у питањима урбанизма. Мара Харисиадис, асистенту историје уметности на универзитету у Београду је била продужена стипендија француске владе, тако да је боравила у Паризу, проширујући своје стручно знање, ради олакшавања истраживања у својој земљи. Зорка Карацић обишла је секције у Загребу и Новом Саду. Госпођица Мајер, управна чланица секције Загреб боравила је у Београду неколико дана, где је присуствовала састанку са управним чланицама на Комеморативној седници поводом смрти Вере Кићевац и раду скупштине Женског савеза.

Што се тиче гостију из иностранства, земљу су посетиле госпођица Кован, лектор Универзитета из Сан Франциска, председница комисије за интернационалне везе, која је боравила у Београду неколико дана. Циљ њеног путовања био је упознавање Удружења на пољу интелектуалних веза, чиме је била задовољна, нарочито везама које су се одржавале са суседним националним удружењима. Др Моцолиш, чланица из Будимпеште добила је претходне године стипендију Интернационалне федерације за археолошке студије, па је боравила лета 1938. године у Београду. Интересовала се нарочито за положај жена у Југославији. Јордана Бејацијева, професорка из Софије боравла је ове јесени дуже у Београду, чији је циљ посете био да се ближе упозна са југословенском савременом књижевношћу. Дошла је у контакт са председницом, која јој је указала гостопримство.

Главна управа је изгубила 10. новембра 1938. године једну од својих најспособнијих и најпожртвованијих чланица, Веру Кићевац, која је од самог оснивања, па до свог задњег часа, као председница Комисије за интернационалне везе вршила више него своју дужност. Са својим дубоким пацифистичким уверењем, развијеним смислом за решавање социјалних проблема, солидном општом и стручном образованошћу, сувереним владањем страним језицима: француским, енглеским, немачким, спроводила је све најкрупније подухвате у раду Удружења. Разгранати рад у Балканској секцији, рад са чланицама из иностранства, рад при јавним приредбама, сарадња са другим организацијама, све је то највећим делом био удео њене сарадње. Њена делатност оставила је траг не само у земљи већ и шром других земаља. У заједници са Женским покретом основан је Фонд Вере Кићевац. Секције су јој одале пошту на својим седницама, а од Интернационалне

федерације, као и удружења из Америке, Велике Британије, Француске, Финске, Норвешке, Шведске, Бугарске и Пољске добили су топла писма саучешћа.

У Београду су била запажена следећа предавања: Ксенија Атанасијевић - „Југословенска филозофска мисао“, „Мудрост југословенских народних пословица“, „Јеврејски ред есејана и њихова мудрост у свету“, Милена Атанацковић - „Жена пред законом“, Јулија Бошковић - „Ивана Брлић Мажуранић“, Зорка Караџић - „Нушић и женске организације“, „Жена у професији“, Лепосава Павловић - „Велики румунски песник Еминескуи и његово дело“, Исидора Секулић - „Христовим стопама“, „Владика Раде у Риму“.³⁹⁹

УУОЖ изјављује саучешће краљици Марији Карађоревић поводом смрти румунске краљице и њене мајке. Стиже одговор где се изражава захвалност.⁴⁰⁰

Секција Београд је више од десет година свога рада уложила заједничким циљевима свих академски образованих жена. Највећи део активности је Секције је ишао ка томе да се заштите чланице у њиховом професионалном раду, као и да се проучи и истакне делатност југословенских жена, давајући научни приказ женине активности. У том циљу секција је до тада приредила многобројна дела: 1) Паулина Лебл-Албала - „Развој универзитетског образовања наших жена“, 2) Љубица Марковић - „Почеци феминизма у Србији и Војводини“, 3) Монахиња Јефимија (српски текст саставила Паулина Лебл-Албала, који је упоредо дат у енглеском и француском прегледу), 4) „Библиографија књига женских писаца штампаних у Војводини, Србији, Јужној Србији и Црној Гори до краја 1935. године“ (грађу сакупила Надежда Петровић, редакцију дале П. Албала, М. Војиновић, Љ. Марковић), 5) Зора Симић-Миловановић - „Сликарке у српској историји уметности“, 6) „Књижевни рад југословенских жена“ (део о српским књижевницама редиговала секција), 7) Колекција од десет дописних карата са ликовима заслужних српских жена у прошлости, 8) „Десет година рада Удружења универзитетски образованих жена у Југославији“.⁴⁰¹

---

³⁹⁹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 5, ин. бр. 28/38

⁴⁰⁰ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 5, ин. бр. 47/38, ин. бр. 49/38

⁴⁰¹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 5

3.12. Други редовни конгрес у Београду-прослава десетогодишњице Удружења и отцепљење секције Загреб- 1939. године

Секција Београд 21. фебуара 1939. године извештава да су примили понуду за стипендију за Бирмингем од 25. априла до 1. јула за један ограничен број, било студенткиња, било кандидаткиња са завршеним студијама, нарочито у циљу усавршавања енглеског језика. Пријаве је требало послати најкасније до 15. марта.⁴⁰² Јуна су пристигле нове стипендије: 1) за боравак у Лондону и то почевши од октобра месеца, па надаље за период од 4 до 8 месеци, само за редовне чланице које су се већ бавиле научним радом. Пријављивање је било могуће до 1. септембра. Италијанска влада је нудила стипендију од 4400 лира за студирање неког питања из области књижевне, уметничке, правне или природних наука у Италији. Мољено је да се ова стипендија не објављује у новинама, него да се само саопшти чланицама. Пријављивање је било могуће до 25. јуна.⁴⁰³

Други редовни конгрес и прослава десетогодишњице неуморног и преданог рада Удружења приређени су 12. и 13. фебруара 1939. године у Београду. Свечано отварање и радне седнице одржане су у дворани Универзитета.⁴⁰⁴ председавала је председница Главне управе Зорка Карацић-Каснар, која је поздравила све присутне у 11 часова отварајући Конгрес и упућујући поздраве краљу, краљици, министру просвете, представнику ректора Универзитета и делегатима секција и разних женских друштава и удружења. Поводом десетогодишњице од оснивања Удружења говорила је председница Паулина Лебл-Албала, износећи укратко све мотиве који су руководили универзитетски образоване жене да створе своју организацију надахнуте жељом да помогну човечанству и својој земљи. На крају је дала један кратак преглед рада Удружења говорећи како резултате рада не треба одмеравати само по ономе што је постигнуто, него и по жртвама и напорима који су уложени, на којима се они нису нимало штедели. Не само што су желеле да жене и мушкарци у својим правима буду изједначени, већ и да буде подигнут углед интелектуалки. Поздрав конгресу су упутиле и представнице секција Загреб- др Роксанда Чувај, Љубљана- професорка Пахајнер, Нови Сад- др Катарина Маринковић, Сарајево- професорка Карола Новак и Ужице- Јулија Васиљевић. Затим је уследио поздрав приустих

⁴⁰² ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 6, ин. бр. 1/39

⁴⁰³ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 6, ин. бр. 37/39

⁴⁰⁴ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 6

представника, министра просвете - госпођа Гогић, ректора Универзитета - професор Владета Поповић, Југословенског професорског друштва- госпођа Чубриловић, Југословенског женског савеза - Лепосава Петковић, Алијансе женских покрета- професорка Јулија Бошковић, Удружења студенткиња Београдског унверзитета- Наталија Бајић. На крају преподневног састанка предавање о социјалним проблемима универзитетски образованих жена одржала је Милена Атанацковић, виши саветник Министарства социјалне политике и народног здравља. У подне је у хотелу „Мажестик“ приређен ручак којем су присуствовале чланице УУОЖ из Београда и делегати секција који су били присутни на Конгресу.⁴⁰⁵ Поподне су у свечаној сали старе зграде имале предавања Фини Гросман о породичним проблемима, која је била адвокат из Љубљане и Радунка Чубриловић, професорка из Београда, затим предавање о економским проблемима Олга Зербик, дипломирани филозоф из Загреба. О стручним проблемима су говорили у име Жена наставница- Дара Мародић, професорка из Београда, у име Жена лекара- Братислава Пешић, лекарка из Београда, у име Жена правника- Ида Кнежевић, адвокат из Загреба, у име Жена инжињера- архитекта Милица Крстић. За понедељак 13. фебруара је било предвиђено следеће: извештај Главне управе, избор комисије за преглед мандата, избор комисије за вођење записника, избор три оверача записника, извештај благајне и Надзорног одбора, дискусија по извештајима Главне управе и давање разрешница, извештај секције о раду од конгреса 1935. године до конгреса 1939. године, дискусија по извештајима секције, извештај о раду Међународне федерације, док је поподне била дискусија о пријему пројекта за измену и допуну Правила, избор места за идући састанак, предлози, избори Управног и Надзорног одбора.⁴⁰⁶ Није се више могла порећи чињеница да су жене почеле да играју све видинију улогу у јавном животу и УУОЖ је било део тога дајући полет великом броју жена интелектуалки да истрају у борби за своја права која ће водити у бољу будућност.⁴⁰⁷

На скупштини Секцији Београд 13. фебруара 1939. године, изабрана је нова управа Секције- председница: Милица Војиновић, професорка и библиотекарка Универзитетске

---

⁴⁰⁵ „Удружење универзитетски образованих жена прославило је десет година свог преданог рада“, *Политика*, 13. 2. 1939, 9.

⁴⁰⁶ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 6

⁴⁰⁷ „Удружење универзитетски образованих жена прославило је десет година свог преданог рада“, *Политика*, 13. 2. 1939, 9.

библиотеке, потпредседница: Даца Јовановић, шеф секције Црвеног крста, секретари: Вукосава Даниловић, чиновница Аграрне банке, Оливера Јурковић, хонорарна наставница Друге женске гимназије, благајник: Даринка Николић, инжењер хемије.⁴⁰⁸

Југословенски женски савез, пратећи будно догађаје и тешке прилике у свету, био је забринут због све веће опасности од оружаних међународних сукоба и придружио се оправданом покрету на окупљању народних маса за одбрану од евентуалног напада на независност земље и стога је упутио позив свим женама да се спреме за дужности које их очекују у случају рата, говорећи како су жене учиниле огромне услуге народу у прошлим ратовима за ослобођење и уједињење. Југословенски женски савез је био решен да организује течејеве за добровољне болничарке Црвеног крста, првенствено за чланице управе и редовне чланице свих женских друштава из Београда- чланове Савеза. Било је предвиђено да течеј траје од 8-12 недеља са укупно 64 часа, а предавања да се одржавају сваког другог дана по два часа дневно, за то се могла пријавити свака жена југословенске народности старости од 18 до 50 година.⁴⁰⁹

Секција Београд је 2. јуна 1939. године одржала конференцију чија је тема била просвећивање сеоске жене где је говорила председница Милица Војиновић о плану просвећивања сељака, као и жељи за сарадњом са осталим друштвима која раде на том пољу.⁴¹⁰

У петак 9. јуна 1939. године у просторијама Југословенског женског клуба одржана је конференција са представницама свих београдских женских удружења и представницама женских гимназија које улазе у Одбор за заштиту од ваздушних напада града Београда, Земунa и Панчева, на којој су испитиване дужности које би жене могле имати у случају рата. Било је предвиђено да конференцији присуствује председница са једним делегатом из сваког друштва које би узело учешће у дискусији.⁴¹¹

Секција Београд је одржала 28. септембра 1939. године конференцију универзитетски образованих жена на коју је позвала преко дневних листова по питању

---

⁴⁰⁸ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 6, ин. бр. 12/39

⁴⁰⁹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 6, ин. бр. 26/39

⁴¹⁰ „Универзитетски образоване жене за напредак села“, *Политика*, 2. 6. 1939, 8.

⁴¹¹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 6, ин. бр. 35/39

организације женске службе за одбрану земље у случају рата. Овај посао је Удружење преузело на позив Југословенског женског савеза.⁴¹² Такође секција је преузела на себе задатак да прибави податке од универзитетски образованих жена, а будући да њих има највише у Министарству просвете моле 29. септембра да им буде дозвољено, да наставнице по средњим и стручним школама и чиновнице по свим одељењима министарства могу пријавити своје податке.⁴¹³

Секција Загреб је 28. септембра на својој седници донела одлуку, удовољавајући захтеву својих чланица, да сазове изванредну главну скупштину на којој би њено чланство одлучивало о предлогу Управног одбора да се поједине секције Удружења претворе у самостална удружења и оснују савез са истим циљом и програмом рада. Овај предлог је секција Загреб већ раније износила на конресу у Београду, фебруара месеца, када је био одбијен. Међутим, како кажу политичке прилике у земљи су се промениле као и државно уређење, па су зато осетили потребу да поново изнесу свој предлог реконструкције, јер ће само том променом Удружење моћи наставити да ефикасно ради. Предлагали су да се у најкраћем року сазове изванредни конгрес Удружења који би донео одлуку о претварању у савез, потврдио нова савезна правила, као и правила појединих самосталних удружења, па моле Главну управу да им у року две или три недеље саопшти своју одлуку како би редакциони одбор могао што пре приступити изради нових правила, не одустајући од заједничког циља.⁴¹⁴

За школску 1940/1941. годину се расписују следеће стипендије: 1) области-математике, физике, хемије, геологије или билолошких наука у износу од 250 фунти, ова стипендија није важила за жене које су већ биле запослене на универзитетима као доценти или професори, 2) стипендија за књижевна истраживања од Америчког удружења у износу од 1500 долара, 3) стипендија од 150 енглеских фунти за кандидаткињу из оног националног удружења које до сада није добило редовну стипендију (ту је спадала и Југославија), могло је бити научно или књижевно истраживање.⁴¹⁵

---

⁴¹² ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 6, ин. бр. 47/39

⁴¹³ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 6, ин. бр. 48/39

⁴¹⁴ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 6, ин. бр. 51/39

⁴¹⁵ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 6, ин. бр. 70/39

УУОЖ је приредило комеморативно вече Милице Јанковић 4. децембра 1939. године са следећим програмом: 1) уместо уводне речи-пројекција фотографија и рукописа Милице Јанковић, 2) Личност Милице Јанковић-Даринка Стојановић, директорка гимназије, 3) из збирке „Међу зидовима“ - чита Десанка Максимовић, 4) Књижевно дело Милице Јанковић - Паулина Лебл-Албала, 5) Приповетка „Прва“ - чита Дара Милошевић, чланица Народног позоришта, 6) Милица Јанковић као дечији писац - Нада Новак, студент филозофије, 7) „Дечја прича“ - чита једна ученица основне школе. Том приликом прочитан је и предлог Исидоре Секулић да се Милице Јанковић подигне споменик у Београду.⁴¹⁶

Из Прокупља је стигла вест 22. децембра 1939. године да је тамо дошло до оснивања подсекције, на иницијативу професорке Зорке Стевановић, бројећи 21 чланицу.⁴¹⁷

Жена данас је 18. октобра 1939. године на себе преузела организовање једне шире акције у циљу борбе за права жена, првенствено права гласа. Влада Цветковић-Мачек обећала је народу демократске слободе и то је небројано пута поновила. Сматрали су да то да ли ће се обећање испунити зависи од народа, али и од жена. Управо у том тренутку када је припреман нови изборни закон, требало је инсистирати да жене добију оште, активно и пасивно право гласа, јер су сматрале да им нико то неће пружити ако се саме за то не буду избориле. Рекли су да морају све учинити да земља пође путем праве демократије, а не нема тамо где жене немају права. Ако се од жене очекује да током рата прими на себе многе важне и тешке задатке, сматрају нужним да она пре рата добије право одлучивања у свим важним питањима. За ову акцију су очекивали помоћ од свих женских удружења, па самим тим и УУОЖ за које су сматрали да оно у свој програм на прво место ставља просвету жене и заштиту њихових права.⁴¹⁸

Пленарна седница је одржана 2. децембар 1939. године на којој је представљена делегаткиња новоосноване секције Ниш, госпођа Давидовић, која је објаснила када и како се конструисала њихова секција, што је било 27. новембра, због летњег одмора. Госпођа

---

⁴¹⁶ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 6, ин. бр. 81/39, ин. бр. 126/40

⁴¹⁷ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 6, ин. бр. 122/40

⁴¹⁸ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 6, ин. бр. 135/39

Карацић је том приликом рекла да је оснивање ове секције последица конгреса у фебруару, на коме је присуствовала госпођа Ђукић, која је заинтересовала тамошње колегинице.

На овој седници се опет износи захтев секције Загреб да Удружење постане савез и сматрају да није оправдано то што су одбијени на конресу у Београду, јер по Члану 2 тврде да на то имају право, који каже да сваку земљу може репрезентовати само једно удружење или савез и наглашавају да то није само разлика по имену, како се упорно тврдило на конгресу, него и битна структурална разлика. На својој седници од 6. октобра секција Загреб, донела је одлуку да удовољи својим чланицама, сазове изванредну главну скупштину на којој би чланство одлучило о реорганизацији друштва. Желеле су реорганизацију Удружења како би дошло до децентрализације. На седници су молиле да се именује комисија која ће у најкраћем року израдити правила савеза, како би могао бити сазван конгрес који ће их потврдити. У име секције Сарајево госпођа Балиан је рекла да су се сложиле са предлогом, али да би било боље да се сачека да се среде унутрашње прилике у земљи. У име секције Нови Сад, госпођа Маринковић је рекла да ако случајно дође до нестанка савеза, онда ће се та самостална друштва такмичити међусобно за чланство у Међународној организацији. Госпођа Чувај у име секције Загреб, која је и прочитала овај предлог каже да прилике у Загребу захтевају да у свим удружењима дође до децентрализације. Остале чланице говоре да би се тиме прекршила правила Међународне организације и да је сврха да се она састоји од удружења, а не од савеза, јер постојање савеза подразумева правна лица, а сврха је имати жене као појединце. Наглашавају да и Америка која се састоји од толико држава има један назив, који гласи Америчко удружење универзитетски образованих жена. Моле да Загреб објасни у чему би се састојала та већа самосталност од оне са којом већ располажу, да ли они имају неки други циљ, питају се. Верују да је секција Загреб принуђена да ово затражи, јер ће се у Загребу отцепити ако се не прихвати савез друштава. Сматрају да не могу да буду на већем рангу него Интернационална федерација, а да би то управо то означило. Загреб се позивао на чланак у *Обзору* који каже како оснивањем Бановине Хрватске покренуто и питање реогранизације централистичких друштава и установа за које кажу да је правила диктирао Београд, који је одлучивао и о свему осталом. После два и по сата дискусије, председница Главног одбора, Зорка Карацић, изнела је закључак да се захтеву из Загреба не може удовољити, јер нигде на свету не постоје самостална удружења универзитетски образованих жена. И да ако би

одустали од ове идеје да се формира одбор правница који би израдиле нацрт правила који би боље одговарао приликама. Госпођа Чувај је рекла да ако се Загреб не сложи са тим да ће се основати ново удружење. На пленарној седници је прихваћена идеја да се следећа одржи у Сарајеву и да се настави са радом на библиографији. Госпођа Карацић је поднела реферат о конгресу у Стокхолму, који је одржан од 6-15. августа. Присутствовало је 560 чланова из 25 земаља.

После пленарне седнице добиле су из Загреба записник са њихове ванредне скупштине од 25. септембра на основу које је делегат секције Загреб тражио измену правила у смислу савеза. Из њега се не види да је чланство секције било једнодушно у свом захтеву, поготово ако се има у виду да је присутствовало свега 40 од 150 учлањених. Мишљења су била подељена и добијена је само пуномоћ за консултацију осталих секција, за преговоре са Главном управом о реконструкцији Удружења и за консултацију у Лондону. Нешто касније, 21. децембра обавештене су да је редовна годишња скупштина одржана 12. децембра на којој је њен управни одбор поднео оставку и да је скупштина изабрала Реоорганизациони одбор од четири чланице коме је поверена дужност да заврши све текуће послове секције и у најкраћем року сазове шири састанак свих универзитетски образованих жена на коме ће се одлучити о реорганизацији секције Загреб. Са те им скупштине није послат записник. Писмом од 26. јануара 1940. године обавештене су да је тог дана дошло до ширег састанка, који је одлучивао о реорганизацији секције Загреб и формирању новог друштва дипломираних академичарки у Загребу. После је само уследило приватно писмо госпође Чувај од 5. фебруара 1940. године, чак не налазећи за достојно да званично обавесте Главну управу о свом поступку и деловању. У правилима, које је требало потврдити предвиђена је сарадња са осталим удружењима као што је УУОЖ у Београду. Тог датума је секција Загреб престала са својим радом, те је предала своју архиву и имовину на чување госпођи Кнежевић. Главна управа је обавестила да је потребно да у случају гашења секције, Реоорганизациони одбор сазове ликвидациону скупштину са које би се Главној управи послали сви извештаји и да се иза тога може завршити потпуна ликвидација свих веза, које су имале са Главном управом.

Пошто је о предлогу секције Загреб затражено мишљење централе из Лондона, стигао је одговор у коме је речено да би као последица тога било стварање појединих

независних удружења УОЖ у Југославији, а само једно од њих би могло очекивати да буде признато од стране Интернационалне федерације.

Швајцарско УОЖ је нудило стипендију од 1500 франака за научно истраживање у Швајцарској, за годину 1940/1941. за коју су могли конкурисати све чланице Интернационале федерације. Пријаве је било могуће најкасније послати до 15. марта.

3.13. Крај рада Удружења - 1940. и 1941. године

Секција Београд је 24. фебруара 1940. одржала своју редовну годишњу скупштину, која је била одлично посећена. Скупштину је отворила председница Милица Војиновић са кратким освртом на циљеве и делатност удружења, а потом је прочитала годишњи извештај госпођица Оливера Јурковић, секретарке. Пошто су прочитани и извештаји благајне (благајник Даринка Николић), Надзорног одбора (Љубица Јевтић) и Главне управе, прешло се на дискусију. Зорка Карацић је дала предлог да Београдска секција започне са новим послом- обраду у чланцима целокупног доприноса жене кроз историју, иако је то био велики материјални издатак првенствено је требало сакупити сву грађу, па онда тек размишљати о објављивању. Јулија Бошковић је дала предлог да се међу студенткињама поведе анкета о њиховом економском положају. На крају скупштине инжењер хемије, госпођа Николић одржала је изванредно предавање „Бојни отрови-хемијско оружје кроз векове“.

Секција Београд УУОЖ увела је повремена предавања о разним питањима, која ће држати чланице на ширим седницама Секције. Прво такво предавање одржала је професорка и библиотекарка Љубица Марковић која је говорила о „Жени у Омладинском покрету“ 28. марта 1940. године у Женском клубу.⁴¹⁹

Секција Београд УУОЖ је расписала конкурс за обраду теме Књижевни лист „Зора (Мостар): постанак, сарадници, књижевни и културни значај листа“. Било је предвиђено да најбољи рад добије спомен награду „Павла Поповића“ у износу од 2000 динара. Право

---

⁴¹⁹ „Предавање“, *Правда*, 29. 3. 1940, 16.

учешћа на конкурс имале су све редовне чланице Удружења. Рок за предају рукописа је био до 1. јануара 1941. године.⁴²⁰

Што се тиче кретања чланица током ове године госпође Карацић је боравила у Загребу, док су госпођице Војиновић и Марковић боравиле у Чачку и том приликом је госпођа Марковић одржала предавање како би тамошње чланице заинтересовала за удружење и било је изгледа да ће тамо бити могуће организовати подсекцију. Госпођице Атанацковић и Даниловић су боравиле јануара месеца у Пожаревцу, а госпођица Атанацковић поново у марту. Госпођа Даниловић је држала предавање о „Борби жена за право гласа“. Тамо су се такође испитивале могућности за формирање секције, али изгледа да није био погодан моменат.

Што се тиче гостију из иностранства, априла месеца је боравила госпођа Декстер, професорка историје из Америке. Била је два дана, нарочито се интересујући за питање избеглица из Чешке и Пољске. Била је у комитету француско-пољског Црвеног крста, такође и на Авали, Калемегдану, Музеју, у Првој женској гимназији присуствовала је часовима историје. У посети је била и Живка Драгњева из Бугарске са групом од 20 студенткиња, која је правила петнаестодневну екскурзију кроз Југославију и Италију. Показан им је знатан број установа и знаменитости. Друга могућност за сарадњу са Бугарском указала им се када је допутовала Вера Златарева, познати правник и писац која је одржала заједно са југословенским чланицама конференцију на којој је говорила о путевима сарадње и проблемима који заједнички интересују обе земље.

Поред досадашњих стручних комисија, основана је и Уметничка коју су чиниле госпође Јованчић, Миловановић, Даниловић и Илић. Очекивало се да се оствари сарадња у погледу организовања приредби и издавању нових књига и карата.

Оснивачка скупштина подсекције Смедерево одржана је 28. октобра 1940. године, било је 25 уписаних чланица. За председницу је аklamацијом била изабрана Јелка Бенковић, магистар фармације. Иницијативу је преузела Јелена Протић, суплент гимназије у Смедереву. Председница Главне управе Зорка Карацић је 17. октобра одржала предавање где су присуствовале све универзитетски образоване жене тога места, што их је додатно

---

⁴²⁰ „Књижевни конкурс“, *Политика*, 3. 3. 1940.

заинтересовало за удружење. Основана је такође ове године и подсекција Прокупље иницијативом потпредседнице Главне управе Милице Војиновић и потоњом преписком Главне управе и слањем публикација, 14. децембра са 22 чланице. Секција Загреб је ликвидрана. Међутим, Главној управи није желела да преда своју архиву, иако је имала је готовог новца, а није исплаћен ни дуг који је подразумевао котизације за 1938 и 1939. годину. Главна управа се обраћала Реорганизационом одбору Загреба, али није добила одговор.

Пленарна седница је састанак на коме Главна управа својим секцијама и секције Главној управи међусобно полажу рачуна о својој делатности у току једногодишњег рада. Као таква одржана је 29. децембра 1940. године на којој је пре свега било осврта на догађаје који су у том тренутку деловали на све организације. Управо ти општи догађаји су скретали пажњу на крупна историјска збивања и на неописиве патње толиког броја народа са несигурном садашњицом и још неизвеснијом сутрашњицом. У тим околностима тешко је наћи одушевљење за приступање крупним историјским пословима, када сви они изгледају тако ситни наспрам рушења толико значајнијих тековина. Целокупна Међународна организација УОЖ је била тешко погођена свирепим ратним окршајима. УУОЖ више није имало никаквих вести од колегиница из Енглеске у којој је било присутно консантно даноноћно бомбрадовање, нити могућности да упуте речи колегиницама из Француске, Белгије, Холандије, Данске, Норвешке, Пољске и Чешке, који су у том тренутку били у ропству. Међу њима је било толико било значајних имена са великим способностима који су управо својим значајем дизали општи ниво женског питања у свету. Много је било празнина у овом годишњем извештају, јер је рат учинио своје, па у складу са тим се није могао ни одржати годишњи састанак целокупне Међународне организације. Изостали су разни упитници комисија, посете колегиница из иностранства, али се ипак континуитет рада одржао, ако не са осећањем одушевљења, а онда бар са свешћу да је сваки удружени рад жена потребан, да ће он користити општој ствари. Што се тиче интервенција за ову годину било их је три код Министарства просвете. У Сарајеву су интервенисали у два маха ради постављања женских директора за тамошње школе, у Љубљани да посао добију женски кандидати који већ дуже време чекају на посао и најзад на иницијативу секције Нови Сад умољена је редакција *Политике* да у свом *Забавнику* контролише грубе и неумесне изразе у појединим дечијим стриповима.

Трудиле су се да помогну колегиницама чије су државе биле захваћене ратом. Интернационална федерација основала је Помоћни фонд за избеглице универзитетски образованих жена из окупираних земаља. Главна управа је прикупила 1800 динара, од којих је прилог секције Београд износио 500 динара, након чега су уследиле захвалнице из Женеви и Лондона. Набављале су животне намирнице за окупиране жене (суво воће, ратлук, сланину, сир...). Пакете од пет килограма су упутиле у Варшаву, Праг, Копенхаген, Осло, Амстердам. Изражавале су жаљење што ништа не могу упутити колегиницама из Француске, за које су рекле да имају највише и обавеза да то учине, јер италијанска пошта не врши транзит. Ове године није штампала ни популарне списе ни научне радове. Са секцијом Загреб су у првих неколико месеци одржавале преписку, али пошто су одговори престали да стижу, нису више слали дописе.

На редовној седници од 30. маја 1940. године било је говора о општим приликама и потребама евентуалне евакуације у случају рата. Чланице су једногласно одлучиле да се архива и благајна среде и да се спакује све што није у том тренутку неопходно. Секција Београд је прхватила понуду да се ствари пренесу код госпође Карацић у њен стан у Београду или вилу у Аранђеловцу.⁴²¹ На седници од 27. јуна 1940. године решено је да се у случају евакуације спакује архива, записничке књиге, инвентари библиотеке и благајничких књига и највреднија издања, и склоне негде.⁴²² Одлучено је на седници 13. марта 1941. године да ће бити склоњени у библиотеку на чување у сефу или каси.⁴²³

Редовна годишња скупштина Београдске секције је одржана 26. марта 1941. године, а следећег дана 27. марта 1941. године уместо редовне седнице одржана је свечана заједничка седница Главне управе и секције Београд. На седници је изражена општа радост због ступања на престо краља Петра Карађорђевића. Решено је да се упуте честитке краљу и краљици изражавајући своју пуну оданост.⁴²⁴

Главна управа и секција Београд одмах су ликвидирали свој рад при избијању рата, 6. априла 1941. године. У вези наредбе Управе Града од 18. маја 1941. године подносе податке о Београдској секцији УУОЖ- списак чланица Управе, последњи записник са

---

⁴²¹ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, књига 4 (од 23. фебруара 1939. до 5. априла 1941.), 121-122.

⁴²² ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, књига 4 (од 23. фебруара 1939. до 5. априла 1941.), 127.

⁴²³ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, књига 4 (од 23. фебруара 1939. до 5. априла 1941), 160.

⁴²⁴ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, књига 4 (од 23. фебруара 1939. до 5. априла 1941), 162.

Годишње скупштине (24. фебруар 1940.), податке о имовинској ситуацији секције, један примерак Правила. Што се тиче имовине она је предата председници Кола српских сестара- уложне књижице код Хипотекарне банке (из Главне управе и секције Београд) и у готовини 2921 динар (из Главне управе) и 1692 динара (из секције Београд) да буду употребљени у хуманитарне сврхе. Књиге и преосталу грађу су такође предали председници, која је требало да их корисно употреби у васпитању женске омладине, пошто је Коло српских сестара у своме дому имало интернат. Од имовине су још остала два ормана која су се налазила код Друштва Црвеног крста- Одељак за заштиту деце, те су изразиле жељу да они тамо и остану, јер су били потребни за смештање одеће која се дели сиромашној деци.⁴²⁵

---

⁴²⁵ ИАБ, Ф. 1024, УУОЖ, кутија 6

4. Истакнуте чланице

Приликом покушаја сазнања о најистакнутијим представницама овог Удружења без којих оно не би могло да функционише, нити да бележи своје изузетне успехе, наишло се на веома неповољну ситуацију када су у питању саме биографије чланица којих готово да нема у литератури, биографским речницима нити енциклопедијама, у мери која би се сматрала достојном дуга према овим изузетним женама. Како би то било исправљено бар делимично, треба поменути неке чланице које су по свим мерилима оставиле дубински печат овој организацији.

ПАУЛИНА ЛЕБЛ-АЛБАЛА

Председница УУОЖ, српска књижевница, професорка књижевности, преводилац, књижевна критичарка, књижевна теоретичарка и српска феминисткиња **Паулина Лебл-Албала**, рођена 1891. године у Београду као најмлађе дете у породици инжињера Симона Албале, завршила је у Нишу основну школу и прва два разреда грађанске школе, да би у периоду од 1904. до 1906. године у Београду завршила 3. и 4. разред Више женске школе, кратко похађајући и Учитељску школу. Прву женску гимназију класичног одсека похађала је у периоду од 1906. до 1909. године. Из тог периода потичу и њени први преводи који излазе у *Политици*. Затим је уследило уписивање Архитектонског факултета на коме се кратко задржала, да би одмах затим уписала студије српске и француске књижевности на Филозофском факултету у Београду. Чим је своје студирање окончала, почела је да предаје у Првој женској гимназији у Београду. Период од 1917. до 1918. био је обележен боравком у Швајцарској, да би се вратила у Београд и постала професорка у Другој женској гимназији од 1920. године. Удала се за лекара Давида Албалу и са њим добила ћерку Јелену Албу Гојић. За време Другог светског рата од 1940. године одлази у САД, да би се 1945. године вратила за Србију, а затим 1948. године отишла са првом групом исељеника у Израел, али ту се не смирује већ у наредном периоду борави у Риму (1951-1953.), Канади (1955), да би на крају отишла код ћерке у Лос Анђелес где и умире 1967. године. Објављивала је многобројне књижевне расправе, огледе, критике, приказе, приче, путописе, чланке, преводе и друге прилоге у многим листовима и часописима. Од 1925. године била је чланица организације *Женски покрет* и коуредница истоименог

листа, као и главни уредник *Гласника Југословенског женског савеза*, чланица управе Професорског друштва, да би се од 1927. године наша на челу УУОЖ у коме је остала председница све до свог одласка у Америку 1940. године.⁴²⁶

МИЛИЦА ВОЈИНОВИЋ

Наследница на месту председнице УУОЖ од 1940. године била је **Милица Војиновић**, која је завршила Филозофски факултет у Београду 1923. године, а приправник Универзитетске библиотеке у Београду постала је 1926. године, док је државни библиотекарски испит положила 1929. године. Од 1931. године била је библиотекар Универзитетске библиотеке у Београду, као и дугогодишњи секретар Друштва југословенских библиотекара, чију су идеју оснивања покренуле Љубица Марковић и Милица Војиновић. О самом историјату овог друштва оставила је драгоцене податке, које је доживело сличну судбину као Удружење прво отцепљивањем хрватског дела, а затим и гашењем рада 1941. године уочи избијања рата у Југославији. У великој мери је заслужна за креирање *Библиографије женских писаца у Југославији*.⁴²⁷

ЉУБИЦА МАРКОВИЋ

Књижевница и библиотекарка **Љубица Марковић**, рођена је 1895. године у учитељској породици. Завршила је Вишу женску школу 1908, а потом и гимназију у Београду до 1914. године. У току трајања Првог светског рата била је учитељица у селу Дабници код Прилепа, да би од 1919. до 1923. године студирала југословенску књижевност на Филолошком факултету у Београду.⁴²⁸ Године 1926, постала је приправник Универзитетске библиотеке у Београду, државни библиотекарски испит је положила 1929. године да би од 1931. године постала библиотекар Универзитетске библиотеке у Београду, покренувши заједно са Милицом Војиновић Друштво Југословенских библиотекара.

---

⁴²⁶ „Паулина Лебл-Албала“, *Српска енциклопедија том 1.књ.1*, Београд 2010, 118; *Лексикон писаца Југославије А-Ц*, Матица Српска, Нови Сад 1972, 58-59; П. Л. Албала, *Тако је некада било*, Београд 2005, 289-293.

⁴²⁷ Г. Стокић-Симончић, *Друштво Југословенских библиотекара и Библиотекарско друштво Србије: континуитет професионалног удруживања*, Београд 2017.

⁴²⁸ *Српски биографски речник 6*, Нови Сад 2014.

Објавила је дела: *Почеци феминизма у Војводини* (1934) и *Даница Марковић: прва српска модерна лиричарка* (1940). Учествовала је у креирању *Библиографије женских писаца у Југославији*.⁴²⁹

АНИЦА САВИЋ-РЕБАЦ

Књижевница, преводилац, историчарка филозофије, проучавалац хеленске културе, професорка Универзитета у Београду, **Аница Савић-Ребац**, рођена је 1892. године у породици угледног књижевног писца, преводиоца и уредника Летописа Матице српске, Милана Савића, тако да је од малена била у додиру са књижевницима и интелектуално образованим људима тога времена, као што су били Јован Јовановић Змај, Симо Матавуљ, Лаза Костић и Урош Предић који су изражавали дивљење према њеном стваралаштву, а Урош Предић ће је и осликати. Већ са својих тринаест година је имала прве објављене преводе, јер је рано почела да учи класичне и модерне језике. Похађала је Српску основну школу у Новом Саду, а затим средњошколски течај у Српској православној вишој девојачкој школи, као редовна ученица и Српску православну велику гимназију као приватна ученица. Године 1910, уписала је класичну филологију на Филозофском факултету Универзитета у Бечу, да би након рата дипломирала на Филозофском факултету у Београду. Године 1921, венчала се за Хасана Ребца, службеника Министарства вера. Годину дана касније запослила се у Трећој женској реалној гимназији, прво као супленткиња, а потом као професорка латинског језика. Будући да њен муж 1930. године добија премештај у Скопље, селе се тамо где ће водити огранак Удружења. Докторирала је 1932. године на Филозофском факултету, да би 1946. године постала ванредни професор. После докторирања надала се да ће добити место доцента за класичну филологију на Филозофском факултету у Скопљу, али се то није остварило. Добила је место професора у скопској Женској реалној гимназији и наредних година радила на чак шест радних места. Показало се да су стрепње Уроша Предића биле основане, јер је свуда наилазила на препреке и оспоравања. Била је жена испред свог времена, чији таленат и интелект није могла да прихвати уско патријархална средина. Истакнути европски интелектуалци као што је Дени Сора сврставали су је у пред Други светски рат у двадесет најумнијих људи

---

⁴²⁹ Г. Стокић-Симончић, „Друштво Југословенских библиотекара и Библиотекарско друштво Србије: континуитет професионалног удруживања“, *Читалиште*, Београд 2017.

свога времена који су могли да спасу цивилизацију. Свој живот је окончала самоубиством после два неуспешна покушаја 1953. године након смрти свога мужа, за кога је била изузетно везана.⁴³⁰

АНКА ГОЂЕВАЦ

Анка Гођевац, правница и књижевница, потицала је из једне од најугледнијих српских породица. Рођена у Књажевцу 1890. године, да би се до факултета школовала у земљи и иностранству, а онда у периоду од 1923. до 1927. године похађала Правни факултет у Београду. На овом факултету је као прва жена успела да одбрани 1932. године докторску дисертацију, која је наредне године објављена у виду књиге. Осим што је потицала из угледне породице, њен муж је такође био потомак старе и угледне породице Суботић. Као признати стручњак за међународно право, била је југословенски делегат на Међународној конференцији у Букурешту 1932. године и члан Сталног саветодавног комитета за правни положај жена при Друштву народа за период од 1936. до 1940. године. У том периоду, укључујући и 1941. годину је живела у Лондону, а потом и у Њујорку. Одржала је многобројна стручна и књижевна предавања у земљи и иностранству и објављивала путописе, есеје и прозаиде.⁴³¹

---

⁴³⁰ Љ. Вулетић, *Живот Анице Савић-Ребац*, Београд 2002.

⁴³¹ Д. Годоресков, „Путописи и есеји Анке Гођевац Суботић“, *Збогом, причана истино!: огледи о стратегијама српских приповедача*, Нови Сад 2015, 143-156.

Закључак

Друштво у коме је жена обитавала током деветнаестог века и првих деценија двадесетог века било је строго патријархално, чврсто утемељено на традиционалним схватањима моралности који су жени додељивали дискриминишућу улогу пиона лишеног сваке могућности да се попне на вишу животну лествицу и поправи свој легализовани положај *Грађанским закоником* који је остао на правној сцени читав век, онеспособљавајући жену да добије право које јој је изистински припадало. Политичка сфера није била њена, миљима удаљена од модернизацијских процеса. Било је то доба неприкосновене владавине мушкарца кога су институционално подржавали и држава и црква. Он је био такорећи апсолутистички монарх своје породице, једини који је поседовао грађанска права, док је женина једина улога била да свој животни век проведе крај кућног огњишта без било каквог друштвеног утицаја, остајући једно инфериорно биће без права гласа, наследног права и правне способности. Сви ови ометајући фактори нису били довољни да лише жену борбе за своју еманципацију, која је незаустављиво напредовала.

Искорак са друштвених маргина, представљало је добијање могућности за њихово школовање које се све мање могло потискивати и за које су се жене свесрдно избориле. Ова сфера не само да их је увела путем друштвеног признавања, већ им је и омогућила да стекну економску независност. Схватиле су да не могу чекати промену, већ да оне морају бити та промена.

Удружење које је у међуратном периоду постојало пуних четрнаест година, прво је напустило оквире које су заузимала друга удружења жена пре свега базирајући свој рад на хуманитарном карактеру, схвативши да оне саме морају утицати на промену свог положаја, тако што ће почети да раде на просвећивању и укључити се у модернизацијске процесе европског света. Како би професионални интереси универзитетски образованих жена били одбрањени, како би се узело у заштиту њихово образовање, независан положај и борба за једнако запослење, морали су се предузети одлучни кораци.

Од свог оснивања почеле су да се боре против разних мера државе, које су биле намењене да ограниче рад жена и врате их корак уназад у борби за остварење својих права која је непрестано тињала. У жељи да томе стану на пут, жене интелектуалке су упутиле

представку Југословенском женском савезу 1933. године како би се организовала заједничка акција против ових мера, која је уследила већ следеће године када је 10. фебруара одржан велики земаљски збор жена у Београду бранећи своју једнакост пред мушкарцима. Резултат овог скупа била је резолуција која је предата влади и парламенту.

Такође, успеле су да спрече редукцију жена у државној служби, прикупљајући потписе против спровођења ове одлуке коју је најавио тадашњи министар финансија. Солидарно иступање довело је до њеног поништавања.

Услед објављивања уредбе којом је било предвиђено одузимање додатка на скупоћу удатим женама државним службеницима, као и девојкама које станују код својих родитеља, Главна управа је сазвала у Београду ширу седницу са које је упућена представка влади у којој је изложена тешка ситуација у којој су се нашле породице погођене овом уредбом. Следећи корак био је сазивање шире конференције 11. маја 1935. године у заједници са Женским покретом и Југословенским женским савезом на којој је донета резолуција у којој се тражило потпуно укидање ове уредбе. Њено кориговање се може сматрати великим резултатом ове колективне акције.

Како би нагласиле своју жељу за коначним добијањем права гласа у доба када се припремао нови изборни закон, у организацији Женског покрета 20. октобра 1935. године дошло је до великог збора женских организација. Затим је Главна управа донела општу резолуцију која је предата влади, у којој је тражено да се жене постављају на све положаје без обзира на пол, водећи рачуна само о квалификацијама које поседују, као и то да могу бити подједнако награђиване и неограничене струком којом морају да се баве. Највише је тражено додељивање свих грађанских и политичких права.

Године 1936, поводом пројекта о измени Закона о саобраћајним чиновницима, Главна управа је код председника Организације саобраћајних чиновника интервенисила у циљу измена члана 5 Закона по којем је било предвиђено да жене са факултетском дипломом не могу напредовати у овом ресору. Дато им је обећање да ће се закон кориговати.

Године 1937, интервенисали су у Министарству финансија ради укидања члана 2 и члана 8 Уредбе од 1935. године којом се универзитетски образованим удатим женама смањује припадност за 60 посто у општинској служби у односу на њихове мушке колеге. Такође поновљена је молба Министарству просвете да се у женским средњим школама жене постављају за директоре, а и тражено је укидање већ застареле одредбе за учитељице за које је важило да могу радити док су у браку једино ако су удате за учитеље. Те године су ургирали и у Министарству пољопривреде да се женама инжињерима агрономије омогући лакши пут до добијања свог посла. Што се тиче Министарства правде тамо су у заједници са Женским покретом предале молбу да се у новом закону о судијама, женама правницима омогући постављање за судије и то првенствено при судовима за малолетнике и судије за непосредна дела.

Иако на изглед ове предузете акције УУОЖ нису одмах давале резултате, имале су великог утицаја на ублажавање неравноправности према женама интелектуалкама. Удружење је схватило колики је значај удруживања био, па је остваривало сарадњу и са другим женским организацијама како би резултати били што боље постигнути. Уску сарадњу развило је са Алијансом женских покрета и узело учешће у свим њеним важнијим активностима. Тако је у Београду 6. и 7. фебруара 1937. године одржана седница Управног одбора Алијансе на којој је прихваћен документ о положају жена у Југославији, назван „Статут жене“ у сарадњи са Југословенским женским савезом и УУОЖ, који је достављен Међународној феминистичкој алијанси у Цириху и Друштву народа у Женеви. Нацрт меморандума јануара 1938. године у коме је изнесен правни и друштвени положај жена у Краљевни Југославији у заједништву са Алијансом, уродиће плодом после Другог светског рата, будући да јединствени југословенски грађански законик није донет.

УУОЖ је константно радило на ширењу културне делатности како би у што већој мери подстицало жене интелектуалке да приступе овој организацији и раде на свом образовању, запослењу и економској независности. Радећи на просвећивању, чланице су одржале многобројна предавања на Народном универзитету усмерена на делатности жена. Осим предавања уживо, предавања су одржавана и на радију приликом којих се шира јавност упознавала са њиховим радом. Ту су биле и свечане вечери приређиване за балканске суседе. Осим предвања, чланице су публиковале и многа издања у којима је

главна преокупација било женско добијање права. Њихово најзначајније писано дело била је „Библиографија женских писаца у Југославији“ остварена захваљујући раду Библиографске секције и помоћи коју је пружио Југословенски женски савез. Своју публицистичку делатност су презентовали на конгресу Међународног женског савеза у Дубровнику 1936. годину када је приређена изложба књига женских писаца Југославије из свих области. Додатно успешности изложбе је допринела посета краљице Марије Карађорђевић у пратњи своје мајке, румунске краљице. Изложба је такође била пропраћена у делокругу јавности. Поред конгреса у Дубровнику, две изложбе књига су одржане и у Београду у павиљону „Цвијете Зузорић“ 1935. и 1937. године, као и изложба везене иконографије старих српских везива из 14. и 15. века.

Сваке године су национална удружења, која су била чланице Интернационалне федерације универзитетски образованих жена, расписивали конкурсе за додељивање стипендија. Удела у учешћу узеле су многобројне југословенске кандидаткиње, али није забележен знатан успех на овом пољу, будући да су за југословенска поднебља услови били тешки, јер се обично тражило од кандидаткиња да имају одштампане научне радове што многе нису имале у тој мери, али изузетака је свакако било.

Осим запажене активности у земљи, Удружење је развијало своју делатност и ван њених оквира, пре свега желећи да оствари добру сарадњу са својим балканским суседима. На Балканској конференцији октобра 1930. године у Атини, чланица Удружења Милена Славенски је учествовала као посматрач у раду комисије за интелектуалну сарадњу. Доласком балканских чланица из Бугарске, Грчке и Турске на конференцију Међународне алијансе жена за право гласа, започето је ново поглавље у међународним односима. У прилог је ишло оснивање Комисије за балканске везе на челу са Вером Кићевац, док су чланице Милена Славенски, Милена Атанацковић и Милица Крстић постале чланице Средишне управе Балканске конференције, Паулина Лебл-Албала и Милена Славенски су изабране за чланице Балканске комисије за интелектуалну сарадњу, а Анка Гођевац је постављена за председницу свих женских друштава у том одбору.

Међународна сарадња се огледала и у обимној преписци са различитим женским организацијама као што су биле Међународна организација универзитетски образованих жена, Међународни биро за васпитање и Међународна организација рада. Милена

Атанацковић, секретар Министарства за социјалну политику је 1930. године учествовала као посматрач у раду скупштине Лиге народа. Након тога редовно је бирана за југословенског представника на заседањима Међународне организације рада у Женеви. Исте те године успех је доживела још једна чланица Удружења, Анка Гођевац која је именована за експерта у питањима држављанства удатих жена на конференцији у Хагу. Затим је уследило добијање стипендије за усавршавање у међународном праву од стране Хашке академије. Такође позвана је од старне комитета уједињених интернационалних женских удружења у јесен 1931. године да као експерт учествује у раду заседања Друштва народа.

Испочетка малобројне, окружене друштвом са дубоко укоревеним патријархалним схватањима, успеле су да у своју организацију привуку многе интелектуалне жене са факултетском дипломом, али исто тако спремајући и студенткиње за будуће активности. Жене су почеле у све већој мери да уписују факултете, чак и оне за које није било карактеристично да их похађа жена. Удружење је себи ставило и високи задатак да жени омогући рад на науци, што је требало да буде највиши циљ њеног стремљења, сматрајући да жена као интелектуалка не сме остати затворена у својој професији, већ мора учествовати у свим питањима од народног и међународног значаја. Идеја водила била је правда, као највиши морални идеал, јер су сматрале да ће само на тај начин створити друштво која тежи истини. Водила је такође била и рад на међународном измирењу, одстрањивању свих духовних и политичких граница. Пацифизам је постао велика идеја тадашњице. Веровале су да ће успех жена бити остварен, иако га оне неће дочекати у својој потпуности.

После окончања Другог светског рата, нове власти су одбациле институције грађанског друштва, које су постале непопуларне, ипак Удружење је за време свог постојања успело је да одшкрине врата будућих феминистичких борби, као и да утре пут и осветли га за будућа покољења жена. И у томе лежи сва величанственост овог покрета.

Списак скраћеница

ИФУОЖ – Интернационална федерација универзитетски образованих жена

САД – Сједињене Америчке Државе

СХС – Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца

УУОЖ – Удружење универзитетски образованих жена

Списак извора и литературе

1. Необјављени извори

Историјски архив Београда (ИАБ)

- Фонд 1024, Удружење универзитетски образованих жена

Архив Југославије (АЈ)

- Фонд 158, Удружење универзитетски образованих жена

2. Штампана и периодика:

- *Време*
- *Домаћица*
- *Жена и свет*
- *Женски покрет*
- *Југословенски гласник*
- *Политика*
- *Правда*
- *Читалиште*

3. Монографије:

- П. Лебл Албала, *Тако је некад било*, Београд 2005.
- П. Лебл Албала, *Десет година рада Удружења универзитетски образованих жена у Југославији: 1928-1938*, Београд 1939.
- П. Лебл Албала, *Развој универзитетског образовања наших жена*, Београд 1930.
- Ф. Аријес, Ж. Деби, *Историја приватног живота*, Београд 2014.
- А. Божић, *Приказ приватно правног положаја жене у старом и савременом праву*, Београд, 1938.
- Н. Божиновић, *Женско питање у Србији у XIX и XX веку*, Београд 1996.

- Г. Бок, *Жена у историји Европе: од средњег века до данас*, Београд 2005.
- Љ. Вулетић, *Живот Анице Савић-Ребац*, Београд 2002.
- Љ. Димић, *Културна политика Краљевине Југославије 1918-1941, прво део: Друштво и држава*, Београд 1996.
- В. Гудац-Додић, *Жена у социјализму: положај жене у Србији у другој половини 20. века*, Београд 2006.
- А. Захаријевић, *Постојање женом*, Београд 2010.
- Ј. Кецман, *Жене Југославије у радничком покрету и женским организацијама 1918-1941. године*, Београд, 1978.
- Љ. Марковић, *Почеци феминизма у Србији и Војводини*, Београд 1934.
- М. Немањић, *На трагу српске интелигенције; топографија и социографија*, Београд 2008.
- М. Поповић, М. Тимотијевић, М. Ристовић, *Историја приватног живота у Срба*, Београд, 2012.
- Б. Поповић, *Мода у Београду 1918-1941*, Београд 2000.
- С. Рајић, Д. Леовац, *Историја српског народа у 19. и почетком 20. века*, Београд 2018.
- И. Спасовић, *Злата вредне-Образовање женске деце у Јужном Банату од 1874. до 1918. године*, Панчево 2014.
- С. Стефановић, *Женско питање у Београдској штампи у периоду 1918-1941. године*, Београд 2000.
- Г. Стојковић, *Знамените жене Новог Сада*, 1, Нови Сад 2005.
- А. Столић, *Сестре Српкиње*, Београд 2015.
- П. Д. Димитријевић-Стошић, *Посела у старом Београду*, Београд 1965.
- Х. Хациомеровић, *Економија женског рада и положај жене у друштву*, Сарајево, 1959.
- К. Цветковић, *Виша женска школа у Београду: Педесето-годишњица 1863-1913*, 1913.

4. Расправе и чланци:

- Н. Божиновић, „Жена у модернизацијским процесима у Југославији и Србији“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, Београд 1998.
- В. Вулетић, „Уједињена омладина српска и друштвени положај жене“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, Београд 1998.
- М. Драшковић, О. Поповић-Обрадовић, „Правни положај према српском грађанском закону (1844-1946)“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, Београд, 1998.
- А. Захаријевић, „Кратка историја спорова: шта је феминизам?“, *Неко је рекао феминизам: како је феминизам утицао на жене 21. века*, Београд 2008.
- Г. Кривокапић-Јовић, „Друштво за просвећивање жена и заштиту њених права- радикали и женско право гласа после Првог светског рата“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, Београд 1998.
- П. Марковић, „Место жене у јавном мњењу Београда 1918-1965. године“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, Београд 1998.
- М. Николова, „Школовање женске младежи у Србији до 1914. године“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, Београд 1998.
- М. Обрадовић, „УУОЖ У Југославији 1927-1941. године“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, Београд 1998.
- Д. Обренић, „Право гласа жена“, *Неко је рекао феминизам: како је феминизам утицао на жене 21. века*, Београд 2008.
- М. Периковић, „Још један осми март“, *Неко је рекао феминизам: како је феминизам утицао на жене 21. века*, Београд 2008.
- М. Перишић, „Жена у друштвеном животу у Србији крајем 19. века“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, Београд 1998.
- Л. Перовић, „Модерност и патријархалност кроз призму државних женских институција: Виша женска школа (1863-1913)“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, Београд 1998.

- Г. Стокић-Симончић, „Друштво Југословенских библиотекара и Библиотекарско друштво Србије: континуитет професионалног удруживања“, *Читалиште*, Београд 2017.
- В. Скарин, „Утицај турског владања на друштвени живот“, *Изабрана дјела*, књига 2, Сарајево 1985.
- Д. Тодоресков, „Путописи и есеји Анке Гођевац Суботић“, *Збогом, причана истино!:* *огледи о стратегијама српских приповедача*, Нови Сад 2015.
- Љ. Трговчевић, „О студенткињама из Србије на страним универзитетима до 1914.године“, *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, Београд 1998.
- Н. Трнавац, „Индиферентност према школовању женске деце у Србији у 19. веку“, *Србија у модернизацијским процесима у 19.и 20. века*, Београд 1998.

5. Зборници радова:

- *Библиографија књига женских писаца у Југославији*, Београд, Љубљана, Загреб, 1936.
- *Зборник закона и уредаба издани у Књажевству Србије*, 15, Београд 1863.
- *Лексикон писаца Југославије А-Ц*, Матица Српска, Нови Сад 1972.
- *Неко је рекао феминизам: како је феминизам утицао на жене 21. века*, Београд 2008.
- *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, Београд 1998.
- *Српски биографски речник 6*, Нови Сад 2014.
- *Српска енциклопедија књига 1, том 1*, Београд 2010.

6. Линкови:

- Istorijski Institut, Portal za žensku i rodnu istoriju, „GRAĐANKE I SELJANKE: STAVOVI PREDSTAVNICA POKRETA ZA EMANCIPACIJU ŽENA O ŽENAMA NA SELU POČETKOM 20. VEKA“ <https://zistorija.iib.ac.rs/istrazivanja/gradjanke-i-seljanke-stavovi-predstavnic-pokreta-za-emancipaciju-zena-o-zenama-na-selu-pocetkom-20-veka/>
- Istorijski Institut, Portal za žensku i rodnu istoriju, „DRŽAVA I BEOGRADSKO ŽENSKO DRUŠTVO: (RE)PRODUKCIJA RODNIH ULOGA I DRUŠTVENIH POZICIJA ŽENA KAO DEO STRATEGIJA UPRAVLJANJA (1875–1914)“ <https://zistorija.iib.ac.rs/istrazivanja/drzava-i-beogradsko-zensko-drustvo-reprodukcija-rodnih-uloga-i-drustvenih-pozicija-zena-kao-deo-strategija-upravljanja-1875%e2%80%921914/>
- Istorijski Institut, Portal za žensku i rodnu istoriju, „Od politike ka novim naučnim disciplinama: ženska i rodna istorija. Koncepti o ženskoj emancipaciji krajem 19. i početkom 20. veka u srpskoj istoriografiji“ <https://zistorija.iib.ac.rs/istrazivanja/od-politike-ka-novim-naucnim-disciplinama-zenska-i-rodna-istorija-koncepti-o-zenskoj-emancipaciji-krajem-19-i-pocetkom-20-veka-u-srpskoj-istoriografiji/>